

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İnsan Hakları Anabilim Dalı

İnsan Hakları Bilim Dalı

KAMUSAL ALAN ve İNSAN HAKLARI

Bayram YILMAZ

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KAMUSAL ALAN ve İNSAN HAKLARI

Bayram YILMAZ

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

İnsan Hakları Anabilim Dalı

İnsan Hakları Bilim Dalı

Doktora Tezi

Ankara, 2023

KABUL VE ONAY

Bayram Yılmaz tarafından hazırlanan "Kamusal Alan ve İnsan Hakları" başlıklı bu çalışma, 25.01.2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Harun TEPE (Başkan)

Prof.Dr. Cemal GÜZEL (Danışman)

Prof.Dr. Gülriz UYGUR (Üye)

Prof.Dr. Filiz ZABCI (Üye)

Prof.Dr. Hasan Haluk ERDEM (Üye)

Bu tez çalışmasında Sayın (Unvanı, Adı ve Soyadı) Ortak Danışman olarak görev almıştır.

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof.Dr, Uğur ÖMÜRGÖNÜLŞEN

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan doktora tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan **“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”** kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- **Enstitü / Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 3 ay ertelenmiştir.** ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

13/03/2023

Bayram YILMAZ

¹“Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir. Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

* Tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.**

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Prof.Dr. Cemal GÜZEL** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığını beyan ederim.

Bayram YILMAZ

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı yöneten değerli hocalarım sayın Prof.Dr Cemal Güzel ve Prof.Dr Abdullah Kaygı'ya, bu çalışmayı yapana kadar felsefi bilgi birikimime katkıda bulunan hocalarıma, başta Prof.Dr İoanna Kuçuradi, Prof.Dr Cemal Güzel, Prof.Dr Abdullah Kaygı, Prof.Dr Harun Tepe, Prof.Dr Sibel Bozbeyoğlu ve Prof.Dr Şebnem Pala Güzel'e, Tez İzleme sürecinde her fırsatta katkıda bulunan hocalarım, Prof.Dr Filiz Zabcı, Prof.Dr Gülriz Uygur'a, tez için katkıda bulunan Prof.Dr İbrahim Kaboğlu ve Prof.Dr Gökçen Alpkaya'ya, tez konusunu her fırsatta tartışma olanağı bulduğum iş arkadaşlarım Ercan İbrahim Orhan ve Sinan Tandoğan'a, tüm çalışmalarım boyunca bana her türlü özveride bulunan, yardım ve katkılarını sunan eşim Özlem, Kızım Berfu ve oğlum Batu'ya teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

YILMAZ, Bayram. *Kamusal Alan ve İnsan Hakları*, Doktora Tezi, Ankara, 2023.

Antik çağdan günümüze kadar birçok ülkede, adalet, siyaset, ekonomi gibi en çok tartışılan kavramlardan birisi de kamusal alandır. Kamusal alan kavramı antik çağdan günümüze hep siyaset bilimi ile birarada düşünülmüş ve tartışılmıştır. Bu tartışmalarda da hep kamusal alanın neresi olduğu, sınırlarının nasıl belirlenebileceği, kamusal alanın türlerinin neler olduğu konu olmuştur. Bu çalışmanın amacı ise öncelikle kamusal alan kavramının ne'liğini ortaya koyarak, yurttaş haklarına göre tanımlanan kavramın, insan haklarına göre tanımlanmasının sağlayacağı yararlar gösterilecektir.

Giriş bölümünde Antik Çağdan günümüze Kamusal Alan kavramının tarihsel gelişimi ele alınacaktır.

Birinci bölümde, öncelikle modern yurttaş haklarının ne olduğu belirlenecektir. Yurttaş hakları çerçevesinde, kamusal alanın Arendt, Habermas, Taylor ve Sennet'de nasıl içeriklendirildiği gösterilecektir. Aynı zamanda kamusal alanda yapılan etkinlikler sonucunda ortaya sosyal-kültürel normlar ve siyasal-hukuksal normların çıktığı belirlenecektir.

İkinci bölümde, öncelikle insan haklarının ne olduğu, yurttaş hakları ile insan haklarının kesişim kümesi belirlenecektir. Kamusal alanda yapılan faaliyetlerin, insan haklarına göre yapılması durumunda ortaya çıkan sosyal-kültürel normlar ile siyasal-hukuksal normların niteliğinin farkları gösterilecektir. Devamında kamusal alanın çıktısı olan farklı nitelikteki normların insan ile ilişkisi kurularak, insanlara sağlayacağı yararlar gösterilecektir.

Sonuç bölümünde ise farklı dört filozofta kamusal alanın ne olarak görüldüğü özetlenecektir. İnsan hakları ile bağlantısı kurulduğunda da kamusal alanın çıktısının farkı ve insanlara sağladığı yararlar gösterilecektir.

Anahtar Sözcükler

Özel Alan, Kamusal Alan, Yurttaş Hakları, İnsan Hakları, Hukuksal-Siyasal Normlar, Sosyal-Kültürel Normlar, Düşünce Özgürlüğü

ABSTRACT

YILMAZ, Bayram. *Public Sphere and Human Rights*, Ph. D. Dissertation, Ankara, 2023.

Since ancient times, the concept of the public sphere has been one of the most debated topics in fields such as justice, politics, and economics in many countries. To the present day, the concept of the public sphere has always been thought and discussed in conjunction with political science. In these discussions, where is the public sphere located, how its boundaries can be defined, and what types of public spheres exist have always been the subject of debate. The purpose of this study is to first clarify the nature of the concept of the public sphere and to demonstrate the benefits that can be obtained by defining the concept according to human rights, rather than according to the rights of citizens.

In the Introduction, the historical development of the concept of the public sphere from ancient times to the present day will be examined.

In the first section, firstly, the nature of modern citizen rights will be determined. It will be demonstrated how the public sphere is conceptualized in Arendt, Habermas, Taylor, and Sennet within the framework of citizen rights. Additionally, it will be determined that social-cultural norms and political-legal norms arise as a result of activities conducted in the public sphere.

In the second section, firstly, the nature of human rights together with the intersection set between citizen rights and human rights will be determined. The differences in the quality of social-cultural norms and political-legal norms that arise as a result of activities conducted in the public sphere, when they are conducted according to human rights, will be demonstrated. Following this, By establishing the relationship of different nature norms, which are the output of the public sphere, with people, the benefits they will provide to human beings will be displayed.

In the Conclusion, the views of four different philosophers on what the public sphere is will be summarized. When connected to human rights, the difference in the output of the public sphere and the benefits it provides to humans will be demonstrated.

Keywords

Private Sphere, Public Sphere, Civil Rights, Human Rights, Legal-Political Norms, Social-Cultural Norms, Freedom of Thought

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM : KAMUSAL ALAN ve YURTTAŞ HAKLARI	18
1.1. ANTİK ÇAĞDA YURTTAŞLIK	18
1.2. MODERN ÇAĞDA YURTTAŞLIK.....	21
1.3. YURTTAŞ HAKLARINA GÖRE KAMUSAL ALAN.....	25
1.3.1. Antik Çağda Kamusal Alan.....	26
1.3.2. Modern Çağda Kamusal Alan.....	29
1.3.2.1. Arendt ve Kamusal Alan.....	30
1.3.2.2. Haklara Sahip Olma Hakkı ve Anlamı	40
1.3.2.3. Habermas ve Kamusal Alan.....	42
1.3.2.4. Habermas ve Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü	50
1.3.2.5. Charles Taylor ve Kamusal Alan	59
1.3.2.6. Richard Sennett ve Kamusal Alan.....	66
1.4. AKTİF - PASİF YURTTAŞ VE KAMUSAL ALAN	72
1.4.1. Aktif Yurttaş ve Kamusal Alan	73
1.4.2. Pasif Yurttaş ve Kamusal Alan	74
1.5. KAMUSAL ALAN VE DEMOKRASİ	75
2. BÖLÜM : KAMUSAL ALAN ve İNSAN HAKLARI.....	81

2.1. HUKUKSAL YAKLAŞIMLA İNSAN HAKLARI	83
2.1.1. Birinci Kuşak Haklar	83
2.1.2. İkinci Kuşak Haklar	84
2.1.3. Üçüncü Kuşak Haklar	85
2.2. FELSEFİ YAKLAŞIMLA İNSAN HAKLARI.....	87
2.3. KAMUSAL ALAN İLE İNSAN HAKLARI ORTAK ÖZELLİKLERİ.....	90
2.3.1. Kamusal Alan Ve Özgürlük.....	91
2.3.2. Kamusal Alan Ve Devlet.....	95
2.3.3. Kamusal Alan Ve Laiklik	99
2.3.4. Kamusal Alan Ve Hukuk.....	101
2.3.5. Kamusal Alan, Yargı, Yargı Gücü ve Yargılama Ya Da Doğru Değerlendirme.....	104
2.3.6. Kamusal Alan Ve Sosyal Adaletsizlik	112
2.3.7. Kamusal Alan Ve Vatansız İnsanlar	114
SONUÇ.....	120
KAYNAKÇA	130
EK 1. ORİJİNALLİK RAPORU.....	133
EK 2. ETİK KURUL / KOMİSYON İZİNİ YA DA MUAFİYET FORMU.....	134
ÖZGEÇMİŞ	135

GİRİŞ

Son kırk yıl içinde, Türkiye’de, kamusal alan ve özel alan kavramları üzerine çok sayıda yazı yazılmış, tartışmalar yapılmıştır. Yazılan yazılar ve yapılan tartışmalar; siyaset, hukuk, tarih, ekonomi, sanat eleştirileri, dinsel ve etnik konular, toplumsal cinsiyet, kamusal mekanlar, cinsellik ve mağduriyet gibi konular hakkındadır. Bu tartışmalar günümüzde de halen devam etmektedir.

Bu yazı ve tartışmaların konu başlıkları da; Kamusal Alan ve Siyaset, Kamusal Alan ve Demokrasi, Kamusal Alan ve Özgürlükler şeklindedir. Aynı zamanda kamusal alanın modellerinden söz edilmiş ve bu modellerin kendisinde tartışma konusu olmuştur. Kamusal Alan kuramcılarında birisi olarak kabul edilen Benhabib; kamusal alan modellerinden birinin, Antik Çağı referans alan ve sadece siyasetle ilgili görülen agonistik –yarışmacı- model; bir diğerinin Avrupa kıtasında varlık gösteren ve Kant’la başlayan, liberal demokrasi geleneğinin legalistik kamu düzeni modeli; bir diğerinin Habermas’ın da içinde yer aldığı –discourse¹- kamusal alan modeli olduğunu belirtmektedir (Benhabib, 1996, s. 238-258). Diğer taraftan Habermas ile özdeşleşen Burjuva Kamusal Alanı modeline karşı, Kluge ve Negt tarafından savunulan “Proleter Kamusal Alan” (Negt, Oskar Reinhard; Kluge, Alexander, 2018) ve teknolojinin gelişmesiyle birlikte kamu adına yapılan tartışmaların mecrasının değişmesi sonucu, adını tartışma mekanından alan “Medyatik Kamusal Alan” modelleri de vardır.

İnsan yaşamında, her bir kavramın doğrudan ya da dolaylı olarak insanla bir ilgisi kurulabilirken, kamusal alan kavramı da insandan bağımsız ele alınamayacak kavramlardan biridir. Çünkü, kamusal alan kavramı insanın varlık koşullarını oluşturan etkenlerden birisidir. Aristoteles zamanından bu tarafa insan, zoon-politikon (politik canlı) özelliğini koruduğundan insanların birarada, iyi yaşayabilmesinin koşulları da kamusal alanda sağlanmaktadır.

İnsan, parçalarına ayrılamayan bir bütün olduğuna göre, insan başarıları da insanın ruhunun veya bedeninin ayrı ayrı ürünleri olarak görülemezler. İnsanın başarılarının tamamı, temelini, insanın varlık koşullarında bulmaktadır. Temelini insanın varlık

¹ [The Modes of Discourse The Traditional Modes of Discourse ...
www.cohassetk12.org](http://www.cohassetk12.org) Erişim 23.01.2021

koşullarında bulan “bilim ve teknoloji, bilgi, sanat, değer dünyası, inanç alanı” (Mengüşoğlu, 2000, s. 259) gibi, insan başarıları da insan fenomenleri olarak adlandırılmaktadırlar.

İnsanın başarılarını ortaya koyabilen insan yetenekleri de insanın ruhsal ve bedensel yetenekleri gibi birbirinden ayrı olarak görülemezler. İnsanın varlık koşulları yanında bir de “dil, ölüm fenomeni ve ölüm bilinci” (Mengüşoğlu, 2000, s. 260) gibi varlıksal öğeleri vardır. İnsanın bu öğeleri, insanın ürünü olmayıp, “insanın varlık yapısı ile dünyadaki yerinin özelliğini” (Mengüşoğlu, 2000, s. 260) göstermektedir.

Bilim ve teknoloji, bilgi, sanat, değer dünyası, inanç alanı gibi insan başarıları kategorize edildiğinde; Bilim ve Teknoloji, bilgi gibi başarılar, insan-doğa ilişkileri sonucunda ortaya çıkarılabilen insan başarıları olarak görülecektir. Bilgi, sanat, değer dünyası, inanç alanı gibi insan başarıları ise insan ilişkileri sonucunda ortaya çıkarılabilen insan başarıları olarak görülecektir.

Mengüşoğlu'na göre (Mengüşoğlu, 2000), fiziki yapısı hayvanlar gibi güçlü olmayan insan bir taraftan doğa problemleriyle uğraşırken bir taraftan da kendisinin doğa için taşıdığı anlamı problem olarak ele almaktadır. İnsan, doğa problemleri ile uğraşırken önünde hazır bulduğu doğal varlıkları insan yeteneklerine göre işlemektedir. Doğal varlıkları kendi yeteneklerine göre işleyen insan, aynı zamanda kendi anlamları ve amaçlarına göre yeni ürünler ortaya çıkarabilmektedir. İnsan ürünü olan, insanın kültürel ürün varlıkları olarak isimlendirilen ve doğa ürünleri içine katılan kültürel varlıklar da aynı zamanda tarihsel varlıklardır.

Aristoteles'ten bu yana “zoon politikon” (politik canlı) olduğu kabul edilen insan, doğası gereği toplum içinde yaşayan toplumsal bir varlıktır. Kendisi de doğanın bir parçası olan ve doğa varlıkları üzerine kendi anlam ve amaçlarını katarak, insan ürünü yeni varlıklar yaratabilen insan, bu haliyle kültür de yaratabilen bir varlık olmuştur. İnsan bu dünyadan göçüp gittiğinde geriye kalan bu insan ürünü kültürel varlıklar, gelecek insan nesillerine aktarılmaktadırlar. Bunun sonucunda da insan ürünü olan kültür varlıkları, aynı zamanda insanın doğaya kattığı tarihsel varlıklar olmaktadır. İnsan ürünü olan kültürel varlıkların gelecek nesillere aktarılabilme işlemleri, nerede ve nasıl gerçekleştirilebilmektedir? İnsan ürünü olan bu kültürel varlıkları, gelecek insan nesillerine aktarabilmesinde kamusal alan etkin bir rol oynuyor olabilir mi? sorusu da üzerinde düşünölmeye değer bir konu olarak önümüzde durmaktadır.

Doğası gereği toplumsal olan insan, aile, toplum ve devlet gibi kurumlar kurabilmiştir. Aynı insan, kendi kendine anlamlar üretebilmiş ve bu anlamları doğa varlıkları üzerine aktararak kültürel varlıklar oluşturabilmiş, sonucunda da bu kültürel varlıkları daha sonraki insan topluluklarına aktararak tarihsel varlıklar oluşturabilmiştir. Böylece insan sadece biyolojik canlı bir varlık değil aynı zamanda toplumsal, kültürel ve tarihsel bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın ürünü olan her şey, kolayca kültür kavramı içine konulurken; kültür kavramının, “insan ruhunun kültive edilmesi (cultura animi), yani insanların insansal olanaklarını gerçekleştirebilecek etkinliklerde bulunabilmesi şeklindeki içeriği de gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır” (Kaygı, 2003, s. 33). Burada kültür kavramı ile kamusal alan kavramı arasında kurulabilecek ilişki, görelilik ve evrensellik kavramları üzerinden olabilecektir. Çoğul anlamda kültürün göreliliği ile yerel ölçekli kamusal alanın benzerliği söz konusu olabilir. Diğer taraftan tekil anlamda kültürün –cultura animi- evrenselliği ile yani insanın insansal olanaklarının her yerde insanla ilişkisi bakımından aynı olduğu bilinmektedir. Tekil anlamda kültür ile tüm insanlığın problemlerinin çözümü için yaratılabilecek/kullanılabilecek kamusal alan arasında evrensellik ilkesi üzerinden benzeşim kurulabilecektir.

İnsanın, kendi ihtiyaçları nedeniyle aile gibi özel kurum, toplum gibi örgütlü topluluk ve devlet gibi kurumsal yapılar kurduğu bilinmektedir. İnsan, aile, toplum ve devlet gibi yapıların özelliklerinin neler olması gerektiği, nerede ve nasıl belirlenebilmektedir? Aynı biçimde, insanın kendisinin anlam ve amaçlarını içerecek şekilde, doğa ürünleri üzerine aktararak oluşturabilen kültürel varlıkların özelliği nerede ve nasıl belirlenebilmektedir? İnsan ürünü olan bu kültürel varlıklar ve onların taşıdığı anlamlar, yine kendisi de tarihsel bir varlık olan insan tarafından, sonraki insan nesillerine nerede ve nasıl aktarılabilir? Birbirinden farklı çoğul kültürlerin hatta birbirinden farklı çoğul uygarlıkların farklı kamusal alanları vardır. Aynı kültür grubuna ait olan insanlar sahip oldukları kültürel ve toplumsal değerleri kendi kamusal alanlarında birbirlerine aktarabilmektedirler. Birbirlerinden farklı kültür veya uygarlık grubuna ait olan insanlar da birbirleriyle alışveriş yapmaktadırlar. Bu esnada birbirleriyle de etkileşime girmektedirler. Bu etkileşim ve alışverişin yapıldığı yer ya da yapılabilme durumu, evrensel bir kamusal alan olarak görülemez mi?

Kamusal Alan kavramının ne’liğinin ve bu kavramın insan hakları ile ilgisinin problem olarak ele alındığı bu çalışmada, problemi çözebilmek için öncelikle problem nesnesinin, yani problemin varlık türünün belirlenmesi gerekmektedir. Bunun için de problemin çözümüne katkıda bulunabilecek olan bir ipucu nereden ve nasıl bulunabilir?

Bir başka deyişle, kamusal alan probleminin nesnesini bulabilmek için nerelere bakmalıyız?

Kamusal alan kavramının problem olarak ele alınıp çözülebilmesi için gerekli nesnelere araştırmaya başlamadan önce kamusal alan kavramının neden bir problem olarak görüldüğünün açıklanması uygun olacaktır. Günlük yaşamımızda, bir problemi aydınlatmada izlenebilecek yollardan birisi probleme konu olan kavramları “nedir”, “neye ilişkindir” ya da “taşıyıcısı nedir” türünden sorulara muhatap kılmak olabilir. “Neye ilişkindir?” ya da “taşıyıcısı nedir?” türünden sorular dolaylı olarak “nedir?” sorusunu da içinde barındırmaktadır. Bu nedenle “neye ilişkindir” ya da “taşıyıcısı nedir” gibi sorulara verilen yanıtlar aynı zamanda “nedir” sorusunun da yanıtı olabilecektir (Tepe, 2003, s. 20).

Özel alan ile kamusal alan arasındaki farklılıklar belirlenmeye çalışılırken modern düşünce alanında, özel alanın; ailenin, ekonomik mübadelenin, şahsi arzu, istek, özel ilişki ve yaşam alanını ifade ettiği söylenmektedir. «Oysa kamusal alanın biri "aleniyet" bir diğeri de "siyasal" olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır. Liberal düşünürler kamusal yaşamı siyasal erke tamamen terk edilemeyecek bir alan olarak kurgularken; Rousseau, Hegel ve Kant gibi devleti aşkın bir otorite olarak kabul eden düşünürler ise kamusal alanı devletin hükümler alanı olarak kabul etmektedir» (Çaha, 1998, s. 84-86).

Gerek düşünsel gerekse de tarihsel olarak farklı şekillerde anlaşılmış olan kamusal alan kavramı, pratik olarak da farklı şekillerde anlaşılmaktadır. Bu farklılıkların görünümü ve nedenleri de ülkeler düzeyinde gözlemlenmektedir. Kamusal alan kavramını problem olarak ele almamıza temel teşkil eden dört farklı örnek birarada incelenerek kamusal alan kavramının siyasal içerikli olaylar ve durumlar karşısındaki kullanımları da dikkate alınacak olunursa, aşağıdaki farklı durumlar görülebilecektir.

Birinci örnek olarak, Hollanda Hükümeti'nin yaptığı, Türk Siyasal yetkililerinin Rotterdam, Hollanda'da², düzenlemeyi planladıkları referandum etkinliğine izin vermeyecekleri

² Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Avrupa ülkelerinde seçim propagandaları yapmak istediğine karşılık, Hollanda Başbakanı Mark Rutte 3 Mart 2017 tarihinde kişisel facebook sayfasında(*) ve Hollanda ulusal basınında(**) çıkan habere göre; “**Bunu kabul edilemez buluyoruz. Hollanda'nın kamusal alanları, başka ülkelerin siyasi kampanya alanı değil” sözleriyle açıkladı.**”

(*)https://www.facebook.com/ministerpresident/?ref=page_internal&hc_ref=PAGES_TIMELINE&ref=nf

Minister-president · 3 Mart, 10:48 ·

toplantılarıdır. Türk siyasi yetkililerinin, Hollanda'nın Rotterdam kentinde, 11 Mart'ta yapılması planlanan etkinliğe, Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun da katılabileceği bilgisi 04 Mart 2017 tarihinde³ haber olarak verilmiştir. Haberde ayrıca, "BBC Türkçe'nin Hollanda devlet televizyonu NOS'tan aktardığına göre, Hollanda Başbakanı Mark Rutte'nin Facebook hesabından açıklama yaparak, Türk yetkililerden referandum etkinliği için resmi talep geldiğini ancak iş birliği yapmayı düşünmediklerini belirttiler" ifadesi de bulunmaktaydı. Haberin devamında, Hollanda Başbakanı Rutte'nin mesajında, "Bunu kabul edilemez buluyoruz. Hollanda'nın kamusal alanları, başka ülkelerin siyasi kampanya alanı değildir" ifadesi kullanılmıştır. Bu örnekte görüldüğü üzere kamusal alan kavramı aynı zaman dilimi içinde ülkelere göre farklılıklar göstermektedir.

İkinci örnek olarak, aynı tarihlerde sputniknews⁴ haber sitesinde yayımlanan haberde, Türk Siyasi yetkililerinin Fransa'nın Metz şehrinde yapacakları miting için, Fransa Dışişleri Bakanı Jean Marc Ayrault tarafından, Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun yapacağı toplantı hakkında, "Fransız siyasetine müdahale unsuru taşımadığından, bu toplantıyı yasaklayacak bir gerekçe yoktur" ifadelerini kullandığı belirtilmiştir. Türkiye'de politik propaganda amaçlı kullanılabilir olan kamusal alan, Hollanda'da başka ülkelerin politik sorunlarının veya propagandalarının alanı olamayabilirken, Fransa'nın kamusal alanı Türk yetkililer tarafından bu amaçla kullanılabilir. Avrupa Birliğine üye iki ülke Hollanda, Fransa ve Avrupa Birliğine aday bir ülke Türkiye'nin kamusal alan kavramını anlayış farklılıkları görülmektedir.

Üçüncü örnek olarak, İran'da yaşanan bir olay, 12 Temmuz 2017 tarihli Hürriyet Gazetesinde haber olarak aşağıdaki şekilde verilmiştir. "Tesettürün zorunlu olduğu İran'da, polislerin, otomobil sürerken türbanlı olmayan kadınlara para cezası kesmesi ya da araçlarına geçici olarak el koyması her yaz döneminde olduğu gibi yine ülkede kamusal alan/özel alan tartışmasını başlattı". Habere göre, bu konuda ayrışan görüşlerden birisi, "araçların içerisinde özel alan olduğu ve polisin buraya müdahale yetkisinin olmadığı", diğer görüş ise "trafikteki otomobillerin de kamusal alana dahil

(**) <http://politiek.tpo.nl/2017/03/03/rutte-turkse-minister-mag-geen-campagne-voeren-nederland/> Erişim 07.11.2021

³ Yeni Akit Gazetesi 04 Mart 2017 Erişim 07.11.2021

⁴ <http://sptnkne.ws/dMxY> Erişim 07.11.2021
<https://tr.sputniknews.com/avrupa/201703121027602760-fransa-disisleri-toplantiyi-yasaklayacak-bir-gerekce-yok/>

olduğu” şeklinde olmuştur. İran Yargı Erki Başkanvekili Hadi Sadıki, “Aracın bagaj gibi görünmeyen bölümü özel alandır, ancak görülen kısımları özel alan olmaktan çıkar” açıklamasını yapmıştır. Aynı sorunun değişik yıllarda tekrarlaması nedeniyle 2015 yılında, İran Cumhurbaşkanı Ruhani, “Bu bir polis memurunun işi değildir” diyerek araçların içine müdahaleyi eleştirmişti. Kamusal alan kavramının aynı zaman diliminde ülkeden ülkeye farklılık gösterebildiğine örnek olarak verilebileceği gibi aynı ülkede farklı zaman dilimlerinde farklı anlamlar yüklendiği de Türkiye ile İran karşılaştırmasında görülebilecektir. Türkiye de bir dönem Türban’la girilemeyen kamusal alan sözkonusu iken, 2020 li yıllarda Türban giyebilmenin neredeyse tamamen serbest olduğu kamusal alan mevcuttur. Bu örnek farklı zaman dilimlerinde aynı ülke içindeki kamusal alan tasavvurlarının farklılığını göstermektedir. Diğer taraftan Türkiye de Türbansız girilebilen taşıt trafiği yollarına, İran’da Türbansız girilememesi de aynı zaman dilimi içinde iki farklı ülkede farklı kamusal alan anlayışlarını sergilemektedir.

Kamusal alan kavramının iki anlamlığı gözönüne alındığında, birincisi kamusal alan hukusal-siyasal ve toplumsal-ahlaksal normların üretilebildiği alan olarak görülürken, ikincisi dah önce üretilmiş normların kullanılabilirdiği ve kişilerin kendilerini toplumun denetimine açtığı alan olarak görülebileceği söylenebilir. Bu tanıma uygun olabilecek ve konu bütünlüğüne katkı sağlayabilecek olan dördüncü örnek de, 20 Aralık 2020 tarihli Milliyet Gazetesinde yayımlanan bir “Tokat Atma” olayı ile ilgilidir. Habertürk Yazarı ve Ciner Medya Grubu Ankara Temsilcisi Muharrem Sarıkaya, Gaziantep’in düşman işgalinden kurtuluşunun yüzüncü yılı nedeniyle, Habertürk TV de yayımlanan “Gün Başlıyor” programı için 17 Aralık 2021 Cuma günü, Gaziantep Belediye Başkanı Fatma Şahin ile bir TV yayını yapmaktadır. Canlı yayın öncesi yapılan teknik hazırlıklar sırasında kişiler birbirleri ile işaret dili ve beden dili aracılığıyla iletişim kurmaktadırlar. Muharrem Sarıkaya, yaptığı yayın sırasında, ses ayarlarını yapmaya çalışan İhlas Haber Ajansı Kameramanı Ahmet Demir’e beklenmedik bir anda tokat atıyor. Neye uğradığını şaşırın Demir, tepki vermeden Sarıkaya'nın yanından ayrılıyor.

Görüntülerin 19 Aralık'ta sosyal medyaya sızmasının ardından, kamuoyu tarafından Muharrem Sarıkaya'ya beklenmedik yoğunlukta tepki yağmıştır. Kamuoyundan gelen yoğun tepki üzerine, Muharrem Sarıkaya ve Habertürk basın-yayın kuruluşu peş peşe açıklamalar yaparak kamuoyundan ve Demir'in ailesinden özür diliyorlar. Sarıkaya, 17 Aralık 2021 Cuma sabahı Habertürk'teki 'Gün Başlıyor' programına çıkmamıştır. Aynı zamanda, kamuoyu tarafından Kanal yönetimine de Sarıkaya'nın görevine son

verilmesi çağrısında bulunulmuştur. Tepkilerin sürmesi üzerine, 20 Aralık 2021 tarihinde, Muharrem Sarıkaya'nın Habertürk'teki bütün görevlerinden istifa ettiği duyurulmuştur.

Yukarıda verilen ve farklı tarihlerde gerçekleşen, kamusal alanın ne olduğu ya da kamusal alanın neresi olduğu sorularının belirginlik kazandığı örnekleri, daha önce tanımı yapılmış ve kabul görmüş kamusal alan kavramı ile sırasıyla sınılamaya çalışalım.

Hollanda Hükümeti'nin yapmış olduğu, Türk Siyasi yetkililerinin Hollanda'da⁵, Rotterdam'da, düzenlemeyi planladıkları referandum etkinliğinin yapılmasına izin vermeyecekleri hakkındaki açıklamada:

11 Mart'ta yapılması planlanan etkinlik için Hollanda Başbakanı Mark Rutte, Türk yetkililerden referandum etkinliği için resmi talep geldiğini ancak iş birliği yapmayı düşünmediklerini bildirmiştir. Devamında da "Hollanda'nın kamusal alanı başkalarının siyasi propaganda alanı değildir!" ifadesini kullanmıştır. Hollanda başbakanının ifadesindeki "Hollanda'nın Kamusal Alanı" tümcesi Hollanda halkının sorunlarının tartışıldığı bir alanı imlemektedir. Hollanda'da yaşayan Türk vatandaşlarına karşı yapılacak olan siyasal içerikli konuşmanın, Hollanda basınında yer alacak olmasını ve kamuoyuna bildirilmesini mi, yoksa Türkiye için özel olan bir konu ya da problemin Hollanda halkına ait kamusal alanın problemi olmadığını, bu nedenle de kendilerini ilgilendirmeyen konuların kendi kamuoyuna yansımaları istememeleri midir? Bu örnekte kamusal alanın neresi olduğunu veya ülkelere göre farklılıklar göstermesinin nedenini nereye bakarak belirleyebileceğiz?

Benzer bir durum, Fransa Hükümeti'nin benzer içerikli olayın gerçekleşmesine izin vermesidir. Aynı kişi ve aynı içerikli konuşma için Avrupa Birliğine üye iki ülkenin farklı tutum sergilemesi sonucuna bakarak kamusal alan nedir ya da Hollanda'nın söylediği

⁵ Adalet ve Kalkınma Partisi'nin Avrupa ülkelerinde seçim propagandaları yapmak istediğine karşılık, Hollanda Başbakanı Mark Rutte 3 Mart 2017 tarihinde kişisel facebook sayfasında(*) ve Hollanda ulusal basınında(**) çıkan habere göre; "**Bunu kabul edilemez buluyoruz. Hollanda'nın kamusal alanları, başka ülkelerin siyasi kampanya alanı değil!" sözleriyle açıkladı.**"

(*)https://www.facebook.com/ministerpresident/?ref=page_internal&hc_ref=PAGES_TIMELINE&fref=nf

Minister-president · 3 Mart, 10:48 ·

(**) <http://politiek.tpo.nl/2017/03/03/rutte-turkse-minister-mag-geen-campagne-voeren-nederland/> Erişim 07.11.2021

her ülkenin kamusal alanı farklıdır önermesine karşı Fransa'nın fark gözetmemesi gibi kavramsal sorunun cevabını nasıl bulabileceğiz? Her ülkenin kamusal alanı farklı ve farklı kamusal alanlara göre yapılabilecek işlemler de farklıdır denilebilir mi? Burada gösterilen iki örneğe bakarak her ülkenin kamusal alanları ve bu alanlarda yapılabilecek işlemlerin de farklı olabileceği görülmektedir. Bu farklılığı doğuran etkenin farklı mantıksal süreçlerin sonucu ve ülkeden ülkeye değişen yaklaşım farklılığının da göreliliğini göstermektedir. Bu durumda ülkelerin birbirleri ile kurabilecekleri iletişim ve etkileşimin yapılabilmesi için evrensel bir kamusal alanın gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Birleşmiş Milletler Kurumu, evrensel bir kamusal alan olarak görülebilir. Aksi takdirde farklı kültür gruplarına ya da farklı uygarlık gruplarına ait insanlar birbirleri ile etkileşime giremeyeceklerdir. Günümüzde elektronik ortamda kurulabilen hızlı iletişim olanakları nedeniyle insanlar karşılıklı etkileşime girmektedirler. Bundan dolayı Medyatik Kamusal Alan kavramı üretilmiştir.

Üçüncü örnek olayın yaşandığı, İran'da, kişi kendi mahrem alanında türbansız dolaşabilmektedir. Fakat mahrem alanın dışına çıktığında türban takması zorunludur. Burada hemen şu sorular akla gelecektir.

Türkiye'de başörtüsü ile çıkılmayacak yer olan kamusal alan, İran'da ise başörtüsü çıkılmayacak yerdir. Bu bağlamda her iki ülke için gerekli olan kamusal alan kavramının göreliliği ve yerel anlamlar içerdiği görülmektedir. Kamusal alan kavramının göreliliği sonucu her iki ülkede yapılabileceklerin kısıtlı olması nedeniyle, iki ülke insanların bazı insansal olanakları farklı düzeylerde geliştirebilecektir. Örneğin, kız çocukları bir ülkede jimnastik yapabilirken, diğer ülkede yapamayacaklardır. Aşırı sıcaklarda bir ülkede kadınlar kıyafetlerini farklı tarzda giyebilecekken, diğer ülkede giyemeyeceklerdir. Kılık kıyafetlerin nasıl giyilebildiği de o ülkenin kamusal alanında belirlenebilmektedir. Bir ülkedeki kamusal alanın varlığı ve bu alanda üretilen sosyal-kültürel ve hukuksal-siyasal normlara göre, o ülkedeki insanların insansal olanakları geliştirilebilir ya da engellenebilir. Bir ülkenin kamusal alanında üretilen hukuk normlarına göre bir ülkede kız çocukları, kamuya açık alanlarda jimnastik hareketleri yapabilirken diğer ülkede yaşayan kız çocukları bu olanaklarını gerçekleştiremeyeceklerdir. Bütün insanların, insan olarak doğuştan gelen bazı haklarının olduğunu kabul edersek, hepsini kuşatabilecek kararların alınabileceği evrensel bir kamusal alana ihtiyaç vardır. Dünya düzeyinde bu tartışmalar nerede yapılmalıdır? Günümüzde ilk akla gelen kurum ise Birleşmiş Milletler örgütüdür. Fakat Birleşmiş Milletler Kurumu bu görevini tam olarak yerine getirebilmekte midir?

Diğer bir soru da, bir kişinin mahrem alanını ya da mahrem olmayan alanını belirleyen ölçüt nedir? Bir başka deyişle kişinin, kendi mahrem alanında mı yoksa mahrem olmayan alanında mı, kamusal alanda mı, bulunduğunu belirleyen ölçüt nedir? Kişilerin toplumsal yaşam içinde nasıl giyinebileceklerinin ölçütleri yasalarla belirlenmektedir. Ama bu yasalar oluşturulurken yasalara eşlik eden öncül önermeler, daha öncesinden nerelerde, nasıl belirlenmiş ve geçerlilik kazanmıştır. İran örneğinde, mevcut ve geçerli olan yasalara göre, kişinin kendi özel aracı içinde türban takmaması suçtur. Özel aracın kendisi kamuya ait olan yollarda bulunurken, araç sahibi özel aracının içinde bulunmaktadır. Kişi mahrem alanında mı yoksa mahrem olmayan alanında mı sorusunun cevabını neye bakarak verebileceğiz? Özel aracı, otomobili, nesne edindiğimizde otomobil kişinin tapulu arazisi içinde ve kendi otomobil garajında bulunuyorsa kişinin özel malı kendi özel alanı içindedir diyebiliriz. Fakat otomobil kamuya ait olan yollara çıktığında artık özel alanın dışındadır. Kamu ile ilgili alana çıkmış olması nedeniyle otomobilin hareket biçimleri ve park etme kuralları, yasalarla belirlenmiş durumdadır. Otomobilin kendisi bir özne olmadığından bağımsız eylemlerde bulunamayacaktır. Ama otomobili hareket ettiren sahibi ya da sürücüsü, otomobilin hareketlerinden sorumlu olacaktır.

Aynı örnek için şimdi de otomobil sürücüsü kişiyi nesne edinerek olayı inceleyelim. Otomobilini süren ve otomobilin içinde başörtüsü takmadan bulunan kişi, kendi özel alanında mıdır yoksa kamusal alanda mıdır? Ya da otomobilin içinde kendi özel alanında mıdır ama otomobilin dışında kamusal alanda mıdır? İran'da geçen ve o ülkenin geçerli olan yasalarına göre bu örnekteki kişi otomobil içinde türbansız durabilir. Fakat otomobil dışına türban takmadan çıkamaz. Çünkü kişi türbansız şekilde otomobil dışına çıktığında diğer kişiler, yani kamu, tarafından görünür olacaktır. Bu görünebilme hakkı herkes için geçerli olduğundan, türbansız görünebilme durumu, mevcut ve geçerli yasalara aykırı bir durum olacaktır. Böyle olduğunda da yasalar mevcutken ve geçerliiyken kişiler türbansız olarak kamu alanlarına çıkamayacaklar yani türbansız görünür olamayacaklardır. Ya da türbansız görünebilmeleri için mevcut ve geçerli olan yasalar değiştirilecektir. Acaba, kişinin mahrem alanında mı yoksa kamusal alanda mı bulunduğunu belirleyen ölçüt, kişinin o an için taşıdığı toplumsal roller olabilir mi?

Antik çağda bir kişinin kamusal alanda bulunabilmesinin koşulları erkek olması, yurttaş olması ve ekonomik faaliyetlerinden uzak olmasıdır. Bu ölçütleri sağlayabilen kişi kamusal alanda bulunabilmektedir.

Arendt'e göre bir kişinin kamusal alanda mı yoksa özel alanda mı bulunduğu ölçütü ise kişinin yapmakta olduğu faaliyetlere göre belirlenmektedir. Arendt'te görülen Emek, İş ve Eylem kavramlarından, Emek ve İş özel alana ait faaliyetlerin kategorisi olarak, eylem ise kamusal alana ait faaliyetlerin kategorisi olarak karşımıza çıkmaktadır. "İnsanların birlikte yaşıyor olmaları gerçeği bütün insani etkinliklerin koşuludur, ama insan toplumu dışında tahayyülü bile mümkün olmayan yegane insani etkinlik eylemdir (Arendt, 2016, s. 58). Kişinin yapmakta olduğu faaliyetlere bakarak özel alanda bir etkinlik mi yoksa kamusal alanda bir etkinlik mi yapmakta olduğu belirlenebilir. Kişi, ekonomik anlamda ya da biyolojik varlık olarak temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla etkinlik yapıyorsa özel alan faaliyetlerini yapıyor diyemeyiz. Diğer insanlar yanında değilken bile onları yanında var kabul ederek düşünce geliştirme etkinliklerinde bulunuyorsa kamusal alan faaliyetleri yapıyor demektir. Ya da kamunun denetimine açık olan her türlü faaliyet içinde ise kişi yine kamusal alandadır. Çalışan kişi temel ihtiyaçlarını karşılamak üzere gelir elde etmek amacıyla fabrikada bulunmaktadır. Bu kişi özel alandaki ihtiyaçlarını kamusal alanda kazanmaktadır. Fabrikada yapabileceği her türlü davranış ve etkinlik kamu denetimine tabidir. Özel-mahrem alanında yani evindeymiş gibi hareket edemeyecektir.

Habermas ile özdeşleşen burjuva kamusal alanı kavramına göre ise tarihte bir grup insan ortaya çıkarak tüm toplumu içine alan yaşamsal bir değişim yapmıştır. Adına burjuva sınıfı denen sınıf, toplumda egemen olan ekonomik üretim biçimini tamamen değiştirmiştir. Daha önce evde bulunan ve sadece ev işleri yapan ve çocuk doğuran kadın ekonomik sistemin üretici bireyi olmuştur. Daha öncelerinde özel alanda bulunan kadın ve evde taşıdığı çocuk bakımı, ev işleri gibi bazı roller, artık kamusal alanın problemi haline gelmiştir. Çocuk bakım evleri ve profesyonel hizmet verebilen sektörler ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda da Habermas'a göre kamusal alan özel alana doğru genişlemiştir. Kamusal alan ile özel alanın sınırlarını belirleyen ölçüt kaybolmuştur. Diğer taraftan, Habermas, kamusal alanı devlet ile toplum arasında aracılık yapan bir alan olarak nitelendirmektedir. "Siyasal kamu, kamuoyu yoluyla toplumun ihtiyaçlarını devlete iletmektedir" (Habermas, 2015, s. 98). Devlet ile ilgili tartışmaların yapılabildiği alanı da politik kamusal alan olarak adlandırmaktadır.

Bu tezin iddiası, insan haklarına dayalı evrensel kamusal alanda ve yerel özellikli kamusal alanda üretilecek normların, insan haklarını öncül kabul ederek üretilebilmesidir. Buna bağlı olarak kişinin özel alanda ya da kamusal alanda bulunduğunu belirleyen ölçütün de insan haklarının bilgisine dayalı olarak üretilecek

normların olmasıdır. Kişinin özel alanda mı yoksa kamusal alanda mı olduğunu belirleyecek olan normlar da kamusal alanda üretilmektedir. Bu nedenle bir ülkedeki kamusal alanın öncülü olarak yurttaş haklarının ya da insan haklarının belirleyici olması o toplumu ve bireylerini farklı yerlere taşıyabilecektir.

Kişinin özel hayatında ya da mahrem alanında taşıdığı roller ve bu rollerin uygulanması sonucunda ortaya çıkan etkiler, sadece kişiyi ve kendi aile çevresini etkileyecektir. Kişinin taşıdığı kamusal toplumsal rollerin uygulanması sonucunda ortaya çıkan etkiler ise tüm toplumu etkileyebilecektir. Bu nedenlerden dolayı kişinin özel alanda mı yoksa kamusal alanda mı bulunduğu ölçütünün, kişinin o an için bulunduğu ya da yurttaşı olduğu ülkeye ve üzerinde taşıdığı toplumsal rollere bakılarak belirlenebileceği söylenebilir. Çünkü bir ülkede kamusal alan olarak görülen bir yer diğer ülkede özel alan olarak görülmektedir. Bir ülkede kişinin özel aracının içi özel alan olarak görülürken, bir başka ülkede kamusal alan olarak görülmektedir. Burada kişinin kamusal alanda mı yoksa özel alanda mı bulunduğu ölçütü de o ülkenin kamusal alanında belirlenen hukuksal-siyasal normlar olmaktadır.

Her bir ülkede özel alan ile kamusal alanın sınırı sorunları ile uluslararası kamusal alan sorunları farklı düzeylerde. Farklı ülkelerde farklı kamusal alanlar oluşturulmakta ve farklı ülkelerde aynı şeye farklı işler gördürülmektedir. Farklı ülkelerde farklı kamusal alan görünüşleri mi vardır yoksa farklı şeylere aynı isim, kamusal alan, verilmektedir?

Son örnekte ise Türkiye’de, bir medya kuruluşuna ait bir TV programı hazırlıkları sırasında, istenmeyen “Tokat Atma” olayı TV kuruluşunun mutfağında gerçekleşmiştir. Yaşanan olay TV kuruluşunun kendi mahrem sınırları içinde yani özel alanında gerçekleşmiş sayılmaktadır. Sadece o an orada bulunan yabancı misafirlerin ve çalışanların görebileceği bir olayın görüntüleri de kayda alınıp daha sonrasında sosyal medya üzerinden toplumla paylaşılmıştır yani kamuya sunulmuştur. İstenmeyen “Tokat Atma” eylemi sırasında kayıt edilmiş görüntülerin kamuoyu ile paylaşılması sonucunda bu kez aynı olay kamunun problemi haline gelmiştir. Kamuoyunun gösterdiği tepkiler sonucunda Haber Türk TV muhabiri Muharrem Sarıkaya, tüm görevlerinden istifa etmek zorunda kalmıştır.

Bu örneklerde kamusal alan ne olarak görülmektedir ya da ne tür bir “var olan”dır ki bir ülke sınırları içinde yapılması uygun görülen eylemler bir başka ülkede uygun görülmemektedir. İnanç sistemlerinin belirlediği bir tür giyim biçimiyle, sosyal hayatın içinde görünür olabilmek, bir ülkede uygun görülüyorken başka bir ülkede uygun

görülmemektedir. Kamusal alan bu ifadeler içinde kullanıldığı gibi, yeniden yapılandırılabilen, yeniden kurulabilen ya da kendisinin aracılığıyla toplumsal değişiklikler yapılabilen bir şey midir yoksa düşünce ve ifade özgürlüğünün kullanılabilirdiği alan mıdır? Bir başka şekilde, kişinin ya da kurumların özel alanlarındaki bilgi ve durumlarının kamuoyu ile paylaşılması sonucu ortaya çıkabilen eleştirel topluluğun, bir konu hakkında bilgi sahibi olabileme durumu mudur? Yoksa özel alanda olup da dışarıdan görülemeyecek olayların bir şekilde dışarıya sızdırılması ve kamuoyuyla paylaşılması sonucu ortaya çıkan fenomenin adı mıdır? Bir başka deyişle, daha önce gizli kalan olayların kamu tarafından görülebilir hale gelmesi ve kamuoyunun fikir sahibi olması sonucunda ortaya çıkan sonuçlardan yararlanabilmesi durumu mudur?

Buraya kadar yazılanları topluca gözden geçirdiğimizde, bir tarafta, özgürlüğün ön koşulu olarak kabul edilen kamusal alan, öte yandan politik eylemlerin meşruiyet alanı olarak görülen kamusal alan vardır. İran'da türbansız girilemeyen alan olarak kamusal alan, Türkiye'de ise bir dönem türbanla girilemeyen alan olarak kamusal alan vardır. Diğer taraftan bu tezin iddiası olan, sosyal-kültürel normlar ile siyasal-hukuksal normların üretilebildiği alan olarak gösterilmeye çalışılan kamusal alan, tanım ve görünümleri mevcuttur.

Kamusal alanın ne olduğu sorusunu bilgi felsefesi bakımından belirlemeye çalışmıştık. Acaba kamusal alan kavramına varlık felsefesi –ontolojik bakış açısı- ile bakacak olursak, kamusal alan ne türden bir varlıktır? Örneğin;

Kamusal Alan için aşağıdaki sorular incelenebilir:

- a) İnsanların, toplumsallaşabilme olanağını kullanarak, başkaları için görünür olabildikleri alanın adı mıdır?
- b) Kamusal alan, yazı kavramı gibi bir çok bileşenin bir araya gelerek etkinlik kazanmasının sonucu görünür olabilen bir fenomen midir? Çünkü, yazının meydana gelebilmesi için kalem, kağıt, insan ve yazı yazabilmenin aynı an da biraraya gelmesi gerekmektedir.
- c) Her bir insanda doğuştan itibaren gelişebilen konuşma yetisinin, toplumsal bir olanak olarak görülmesi midir? Bir başka deyişle kamusal alan, her bir insanda var olan düşünebilme ve ifade edebilme yetilerini kullanabilmek için toplum içinde yaratılmış bir olanağın adı mıdır?

Bu gözlemlerden hareketle, başlangıç noktası olarak Kamusal Alan, “nasıl bir var olandır ya da ne türden bir fenomendir” sorusunu ele alalım.

Bir tartışmada karşımızdaki insana sormamız mümkün olan her sorunun bir tartışmaya temel teşkil edebilecek bir problem olarak ele alınması mümkün değildir. Bir problem olarak ele alınabilmesi için her sorunun pratik ya da teorik bir öneminin olması ve üzerinde ya yaygın bir görüşün olmaması veya halkla, bilginler arasında veya bilge/aydınlar yanıtlar hakkında bir görüş ayrılığının bulunması gerekir (Ross, 2014, s. 102-103).

Kamusal alan deyince hemen akla gelen, Aristoteles, Arendt ve Habermas gibi her üç filozofta farklı olarak ifadesini bulan kamusal alan kavramı, her üç filozof için acaba yapısal olarak farklı içerikte midir, yoksa aynı varlığın ya da aynı insansal etkinliğe karşılık gelen görünümün farklı açıklamaları mıdır? Bu noktada, “Aristoteles’te yaygın olarak kullanılan bir yöntem, bir kavramın izini sürebilmek için öncelikle kavramın içinde geçtiği cümlelere ve kavramın içinde geçtiği bağlamlara bakmaktır” (Kuçuradi, 2007, s. 29). Biz de böyle yapacağız ve ipucunu bu cümlelerin anlam bağları içinden çıkarmaya çalışacağız.

Aristoteles’teki kamusal alan kavramı ile Arendt ve Habermas gibi 20.yüzyılın iki ünlü filozofu arasındaki Kamusal Alan kavramının farklı içeriklendirilmesi, bizi kamusal alan hakkında yeniden düşünmeye, aynı zamanda da kamusal alanın insan hakları ile ilişkisini kurabilme çalışmasına yöneltmiştir. Aristoteles’te kamusal alan, üyesi olduğu devletin yasalarının yapımına katkıda bulunması beklenen yurttaşların; yasalar hakkındaki tartışmaları ve yurttaşlar arasındaki fikir alış-verişlerini yapabildikleri ve sonucunda da bir konu hakkında uzlaşmanın sağlanabildiği bir yer, bir durum olarak görülmektedir. Kamusal Alan ve Polis birbirinin ayrılmaz parçaları olup, Polis antik çağdaki siyasal yaşam biçiminin adıdır. Özgür yurttaşlara özgü olan kamusal yaşam da mahkeme ve meclis görüşmeleri (leksis) ile özgür yurttaşların ortak eylemlerinden (praksis) oluşmaktadır.

Arendt’te Kamusal Alan ise insana özgü söz, eylem ve özgürlüğün birarada kullanılabilirdiği, insanlığın ortak anlam dünyasını oluşturan bir alan olarak görülürken, Habermas’ta kamuoyunun oluşturulduğu bir süreç olarak görülmektedir. Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere Türkiye’deki veya İran’daki insan farklı olmadığına, aynı türün benzer birer üyeleri olmalarına rağmen, farklı kamusal alanlara sahip olmalarından dolayı, farklı ülkelerde farklı muameleler görmektedirler. Kadınlar,

Türkiye’de başörtüsü takıp takmamakta kişisel özgürlüğe sahip birer öznel olarak görülürken, İran’da başörtüsü takmasının zorunlu olduğu birer nesne olarak görülmektedirler. Aynı zamanda İran’da kadınların başörtüsü takmalarının zorunlu olduğuna da erkeklerden oluşan siyasi organlar karar vermektedirler. Serbestçe yapabilecekleri eylem olanakları bulunmayan kadınlar kamusal alana eşit koşullarda çıkamamaktadırlar. Bu durumda kadınlar kendilerini gerçekleştirebilecekleri, kendilerini gösterebilecekleri olanaklardan mahrum edilmektedirler. Diğer taraftan da kendileri hakkında yeni talepler ya da yeni yasa taleplerini dile getirebilecekleri bir kamuoyu oluşturabilme etkinliklerine katılamayacaklardır.

Arendt ve Habermas gibi ünlü filozofların kamusal alan hakkında söyledikleri batı ülkelerinde gelişmiş, laiklik ilkesini benimsemiş demokrasilerde uygulanabilecek türdendir. İnsan haklarını öncül kabul edecek kamusal alan yaratılabilmesi için laiklik ilkesi vazgeçilemez bir ilkedir. Laiklik ilkesinin benimsenmediği bir ülkede düşünsel olarak insan haklarını egemen kılabilmek mümkün görünmemektedir. İnsan haklarını öncül kabul eden evrensel bir kamusal alan yaratımı, burada üretilebilecek normların bütün ülkelerde aynı şekilde uygulanması gerektiği değildir. Ülkelerarası iletişim ve etkileşimin yapılabileceği evrensel kamusal alan gerekliliği yanında, yerel özellikli kamusal alanlarda da üretilecek hukuksal normların insan haklarına dayalı olmasını sağlamaktır. Bunun sonucunda da insanların, evrensel nitelikte insansal olanaklarını geliştirebilmeleri sağlanacaktır.

Kamusal Alan kavramı Bilgi Felsefesi, Varlık Felsefesi ve Siyaset Felsefesi’nin konuları arasında yer almaktadır. Kamusal Alan kavramı varolma bakımından Varlık Felsefesi’nin, kavramsal içeriğinin nasıl doldurulması gerektiği bakımından Bilgi Felsefesi’nin, içeriğinin ne olması gerektiği bakımından Siyaset Felsefesi’nin içindedir. Kamusal Alan’ın, hayatın içinde insan ilişkileri arasında var olan bir şey olduğu göz önüne alındığında, öncelikle nasıl bir varolan olduğu belirlenebilirse felsefi sorgulamanın da konu nesnesi bulunmuş olacaktır. Buna bağlı olarak da “Kamusal Alan” kavramını Varlık Felsefesi, Bilgi Felsefesi ve Siyaset Felsefesi arasında hangisi ya da hangileri içinde nasıl temellendirmeye çalışacağımızı bulabiliriz.

Kamusal Alan kavramının tanımlamaları yapılırken Özel Alan-Kamusal Alan kavram çiftinin biri olmadan diğeri olmayacak kavramlar şeklinde bir arada kullanıldığı görülmektedir. Hatta özel alan tanımı kolayca yapılabilmekte ve yaşamın bütününden, özel alanı çıkararak geriye kalan için kamusal alan tanımı verilebilmektedir. Kamusal

Alan kavramı için felsefe sözlüklerinden birine göz atıldığında şu açıklamayı görmekteyiz.

“Kamusal [İng. public; Fr. publique; Alm. Öffentlich). Özel, kişisel ya da mahrem olana karşıt olarak kamuyla, meslekler veya siyasi alanla ilgili olan için kullanılan niteleme. Bu bağlamda, bir bütün olarak toplumun çıkarını, bireylerin ya da grupların bencil çıkarlarından ayırt etmek için kamusal çıkar deyimi kullanılır. Liberal politik düzenin, feodal düzenin yerini aldığı sırada oluşmuş olan, yurttaş ya da bireylerin toplulukla ilgili sorunları tartışma ve konular üzerinde fikir beyan etme olanağı buldukları, sosyo-politik sorunların çözülmesinde, kişilerin normlar üzerinde mutabakata varma ve katkı yapma şansına sahip oldukları eleştiri veya politik muhalefet alanı kamusal alan olarak tanımlanır. Sivil toplumla devlet arasındaki bir alan olarak kamusal alan, burjuva toplumunun ihtiyaçlarını devlete ileten ilerici, eleştirel ve kültür tartışan bir alan biçiminde gelişmiştir” (Cevizci, 1999, s. 486).

Kamusal Alan kavramının, terim olarak içinde bulunduğu ve daha önceleri söylenen, olumlu cümleler ile soru cümlelerine göz atarak bu cümlelerin bazılarını alt alta sıralayacak olursak: Kamusal alan, kimilerinin iddia ettiği gibi, polisin ya da güvenlik görevlisinin yurttaş kimlik sorduğu yer değildir. Kamu hizmeti görenler ile bu hizmeti alanların karşılaştıkları, polis karakolu, nüfus işleri müdürlüğü, belediye hizmet binası gibi yerler de değildir. Kamusal alan, bir düşünce ve ifade özgürlüğü alanı olarak egemen siyasal sistem dışında farklı birçok siyasi durum içeren, farklı birçok fikir ve kanaatin her surette müzakere edilebildiği, mutlakiyetçi düşüncelerin buyurgan olamadığı bir alandır. Kamusal alan aleniyete imkân tanıyan kentsel yahut fiziksel bir mekân da olabilir, sanal bir gerçeklik üzerine kurulu soyut fikirler ve değerler alanı da olabilir.

Diğer taraftan kamusal alan kavramı için verilen tanımlara bakılacak olursa şu gibi düşüncelerle karşılaşırız. Politik toplumun ve demokratik yaşamın normatif kavramsallaştırılması olarak kamusal alan, çok aktörlü bir aracılık mekânı olduğu kadar, politik ideallerin ve söylemsel/eylemsel düzeyde hayat bulan, toplumsal değişim çağrılarının da tüm şiddetiyle cereyan ettiği yerdir (Dacheux, 2012).

Kamusal alan kuramının, çağdaş demokrasilere uygun bir hale getirilmesi, kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırların ve bu sınırlardaki geçişkenliğin sorgulanabileceği yeni bir kamusal alan modeli inşa etmekle mümkün olabilecektir (Göle, 2019, s. 69-70).

Kamusal Alan, tartışmaların savaş dışı yollarla karara bağlandığı ve sonuçlandırıldığı yerdir (Negt, Oskar Reinhard; Kluge, Alexander, 2018, s. 17). Aynı zamanda, Kamusal Alan, mekânsal bir kavramdır; yani, anlamların geliştirildiği, dağıtıldığı ve tartışılarak anlaşmaya varıldığı toplumsal alan ya da arenalara ve aynı zamanda bu süreç tarafından ve bu süreç içinde oluşturulan kolektif gövdeye, “kamu”ya işaret eder (Negt, Oskar Reinhard; Kluge, Alexander, 2018, s. 18).

Kamusal alan ve Demokrasi adlı eserinde, Kırık, iki tür kamusal alanın varlığından söz etmektedir. Bunlardan birisinin Liberal Kamusal Alan iken diğerinin de Ortak İyi'nin belirlendiği Toplumcu Kamusal Alan olduğunu belirtmektedir. Liberal Kamusal Alan'ın, toplumdaki çıkar çatışmalarının uzlaşma alanı ve siyasal meşruiyet kaynağı olarak formüle edilebileceğini dile getirmektedir. Toplumda geçerli olan kültürel anlamların ve değerlerin taşıyıcıları toplumun bireyleri olacağından, bireyler arası toplumsal bağların güçlü olmasının beklendiğini söylemektedir. Bu noktadan hareketle, kamusal alanın işlevinin, sivil toplum içinde varlıklarını sürdüren farklı ortak iyi algıları arasında gerçekleşen ortak iyiden ne anlaşılması gerektiğinin eleştirel söylem yoluyla belirlenmesini sağlamak olmalıdır (Kırık, 2005, s. 58-60). Fakat İran İslam Cumhuriyetinde yaratılabilecek ortak iyi ile bir Demokratik Cumhuriyetle yönetilen bir Avrupa ülkesindeki ortak iyi aynı olmayacaktır. Ortak iyi kamusal alanda yaratılmaktadır. Kamusal alanda belirlenecek normların neler olacağına, kamusal alana katılan insanlar karar vereceğine göre, İran'da kadınların erkeklerle birlikte eşit katılmadığı kamusal topluluk karar verirken, bir Avrupa ülkesinde ise kadınların da olabileceği kamusal topluluk karar verebilecektir. Böyle olunca da kamusal alana katılabilen insanların niteliğine göre farklı ortak iyi'ler belirlenecektir.

Kamusal Alan kavramının tanımlamaları yapılırken Özel Alan-Kamusal Alan kavram çiftinin biri olmadan diğeri olmayacak kavramlar olarak bir arada kullanıldığı hatırlanacak olursa, bir arada kullanılan iki şey arasında doğal olarak sınır problemi de olacaktır. Toplum yaşamında kendine yer bulabilen bir bireyin özel yaşamı ile kamusal yaşamı birbirinden nasıl ayırt edilebilir? Aynı zamanda, Kamusal Alan ile Özel Alan sınırlarının belirlenmesi probleminde, Kamusal Alan ile Özel Alan öyle kolay kolay ayırt edilebilir alanlar mıdır?

Kamusal alan, hem insanlarda toplumsallaşabilme olanağı, hem de devlette vatandaşlar için “toplumsal özgürlükler” olarak yaratılan olanaklar olarak görülebilir. Böylece kamusal alan kavramına iki farklı açıdan, birincisi antropolojik olarak insanlar açısından, ikincisi siyasal devlet açısından bakılabilir. İnsanlar açısından bakınca,

kamusal alan, toplumsal, ortak anlam ve sembollerin üretildiği alan olarak görülecektir. Devlet açısından bakınca da toplumdaki yüz yüze ilişkilerin hukuksal ilişkilere dönüştürülebilmesi için yapılacak olan müzakere ve tartışmalar için devlet tarafından yaratılan, toplumsal özgürlüklerin kullanılabilceği alan olarak görülebilecektir. Yani, kamusal alan denilen yerde, toplumun bireylerini birbirine bağlayan ortak anlamlar, semboller v.b sosyal-kültürel normlar ile hukuksal rol ilişkilerine dayalı olarak insanların birarada yaşayabilmelerini sağlayacak olan yasalar ve kuralların, siyasal-hukuksal normların, üretilebildiği görülebilecektir.

Kamusal Alan kavramına insanın değerini referans alan Antropolojik bakış açısıyla baktığımızda da kamusal alanın insan türünün bir özelliği olduğu görülecektir. Toplum içinde yaşamak, toplumsal bir varlık olmak, Aristoteles'in ifadesiyle zoon politikon (politik canlı) olmak, insanın en önemli özelliklerindedir ve insanın bu özelliği ilkçağdan beri bilinmektedir. Toplum kurmanın ve toplum içinde yaşamamanın amacı da insanların, insansal olanaklarını gerçekleştirebilmeleridir (Kaygı, 2003, s. 33-43). İnsanın insansal olanaklarını gerçekleştirebilmeleri de yaşadıkları toplumlarda, yaratılmış olan toplumsal özgürlüklere bağlıdır. Toplumsal özgürlükler devlet tarafından yurttaşlarına yaratılmış olan olanaklardır. Toplumsal özgürlüklerin kullanılabilme dereceleri de İran ile bir Avrupa ülkesinde farklılıklar gösterecektir.

1. BÖLÜM : KAMUSAL ALAN ve YURTTAŞ HAKLARI

Kamusal Alan kavramı deyince, akla hemen siyaset kurumu gelmektedir. Bu da şimdiye kadar yapılmış olan tartışmalarda kamusal alanın, siyasetle doğrudan ya da dolaylı olan ilişkilerinin birlikte ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Siyasal alanda yapılan tartışmalar doğal olarak siyasal topluluğu meydana getiren yurttaşların hakları ile ilgili olduğundan, bu durumda da öncelikle yurttaşlık kavramından ne anlaşılması gerektiği açıklığa kavuşturulmalıdır. Yurttaşlık kavramı, özünde, yönetim erki olan devlet ile devletin en küçük yapı taşı olan birey arasında kurulan bir ilişki türünü belirlemektedir. Bu ilişki türü, haklar ve ödevler gibi kavramlar aracılığıyla, birey ile devleti birbirlerine karşı yükümlülük altına almaktadır. Haklar ve ödevler ilişkisi içinde bir ülkenin yurttaşları aynı zamanda ait oldukları siyasi topluluğun ve devletlerinin de tam üyeleri olarak kabul edilmektedirler.

Yurttaşlık kavramı, Antik Yunan'dan günümüze gelinceye kadar tarih içinde büyük dönüşümler geçirmiş bir kavramdır. Antik çağda "siyasetin tartışmasız önkoşullarından birisi, normal seyrinde giden siyasi ilişkilerin, şiddetin hükmü altına girmeyeceğine inanmaktır. Yunan *Polis*'i, yani kent-devleti, açık bir şekilde kendini şiddete değil, yalnızca iknaya dayanan bir yaşam şekli olarak tanımlamıştır" (Arendt, 2012, s. 12). Çağımızın modern demokratik devletlerinde, yurttaşlık kavramından, bu kavramın içerdiği rollerin taşıyıcısı olan kişilerin, oy kullanma aracılığıyla üyesi oldukları devletin, siyasal karar alma süreçlerine katılabilme olanağını elde edebilmiş kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

1.1. ANTİK ÇAĞDA YURTTAŞLIK

Aristoteles, *Politika* adlı kitabının içinde (Aristoteles, 2000, s. 69), III Kitapta ilk soru olarak devletin⁶ ne olduğunu sormaktadır. Aristoteles için problemin pratik bakımdan

⁶ Şimdi, Anayasa'yı çeşitli tür ve biçimleriyle incelerken, devlete bakmakla işe başlamamız ve onun bir tanımını yapmamız gerekiyor.

büyük anlamı vardır. Bu problem, yeni bir yönetimin, devrik yönetimin eylemlerinin sorumluluğunu, onların, devletin eylemleri olmadığı bahanesiyle üzerinden atma yönündeki teşebbüsleri ile ilgilidir. Aristoteles'e göre devlet yurttaşlardan oluştuğundan, yurttaşın kim ve ne olduğunu sorarak işe başlar. Ona göre, belli bir yerde ikamet edebilecek kişiler, yabancı uyruklu birisi de olabilir, köle de olabilir, yurttaş da olabilir. Bu nedenle bir yerde ikamet ediyor olmak yurttaş karakterize etmek için yeterli değildir. Aynı şekilde mahkemelerde dava açabilme hakkına sahip olmak da bir kişiyi yurttaş olarak tanımaya yeterli değildir. Çünkü dava açabilme hakkı, antlaşmayla bir yerde oturan yabancılara da verilebilmektedir. Diğer taraftan yurttaşlardan doğmak da insanı yurttaş yapan şey değildir. İlk yurttaşları, yurttaş yapan şey, adaletin yönetiminden pay almak ve yönetici meclisin bir üyesi olmaktır.

Aristoteles'te yurttaşlık kavramı, bugünkü çağdaş yurttaşlık kavramından oldukça farklıdır. Çünkü Aristoteles'in yurttaş, yönetime doğrudan katılan birisidir. Onun yurttaş, sadece yöneticilerini seçme konusunda söz sahibi olan ya da sırası gelince sadece yürütme erkinde görev alan kişi değildir. Üyesi olduğu devleti yönetecek yasaların yapımına katkıda bulunan kişidir. Çünkü Aristoteles'e göre yürütmenin görevi göreceli olarak önemli bir şey değildir. Yurttaşın görevi, genel özellikler taşımalarından dolayı yasalar yetersiz kaldıklarında o yasaları tamamlama görevidir. Bu tanıma benzer bir açıklama Platon'un *Devlet Adamı* (Platon, s. 78 : 294a) adlı diyalogunda⁷ da görülmektedir.

Aristoteles'te yurttaşlık sıfatı, Ekklesia⁸ ve mahkeme üyeliği sıfatını gerektirdiği için "polis"ten dışarıya fazla genişletilemezdi (ROSS, 2014, s. 383-385). Aynı zamanda temsilcilerini seçme gücüne sahip olabilecek çiftçi veya işçinin de doğal olarak yönetme gücüne sahip olmadığı görüşündedir. Aristoteles, bir yurttaş sadece bir şehir devletinin uyruğu veya varlığı için bir alet değil, onun bir üyesi olmalıdır, der.

Aristoteles; aristokrasi, oligarşi ve demokrasi adlı yönetim biçimlerinin, farklı adalet anlayışlarına ve bu adalet anlayışlarının farklı uygulamalarına dayandığını söyler. Adaletin eşitlere eşit, eşit olmayanlara eşit olmayan bir tarzda dağıtılmasını

⁷ Yabancı: ...: Kanunsuz bir hükümet doğru mudur, yoksa değil midir? Şimdi bunu bilmek ve tartışmak istiyoruz.

Genç Sokrates : Doğru.

Yabancı : Her ne kadar kanunların bir noktaya kadar kral işi olduğu açıksa da bununla beraber en iyisi kuvveti kanunlara değil, bilgili bir krala vermektir. Biliyor musun niçin? Platon, Devlet Adamı 294a

⁸ Ekklesia : Siyasal haklara sahip yurttaşlar tarafından kurulan Halk Meclisi'ne verilen ad. Bu meclis, devlet görevlilerini seçer, yasa çıkartır.

belirtmektedir. Fakat sorun eşitleri ve eşit olmayanları meydana getiren şeyin ne olduğunu bilmektir. Aristoteles'e göre,

«Ahlaki bir erek olmaksızın, devlet yalnızca bir ittifak ve yasa da yalnızca bir uyulaşım, insanları iyi kılma yönünde pozitif bir güce sahip olmaksızın sadece haksızlığa karşı koruyan bir güvence olur. Bir devlet, mükemmel bir hayat için meydana getirilmiş, kendi kendine yeten ve amacı mutluluk olan bir topluluktur. Yurttaşların aynı bölgede oturması, birbiriyle evlenme özgürlüğüne sahip olması, suçu önlemeyi ve ticareti düzenlemeyi amaçlayan yasalar, bütün bunlar bir devletin zorunlu koşullarıdır, ama devletin birliğini ve bütünlüğünü meydana getmezler. O halde eğer devlet soylu eylemleri gerçekleştirmek için var olan bir şeyse, iktidarın ne özgür, ne soylu, ne zengin olanlara değil, iyi olanlara verilmesi gerekir. Herhangi bir tür iyiye göre eşitlikten söz edenler adaletin yalnızca bir parçasından söz etmektedirler.» (ROSS, 2014, s. 388-394).

Soylu eylemleri gerçekleştirebilmek için adına devlet denen şeyin iyi olanlara verilmesi gerekiyorsa, bu iyi insanlar ne türden niteliklere sahip olmalıdırlar? Aristoteles, mülkiyet sahibi olmayı, adalet ve cesaret gibi niteliklere sahip olmayı, iyi bir eğitim ve kültür düzeyine sahip olmayı, amacı iyi yaşamı sağlamak olan bir devletin işleminde görev alacak bir kimse için liyakat belirtisi olarak dile getirmektedir (Aristoteles, 2000, s. 90). “Bir sitede özgür nüfus ve servet olmadan bir şehir hiç olamaz, adalet ve yiğitlik olmadan da iyi yönetilemez” (Aristoteles, 2000, s. 92).

Platon *Politeia*, “Devlet” adlı kitabında devleti üç sınıftan meydana gelen bir topluluk olarak tarif eder. Bu üç sınıfı da sahip olması gereken erdemleri ve görevleri bakımından şöyle tarif etmektedir. Bu sınıflar da erdemi bilgelik ve görevi devleti yönetmek olan yöneticiler, erdemi cesaret ve görevi devleti korumak olan koruyucular son olarak ta erdemi ölçülülük ve görevi üretmek olan el işçileridir. Bu üç sınıfın görevlerini tam ve eksiksiz yapmaları sonucu ortaya çıkacak düzenli ortamın erdemi ise adalet olacaktır. Görüldüğü üzere Platon’un tasarladığı ideal devlet, bilgelik, yiğitlik, ölçülülük ve doğruluk gibi erdemlere dayanan bir devlettir. Bu devletin amacı da toplumun mutluluğunu sağlamaktır (Platon, 2005, s. 104-113).

Aristoteles te insanların yasalar aracılığıyla ahlaki kılınabileceğine inanmamaktadır. Fakat devletin bazı eylem türlerine ödüller ve cezalar belirlemek suretiyle insanlarda, iyiyi yapma ve kötüden kaçınma yönünde bir alışkanlık meydana getirebileceğine inanmaktadır (ROSS, 2014, s. 388-394). Devlet ile yurttaş arasında mutluluk kavramı üzerinden kurulan ilişkide, yurttaşların mutlu olabilmesi için, yurttaşların kazanabileceği bazı alışkanlıkları, yurttaşlara kazandırabilecek olanın da devletin gücü olarak

görülmektedir. Bu alışkanlıklar da insanların iyiyi yapma ve kötüden kaçınma yönünde kazanabilecekleri alışkanlıklardır.

Aristoteles'te, üyesi olduğu devleti yönetecek yasaların yapımına katkıda bulunması beklenen yurttaşlar da; yasalar hakkındaki tartışmaları, kendi aralarındaki fikir alış-verişlerini ve içinde yaşadıkları toplumda neyin iyi, neyin kötü oldukları konusundaki tartışmaları Ekklesia'da, -halk meclisinde-, bugün adına kamusal alan denilen yerde yapmaktaydılar.

1.2. MODERN ÇAĞDA YURTTAŞLIK

Modern Devlet'in kurucu öznesi ve temel yapı taşı olarak modern yurttaş kabul edilmektedir. Modern Yurttaş kavramının içeriğinin yeniden belirlenebilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan da modern yurttaşlık kavramı günümüzde geniş çaplı bir tartışmanın konusu olmaktadır. Bunun nedenleri arasında da çok hızlı gelişen iletişim ve bilişim teknolojileri ile ortaya çıkan, insanların karşı karşıya geldiği yeni siyasal-hukuksal ve sosyal-kültürel sorunlar bulunmaktadır. Diğer taraftan da bu gelişen teknolojilerin yarattığı yeni iş alanları ve iş arzı sonucu oluşan uluslararası göç olgusunun olduğu görülmektedir.

Antikçağdan günümüze kadar gelen siyaset felsefesi kuramlarının ve düşünürlerinin genelde liberal-sözleşmeci ve toplulukçu (communitarian) olmak üzere iki yurttaşlık yaklaşımı etrafında bütünleşmekte oldukları kabul edilmektedir. Yurttaşlık kavramı, birey ile devlet arasında kurulan bir ilişki türü olup "haklar ve ödevler" kavramları aracılığıyla birbirlerine karşı sorumludurlar. Cumhuriyetçi kuramcılar bireylerin ödevleri üzerinden, liberal kuramcılar ise bireylerin hakları üzerinden devlete karşı yükümlülüklerini belirlemektedirler.

Eski Roma cumhuriyeti referanslı, siyaset teorisinde cumhuriyet kavramı toplum ya da siyaset felsefesine karşılık gelmektedir. Eski Roma'da, "Res publica" bir anlamıyla halkın ortak işleriyle ilgili olan kamu alanına, diğer bir anlamıyla da kamu alanının amacına uygun ve doğru biçimde örgütlenmesi anlamına karşılık geliyordu. İlerleyen zamanlarda da cumhuriyet kavramı, kamu alanını örgütleme hakkının halka ait

olduğunu ifade etmeye başlamıştır. Cumhuriyetçilik idealinin siyasi olarak özü, siyasal bakımdan aktif ve erdemli olan yurttaş anlayışıdır. Cumhuriyetçi gelenekte yurttaş her şeyden önce bir “siyasi insan”, Aristoteles’in deyiimiyle “zoon politikon” dur. Benzer bir tanıma, günümüzün çağdaş filozoflarından olan, Kuçuradi’de de “yurttaş modern devletin temel birimidir; kişilerin devlet denilen insansal-hukuksal kurumla ilişkilerindeki kimliklerinin adıdır. Diğer kişisel ve grupsal özellikleri ne olursa olsun, onlara bakılmaksızın, siyasal bir birim olarak devletin kurucu ögesidir yurttaş: Aristoteles’in ifadesiyle "sivil toplumun yönetimine düşünüp taşınarak ve eleştirel bir tutumla katılma gücüne sahip kişi” dir (Kuçuradi, 2007, s. 143). Cumhuriyetin yurttaşı erdemli insan olup kişisel çıkarlarına değil ortak iyiliğe öncelik veren insandır.

Cumhuriyetçi yurttaşın kamu yararını kendi çıkarlarına tercih etmesine rağmen Liberal demokrasinin yurttaşı kendi çıkarlarını ve tercihlerini önceleyen yurttaştır. Liberal yurttaş için kamusal hayata katılma ikincil düzeydedir. “Liberal Demokrasi’de temel ilke bireylerin doğal hakları veya insan haklarıdır; buna karşılık cumhuriyet ise yurttaşların ödev ve sorumluluklarını ön plana çıkarır” (Demir, 2005, s. 39).

Liberal yurttaş yaklaşımında bireyler arası ve birey-toplum arası ilişkiler haklar önceliğinde ele alınırken, cumhuriyetçi yurttaşlık anlayışında ödevler önceliğinde ele alınır. Cumhuriyetçi anlayışta, birey toplumun önünde değildir. Aynı zamanda toplum, vatandaşların bireysel yaşamları üzerinde ödevlerinin belirleyicisidir. Liberal bireyci yaklaşım, vatandaşlığı⁹ bir statü olarak ele alırken, cumhuriyetçi yaklaşım, yurttaşlığı bir pratik olarak ele almaktadır. Liberal yaklaşımın vatandaşlık anlayışı, bireye haklar temelinde bir özerklik sunarken, Cumhuriyetçi yaklaşımın vatandaşlık anlayışı bireye ödevler temelinde bir yaşam biçimi sunmaktadır.

Klasik toplum sözleşmesi kuramları, mevcut bütün toplumsal yapıların servet, sınıf ve ayrıcalıklar üzerine kurulmuş yapay hiyerarşilerce oluştuğunu varsayarak işe başlar. İnsanların bu tür yapay üstünlüklerini ellerinden alırsak acaba nasıl bir toplumda olmayı seçerler? “Taraflar zihinsel ve bedensel eşitlikleri sâyesinde karşı tarafın tam olarak baskı altına alınamayacağına inanır ve bu nedenle bazı doğal niteliklerinden vazgeçip, siyasi ve yasal koşullar altında anlaşmanın iki tarafın çıkarına olacağına ikna olur” (Nussbaum, 2018, s. 104). Kurama göre; sözleşme, katılımcıların ortak çıkarına olup onları toplum olarak bir araya getirenlere yalnızca çıkarlarıdır.

⁹ Vatandaşlık : Bir devlet tarafından bazı kişilere verilen siyasal kimliktir. Örnek, Suriye asıllı Türk vatandaşı.

Yurttaşlık : Bir devletin ilk kuruluş aşamasında bulunmuş, o devlette siyasal kimliğini doğal olarak almış kişidir.

Aydınlanma düşüncesinde de toplumun atomik birimi olarak yurttaş, kendi aklını kendisi kullanabilen, üzerinde yaşadığı dünya ile kuracağı ilişkide akli merkeze alan, kendilerini ve toplumu ilgilendiren konulara ilgi duyan, sosyal-siyasal yaşamın her alanına katılımı olan insandır. Günümüzde, modern yurttaşlık kavramı deyince, güçlü demokratik, militan, katılımcı, anayasal, sosyal, siyasal, sivil, Avrupa yurttaşlığı gibi isimlerle karşılaşılmaktadır. Modern yurttaşlığın karakteristikleri de «“Üyelik olarak yurttaşlık”, “Statü olarak yurttaşlık”, “Bir haklar dizisi olarak yurttaşlık”, “Görevler dizisi olarak yurttaşlık”, “(Evrensel) Eşitlik olarak yurttaşlık”, “Feminist eleştiri”, “Aktif katılım olarak yurttaşlık” » (Demir, 2005, s. 24) olmak üzere yedi başlık altında gruplandırılmaktadır.

Antik dünyada yurttaş olmak, polis'in kent devletinin tam üyesi olmaktır¹⁰, ötekiler, kadınlar, köleler ve yabancılar ise doğal konumlarına indirilmiştir. Antik çağda yurttaş olmak her şeyden önce *Polis*'in, siyasi topluluğun üyesi olmaktır. Aristoteles'te yurttaş; sadece yöneticilerini seçme konusunda söz sahibi olan ve sırası geldiğinde yürütmenin üyesi olan değil, üyesi olduğu devleti yönetecek yasaların yapımına katkıda bulunabilen kişi olarak tanımlanmaktadır.

Modern dünyada ise yurttaşın siyasal yönetimine katılabileceği siyasi topluluk ulus-devlettir. Aydınlanma dönemi sonrasında yurttaşlık ve ulusçuluk kavramları birbirlerini diyalektik biçimde etkileyerek gelişmişlerdir. Yurttaşlık ve ulusçuluk kavramları, modern devletlerin toprak sınırları ve bu sınırlar içinde yaşayan halklar üzerindeki egemenlik kavramıyla ilişkilidir. Toprağa bağlı yurttaşlık kimliği ülke sınırları içinde doğan kişilere konvansiyonel olarak atfedilen bir niteliktir. Ülkenin vatandaşı olabilmek o ülke sınırları içinde doğmuş olmaya bağlıdır. Yurttaşlık kimliği ne kişiler tarafından kazanılır ne de kişilere gönüllü olarak verilir. “Vatandaş, bir ülkede ikamet etmeye yönelik üyelik haklarına sahip, devletin idari yargı yetkisine tabi ve aynı zamanda ideal olarak kendisi, adına yasaların çıkarıldığı ve yönetimin uygulandığı demokratik hükümranın üyesi olan bireydir” (Benhabib, 2014, s. 154).

Toprağa bağlılık anlamında yurttaşlık anlayışını referans alarak oluşturulan kamusal alanda, insan haklarıyla bağlantıları kurulamadığında sosyal adaletsizlikler oluşabilmektedir.

“Yurttaş hakları bir ülkenin vatandaşı olmaktan dolayı elde edilebilen haklar olduğundan, her tek bireyin bu haklardan eşit oranda faydalanabilmesi beklenir. Ama temel görevlerinden

¹⁰ Aristoteles'te, üyesi olduğu devleti yönetecek yasaların yapımına katkıda bulunması beklenen yurttaşlardır. (Ross 2014 : 383-385)

birisi kamu kaynaklarını eşit dağıtmak olan devlet, sahip olunan kaynakları veya onlara erişim olanağını her vatandaşına eşit dağıtamamaktadır. Kaynaklara ulaşamamanın yarattığı kayıpların insan hakları ile bağlantısı kurulamadığında, ortaya çıkan sosyal adaletsizlik, ekonomik kaynak yetersizliği olarak görülmektedir. Ekonomik durum iyi olsa, her vatandaşın bu haklardan eşit yararlanabilmesinin daha kolay olacağı şeklinde anlaşılmaktadır. Ama gerçeklikte böyle olmamaktadır. Bazı yurttaşlar bazı kaynaklara bol miktarda ve kolayca ulaşabilirlerken, bazıları hiç ulaşamamakta ve yararlanamamaktadır. İnsan hakları ile bağlantısı kurulduğunda herkesin mümkün olduğunca yararlanabilmesi için gerekiyorsa yoksulluk ta dağıtılabilecektir” (Kuçuradi, 2007, s. 16).

Devletler tarafından vatandaşlık kavramının içinin farklı farklı doldurulması ve vatandaşlık kavramlarına farklı bakış açılarının gelişmesi, devletlerin o ülkede yaşayan azınlıklara karşı kitlesel farklı tutum sergilemelerine neden oldu. Sonucunda da komşu ülke sınırları arasında milyonlarca kişiden oluşan sığınmacı, sınır dışı edilmiş yabancı ve uyruksuz insan toplulukları yaratılmış oldu.

Sığınmacılar, azınlıklar, uyruksuz ve yersiz yurtsuz insanlar ise ulus-devletlerin eylemleri doğrultusunda yaratılmış olan özel insan kategorileridir. Kişi zulüm gördüğünde, sınır dışı edildiğinde ve vatani topraklardan sürüldüğünde mülteci konumuna gelir. İktidardaki politik çoğunluk, belli grupların sözde “homojen” halka dahil olmadıklarını ilan ettiği takdirde kişi azınlık haline gelir. Kişinin şimdiye dek koruması altında bulunduğu devlet bu korumayı kaldırdığı ve ayrıca sunduğu evrakları hükümsüz kıldığı takdirde kişi uyruksuz bir yaşam sürdürecektir. Mülteci, azınlık ya da uyruksuz olarak nitelenmiş bir kişi, kendisini üyeliğe kabul edecek bir devlet bulamadığı ve durumu, hiçbiri kendisine ikamet edeceği bir yer sunmaya gönüllü olmayan ülkeler arasında sıkışıp kalmış biçimde, belirsizliğini koruduğu sürece, yersiz-yurtsuz olacaktır” (Benhabib, 2014, s. 65).

Kamusal alanın ne olup ne olmadığı sorunuyla uğraşan insanların bu durumda şu sorularla karşı karşıya kalması kaçınılmazdır: Böyle kişiler için, yani mülteciler, azınlıklar ve uyruksuzlar için kamusal alan neresi olmalıdır. Bu kişiler insan olmaktan dolayı sahip oldukları hakları kimden talep edebilmelidirler. Ya da bunların sahip oldukları yurttaşlık hakları ellerinden alındığında nereye başvurabilmelidir? Başvurabilecekleri yer olmadığında bile neresi olması gerektiğinin belirlenebileceği kamusal alan nerede ve nasıl oluşturulmalıdır?

Arendt’te karşımıza çıkan haklara sahip olma hakkı ya da her bireyin insanlığa ait olma hakkı, insanlığın kendisi tarafından garanti altına alınmalıdır. Bir başka deyişle insanların sadece insan olmaktan, insan türünün bir üyesi olmaktan dolayı temel

hakları vardır. “Haklara sahip olma hakkı modern-devletçi koşullarda ortaya çıkar ve bir mültecinin ya da uyruksuz bir kişinin, bazı adil koşullara dayalı sosyal hudutlar içinde vatandaşlığa¹¹, ya da en azından hukuki bireyliğe kabul edilmeye ilişkin ahlaki talebine eşdeğerdir” (Benhabib, 2014, s. 65).

1.3. YURTTAŞ HAKLARINA GÖRE KAMUSAL ALAN

Yurttaşlık, özünde devlet ile yurttaş arasında haklar ve ödevler gibi kavramlar aracılığıyla, yurttaş ile devletin birbirlerine karşı yükümlülüklerini belirleyen bir ilişki türüdür.

Antik çağda yurttaşlık, Aristoteles’e göre, yurttaşı yurttaş yapan şey, adaletin yönetiminden pay almak ve yönetici meclisin bir üyesi olmaktır. Aristoteles’te yurttaş, siyasal yönetime doğrudan katılan birisi olup sadece yürütme erkinde görev alan kişi değildir. Üyesi olduğu devleti yönetecek yasaların yapımına katkıda bulunan kişidir. Çünkü Aristoteles’e göre yurttaşın görevi, genel özellikler taşımalarından dolayı yasalar yetersiz kaldıklarında o yasaları tamamlama görevidir.

Antikçağdan günümüze kadar yurttaşlık tanımları toprağa bağlı olup liberal ve toplulukçu olmak üzere iki farklı şekilde yapılmıştır. Cumhuriyetçi kuramcılar bireyleri ödevleri üzerinden, liberal kuramcılar ise bireyleri hakları üzerinden, yurttaşların devlete karşı yükümlülüklerini belirlemişlerdir.

Kamusal alan, Antik Çağda *ortak iyî*’nin, Modern çağda ise *ortak anlam ve ortak kanaatler*’in üretildiği bir alandır. Antik çağdaki ve modern çağdaki yurttaşlık tanımlarını, Antik ve Modern çağın kamusal alanlarında sınavacak olursak ne gibi bulgulara ulaşabiliriz?

¹¹ Vatandaşlık : Bir devlet tarafından bazı kişilere verilen siyasal kimliktir. Örnek, Suriye asıllı Türk vatandaşı.

Yurttaşlık : Bir devletin ilk kuruluş aşamasında bulunmuş, o devlette siyasal kimliğini doğal olarak almış kişidir.

1.3.1. Antik Çağda Kamusal Alan

Kamusal Alan ve Özel Alan kavramları, Antik Çağ'dan günümüze kadar birçok araştırmacı ve düşünür tarafından ele alınıp tartışılmış kavramlardır. Teknolojik yenilikler ve toplumsal gelişmelerin etkileri altında, aynı kavramlar üzerine yapılan tartışmalar devam etmektedir.

Antik çağın şehir devletlerinde özel üretim alanı tarımsal faaliyetlerden oluşmaktaydı. Tarım işçiliği ise zor ve yorucu bir işçilikti. Aynı zamanda ürün çeşitliliği çok az olduğundan buna bağlı tüketimde çok azdı. Fakat Antik Çağ'da siyasi meclis oldukça güçlü kurumdur. İske olarak her şeyi düzenleme yetkisine sahipti. Bu meclis, vatandaşların işlerini veya eşlerini nasıl seçtiklerinden, çocuklarını nasıl eğittiklerine veya masalarında ne tür çanak çömlek kullandıklarına varıncaya kadar bütün "özel" faaliyetlerini, kamusal olarak denetleyebiliyordu (Geuss, 2007, s. 22-25).

Antik çağın kent devletinin kamusal alanında ancak siyasi olarak kişiler bir araya gelir ve yasa yaparlardı. Parlamento'da yasa yapabilme gücü de yurttaşın siyasal kimliğini kazandırır. Aristoteles, insanların parlamentonun kararlarıyla, ahlaklı kılınabileceğine inanmamakta fakat bazı eylem türlerine verilebilecek ödül ya da cezalar aracılığıyla devletin, insanlarda iyiyi yapma ve kötüden kaçınma yönünde bir alışkanlık meydana getirebileceğine inanmaktadır (ROSS, 2014, s. 388-394).

İnsanı kötü yapanın siyasal yapılar olduğuna inanan Rousseau, antik çağı inceler ve kendi kendisine şu soruyu sorar:

«Fransızların, İngilizlerin, Rusların; Romalılar ve Yunanlılar ile ne gibi benzerlikleri vardır? Yüzlerinden başka hiçbir ortak yanları yoktur neredeyse. Kimilerinin güçlü ruhları, kimilerine tarihin abartıları gibi gözükmektedir. Ama bu insanlar yaşamışlardır ve onlar da bizim gibi insanlardı, bizim de onlar gibi olmamızı engelleyen nedir?»

Siyasal kurumlar, oluşturabildikleri insanlar kadar değerlidirler. Antikite halklarının yüce kurumları var olmasaydı Plutarkhos'un¹² "ünlü insanları" da olamazdı, buna karşılık modern halkların yozlaşmalarının nedenini büyük ölçüde kurumlarının anlamsızlığı ve ilkelliğidir. Dolayısıyla insanlığın kaderinin, yüceliğinin ya da sapkınlığının siyasal kurumların doğasına

¹² PLUTARKHOS (2019), Paralel Hayatlar (Türkçesi: İÖ Çokona), Türkiye İş Bankası Yayınları. İstanbul

ne kadar bağımlı olduğunu göstermek için “eski insanlar”ı çağdaş insanlarla karşılaştırmak yeterli olacaktır» (Rousseau, 2012, s. 31).

Rousseau, antik çağda bulunan kurumları oluşturan yasama ilkelerini sergiler ve bunları toplum sözleşmesinin öncülleri olarak bizlere sunar. Toplum sözleşmesinin öncülleri olarak kabul edilen, başka adıyla siyaset hukukunun ilkeleri olarak şu üç ilkeyi dile getirir.

1. Hiçbir insan başka bir insan üzerinde doğal bir otoriteye sahip değildir. Dolayısıyla kurumsallaşmış ya da itaat edenlerin rızası olmadan uygulanan hiçbir otorite meşru olamaz: “Doğası gereği top yekun bir rıza gerektiren tek bir yasa vardır. Toplumsal anlaşmadır bu: çünkü sivil birlik dünyanın en gönüllü işidir; özgür doğan ve kendisinin efendisi olan hiçbir insan, diğer hiçbir insan tarafından hangi gerekçeyle olursa olsun rızası olmadan itaate zorlanamaz”

2. Siyasal otorite – Rousseau bunu egemenlik olarak adlandırır- esasen halktadır. Başkasına devredilemez ve halk, uygulamasını herhangi birine, bir monarka ya da temsilcilerine bırakamaz. Özgürlüğünden vazgeçen bir birey dolayısıyla insanlığından da vazgeçer. Aynı şekilde itaat yoluyla egemenlik uygulamasından vazgeçen bir halk bu eylemle kendisini yok eder. O zaman artık egemen yoktur, halk yoktur, yönetici de yoktur, efendi ve köleleri vardır sadece. Yasalar genel iradenin ifadesidir ve herhangi bir insan, halkın iradesi yerine kendi iradesini koyarsa, artık meşru otoriteden söz edilemez, keyfi bir yönetim söz konusu olur: “Ortak çıkar olan, kuruluş amacına göre devletin güçlerini sadece genel irade yönlendirebilir. Yasama gücü halka aittir ve sadece halka ait olabilir. Yasa sadece genel iradenin ifade edilmesi olduğundan yasama gücünde halkın temsil edilemeyeceği çok açıktır.”

3. Hükümet ya da devlet yönetimi egemen güce bağımlı bir güçten başka bir şey değildir ve ona sahip olanların elinde basit bir görevden başka bir şey değildir. Halk onu isterse başkalarına emanet edebilir. Ama elinde güç olan hükümet sürekli yasama otoritesinden kurtulmaya çalışır ve devlet yönetiminde halkın iradesi yerine kendi iradesini koymak ister. Bunu başarınca da toplumsal anlaşma bozulur, siyasal topluluk dağılır “ve doğal özgürlüklerini elde etmiş olan bütün sade yurttaşlar itaate zorlanırlar ama mecbur değillerdir” (Rousseau, 2012, s. 40).

Rousseau, Antik çağı inceleyerek modern çağ için siyaset ilkeleri oluştururken, Antik toplumların çoğu, gençlerin iyi vatandaşlar ve iyi askerler olarak yetiştirilmelerinin ortak fayda olduğunun bilincindeydiler (Geuss, 2007, s. 52).

Belli kişilere, herkesi ilgilendiren kamusal meselelerle ilgilenme sorumluluğu yüklendiği bir siyasi düzen oluştuğunda, "ortak mesele" sayılan konuların sınırları pekâlâ genişleyebilir (Geuss, 2007, s. 63). Ortak meselelerin yani kamusal sorunların sınırlarının genişlemesi ya da daralması halka olduğu kadar, kamu görevlilerinin tutumlarına da bağlıdır. Dolayısıyla, potansiyel kamu görevlisi adaylarının ne gibi psikolojik eğilim ve özelliklere sahip oldukları da "ortak mesele", kamu sorunu haline gelecektir.

Antik çağı niteleyen toplumsal kuramlarda toplumsal örgütlenme ilkesi erdemün üstünlüğüdür. Erdemli yurttaşlar yetiştirilmesi de en önemli kamusal meselelerden birisi olarak görülmektedir. Platon'a atfedilen toplumsal kuramda sınıfların¹³ doğru ilişki içinde oldukları takdirde birbirlerine verdikleri karşılıklı hizmet, onları en yüksek erdemliliğe taşımayı da içermektedir (Taylor, 2018, s. 22).

Antik çağın kamusal alanı kendi içinde kısır bir döngü göstermektedir. Az sayıda kişinin yaşamış olduğu sitede, *Polis*'te, kamu işleriyle ilgili tartışmaların pek çok ortamda yürütüldüğünü tahayyül edebiliriz. Örneğin, tartışmalar, bir sempozyumda arkadaşlar arasında, agorada karşılaşanlar arasında, sonra da elbette ki konunun nihayet karara bağlandığı *Ekklesia*'da (halk meclisi) gerçekleşebilir. Tartışma girdap gibi döne döne ilerlemekte ve en sonunda yine yetkili karar alıcı organ olan *Ekklesia*'da karara bağlanmaktadır (Taylor, 2018, s. 22).

Modern kamusal alanda ise tam tersi olur: Kamusal alan¹⁴, bilinçli olarak iktidarın dışında görülen bir tartışma mekanıdır. İktidar tarafından dinlendiği varsayılır, fakat kendisi iktidarın bir icrası değildir. Bu anlamda siyaset dışı konumu can alıcı önemdedir. Başka bir deyişle, modern kamusal alan, siyasal iktidarın dışarıdan bir şey

¹³ İnsanın yiyecek, barınma ve giyecek ihtiyaçlarını karşılayacak olanlardan kimileri çiftçi, kimileri dokumacı olur. Bunların ihtiyaç duydukları aletleri dülgör, çilingir gibi zanaatkarlar yapacak, tüccarlar, denizciler, satıcılar, sanatçılar, çalgıcılar, berberler, hizmetçiler. (Devlet, 369d-373d). Her site kendisini savunmak için belli sayıda asker beslemek zorunda kalacaktır ve böylece asker sınıf doğmuş olacaktır (Devlet, 373d-374e). Bu iki sınıf dışında, bir de sitenin idare ve düzeninden sorumlu olan yönetici sınıf bulunacaktır (Devlet, 412b-d). Böylece toplumu ve siteyi meydana getiren üç toplumsal sınıf ortaya çıkmış olacaktır.

¹⁴ Kamusal alan kavramı hem somut tarihsel bir sürece (sivil toplum ile devlet arasındaki belirsiz bir ayrım) hem de ideal olarak bir demokrasiyi var etmek zorunda olan şeyin özel bir kuramına göndermede bulunur. Şu halde kamusal alan kavramı, hem tümüyle betimsel (bir olguyu dikkate alır) hem de normatif (demokrasinin özel bir kavramsallaştırımını yansıtır) nitelikli bir kavramdır (Dacheux 2012 : 14 dipnot).

tarafından izlenmesi ve denetlenmesi gerektiği fikrini beraberinde getirir. “Yeni olan, elbette bir dış denetimin olması değil, bu denetimin doğasıydı. Bu denetim Tanrı iradesi ya da Doğa kanunu diye değil, bir söylem olarak iktidardan ya da geleneksel otoriteden değil de akıldan doğan bir söylem olarak tanımlanıyordu” (Taylor, 2018, s. 22).

Bundan dolayıdır ki Antik çağda kamusal alan tam anlamıyla siyasal yaşamın gerçekleştiği yer olarak görülmektedir. Kamusal alanın kurucu ilkesi olarak Antik Çağ'da kamusal alanın kurucu ilkesi, Ahlak ile siyasetin uzlaştırılmasına dayalı olarak site içinde adaletin gerçekleştirilmesidir. Antik çağda kamusal alan ile siyasal alan özdeş olarak görülmekte, “iyi yaşam” nedir ve nasıl sağlanır sorularına cevap aranmaktadır. Polis, antik çağda çok özel bir siyasi örgütlenme biçimi olup insanların birlikte eylemde bulunmalarından ve konuşmalarından doğmaktadır. Antik çağda eylem ve konuşma, Tiyatro, Müzik ve Doktorluk vb. özünde icraata dayanan, amacı kendisi olan etkinlik türüdür.

1.3.2. Modern Çağda Kamusal Alan

Antik çağda özel alan ile kamusal alanın belirgin bir şekilde ayrılması bu iki alanın ekonomik faaliyet alanı ve siyasal faaliyet alanı olarak görülmesinden dolayı kolay olmuştur. Özel alan aile içi ekonomik faaliyetlerin ya da zorunlu ihtiyaçların görüldüğü bir alandır. Kamusal alan ise sadece erkek, yurttaş ve ekonomik bağımlılıkları olmayan kişilerden oluşmakta ve herkesi ilgilendiren konularda, yasaların yapımında etkin olunabilen alandır. Antik çağın kamusal alanında Ahlak ile siyasetin uzlaştırılması ve herkes için adaleti sağlayabilecek yasaların yapılması hedeflenmektedir. Antik çağın yurttaşı için de kamusal yarar her zaman özel çıkarlardan önce gelmektedir.

Fakat modern toplumlar ise özel hayattaki yararlarını kamusal hayattaki yararları göre daha öncelikli görmektedirler. Temsili hükümet uygulamasının, vatandaşların özel alanlarına sınırlı ve koşullu müdahale gücüne sahip olması bu nedenle arzu edilen bir durumdur (Geuss, 2007, s. 22-25).

Antik çağda siyasal alan ile kamusal alan özdeş olarak görülmesine rağmen modern çağın kamusal alanı siyasetten bağımsız ve devlet ile toplum arasında aracılık görevi

yapmaktadır. Modern çağın kamusal alanı, devlet ile toplum arasındaki bu aracılık görevi yapan ve ortak tartışma mekanı olarak görülmektedir. Buna bağlı olarak modern toplumun kamusal fayda ya da ortak yarar anlayışı, katılımcıların bireysel çıkarlarını da kamusal alan tartışmalarına dahil edecek şekilde genişleme eğilimindedir denilebilir (Geuss, 2007, s. 53).

Kamusal alan kavramı Antik Yunan'dan başlayıp günümüze kadar farklı süreçlerden geçerek farklı dönemlerde farklı tanımları yapılmıştır. Hatta aynı zaman diliminde farklı topluluklar, toplumlar için de farklı tanımlanmıştır. Buradan hareketle modern çağın kamusal alanı denildiğinde ilk akla gelen üç düşünürde, Hannah Arendt, Jürgen Habermas ve Richard Sennett'te kamusal alan kavramı nasıl görülmektedir?

1.3.2.1 Arendt ve Kamusal Alan

Kamusal Alan tanımı yapılırken Özel Alan ile Kamusal Alan kavram çiftinin biri olmadan öteki olamayacak kavramlar olarak birarada kullanıldığı görülmektedir. Arendt'in düşünce sistematığının merkezinde, pratik hayat (*Vita Activa*), fikir hayatı (*Vita Contemplativa*), emek, iş, eylem, özel, toplumsal ve kamusal kavramları bulunmaktadır. Hannah Arendt, *İnsanlık Durumu* adlı kitabında, Antik Çağ ile yaşadığı dönem olan modern çağ arasında karşılaştırmalar yapar. Antik çağı referans alan Arendt'in düşüncesinde, siyaset öncesi örgütlenme biçimine karşılık gelen özel alan; gizlilik, zorunluluk ve baskı ile karakterize edilmektedir. Buna karşılık, kamusal alan ise siyasal etkinliklerin yapıldığı alan olarak görülmektedir. Bir kişinin kamusal alanda yer alabilmesi için de kişinin özgür olması ve yurttaşlık statüsüne yükselebilmiş olması gerekli görülmektedir.

Arendt, "vita activa"nın (*Pratik Hayat*) asli etkinliklerinin emek, iş ve eylem olduğunu, emeğin ve işin özel alana, eylemin ise kamusal alana ait bir etkinlik türü olduğunu dile getirmektedir. Emek, insanın biyolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik etkinliklere karşılık gelirken, İş ise kullanım değeri olan alet-teçhizat gibi ürünlerin üretilebildiği teknik etkinlik alanına karşılık gelmektedir. Arendt'e göre günümüz insanı, "Animal Laborans" olarak biyolojik ihtiyaçlara dayalı tüketimin kölesi haline gelmiş gibi görünmektedir. Günlük yaşamı, biyolojik ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik döngüsel ve

tekrarlı etkinlik türü etrafında dönmektedir. “Animal laborans”ın yaşamı makine, alet-teçhizat ve teknolojik ürünlerin gelişmelerine bağımlı hale gelmiş durumdadır.

Tüketim toplumunun üyesi olduğu söylenen günümüz insanının dünyası da makinelerden, alet -teçhizatlardan ve araçlardan oluşmakta olup, her şeyi de hızlı bir şekilde tüketme özelliği göstermektedir. Yaşadığımız modern çağda, bilgi de bir tüketim nesnesi haline gelmiş durumdadır. Nasıl olsa ihtiyaç duyulan her bilgi birileri tarafından bir yerlerde üretilmekte ve internet ortamında paylaşılmaktadır. İletişim teknolojilerinin sağladığı olanaklarla insanlar çok hızlı şekilde herhangi bir bilgiye ulaşabilmektedirler. Ulaşabildikleri bilginin doğru veya yanlışlığını sorgulamadan da ilk ulaştıkları bilgiyi kullanma eğiliminde görünmektedirler. Günümüz insanı için artık “*ortak iyi*”yi veya “*ortak doğru*”yu aramak gibi çabalar söz konusu olmamaktadır. Postmodernist düşüncenin sağladığı “bütün normlar eşittir” (Kuçuradi, 2010, s.75) ile “herkesin kendi bir iyisi ve doğrusu vardır” öncül önermeleri günümüz insanını ne söylene doğru olur anlayışına sürüklemektedir. Doğal olarak böyle bir ortamda da kamu alanından söz edilmesi gereksizleşiyor gibi görünmektedir. Günümüzün modern insanı, paylaşma ve ortak anlam üretebilme gibi insani özelliklerini de tüketim nesnelere gibi kullanıyor görünmektedir.

Daha önce ev içinde özel alana ait olarak görülen-gösterilen çocuk bakımı, yemek yapma, evin temizliğini yapma, çamaşır yıkama ve ütüleme gibi hizmet odaklı işlemler günümüz insanı için satın alınabilir birer meta haline gelmiş durumdadır. Arendt’e göre günümüzde özel alanın kamusal alana doğru genişlemesiyle, yok olan kamusal alanın yerini, ortaklaşa paylaşılan ortak-alanlar almış gibi görünüyor. Devletin alanı ile kamusal alanın aynı görülerek birbirine karıştırılması gibi, kamusal alan ile ortak alan da birbirine karıştırılarak fiziksel mekan gibi görülmektedir. Bu bağlamda günümüz modern çağının insanı için kamusal alan denilen alanın ne olduğu ile günümüz insanının bu alandaki görevlerinin ne olduğu sorgulanmaya değer bir sorun olarak önümüzde durmaktadır.

Antik çağda insanlar *emek* etkinliği sayesinde kendilerinin biyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan tüketim nesnelere üretirken, *iş* türündeki etkinliği sayesinde insanlar için faydalı ve kullanım değeri olan alet-teçhizat, makine gibi nesnelere üretmektedirler. Emek kavramı içinde insan *animal laborans* olarak görülürken, iş kavramı içinde *homo faber* olarak görülür. “Homo faber’in işi, imalatı, şeyleşmeyi içerir” (Arendt, 2016, s. 209). Antik Çağ’da eski Yunan devletinde, Animal laborans’ın ürettiği ürünler evlerde tüketilirken, Homo faber’in ürettiği kullanım değeri olan ürünler de

“agora”larda sergileniyorlardı. İş, Eski Yunan kent-devletinde insan etkinlikleri arasında, erdemli yurttaşların “ortak iyi”yi bulmak üzere eylemlerde bulunduğu politikadan sonra ancak ikinci sırada yer alan bir etkinlik türüydü.

Vita activa'nın, *pratik hayat*'ın, *emek* ve *iş*'ten sonra gelen üçüncü sıradaki etkinliği *eylem*'dir. *Eylem*'i, söz konusu olan emek ve iş gibi diğer etkinliklerden ayıran özelliği ise eylemin kamusal alanda kendisini gösterebilmesidir. Arendt eylemi, bir şeyleri harekete geçirmek şeklinde tanımlamaktadır (Arendt, 2016, s. 260). Arendt'e göre eylem, söz ve özgürlük; üçü birarada, kamusal alanı ve insanlığın ortak dünyasını oluşturan olgulardır. Arendt'te insan, gerçek kimliğini ancak varlığını sürdürürebilme zorunluluğunun alanı olan özel alandaki etkinliklerden uzaklaşıp özgürlüğün alanı olan kamusal alanda elde edebilir. Kamusal alan özgürlüklerin alanı olarak görünmekte olup haklar ve özgürlükler kavramının da ayrıca incelenmesi gerekli görünmektedir.

Teknoloji dünyası olarak da nitelendirilen modern çağın kuralları insan-insan ilişkilerinde değil, genellikle insan-doğa ilişkilerinde geçerli olan kurallardır. Bu kurallar da eyleyen insan tarafından değil uygulayan insan tarafından belirlenir olmuştur. İnsan-İnsan ilişkilerinin sorun olduğu alan ise artık kamusal alan değil “emeğin” yoğun bir şekilde işgal ettiği toplumsal alan olarak görülmektedir.

Modern çağın getirdiği olanaklar sayesinde insanlar kendi özel alanlarına çekilmiş olup siyasal eylemlerde bulunmaktan sakınıyor görünmektedirler. İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman vatandaşlığı elinden alınan ve on sekiz yıl hiçbir ülkenin vatandaşı olamayan Hannah Arendt, “Haklara Sahip Olma Hakkı” olarak dile getirdiği düşüncesinde, kişinin insan haklarından yararlanabilmesi için öncelikle vatandaşlık haklarına sahip olması gerektiğini dile getirmektedir. Kamusal alanın, yurttaşların ortak meselelerini, eşit ve özgür katılımı halletmeye çalıştığı yer olarak gösterilmesi uygun bir ifade gibi görünmektedir. Fakat farklı çıkar gruplarının üyesi olan ve farklı ihtiyaçları olan kişilerin oluşturduğu “herkes”in katılımına açık olan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını kimin ve neyin belirleyeceği sorusu da yanıtlanmayı bekleyen önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Arendt, konforlu yaşam sürmekte olan ve toplumsal sorunlara ilgisiz kalan modern çağın insanlarında farkındalık yaratmaya, onları siyasal eylemde bulunmaya ve kendi aralarında tartışmalar yapmaya davet etmektedir. Bir başka deyişle kendilerinin ihtiyacı olan kamusal alanı ve kamusal alanda üretecekleri ortak anlam dünyasını oluşturmaya davet etmektedir.

Hannah Arendt'in kamusal alan tanımlarında "Agonistik" ve "Birleşimsel" olmak üzere iki farklı görüşün egemen olduğu görülmektedir. Bunlardan "Agonistik" –yarışmacı-kamu görüşüne göre kamusal alan; ahlaki ve politik büyüklüğün, kahramanlığın ve seçkinliğin açığa çıktığı, sergilendiği ve başkalarıyla paylaşıldığı görünüm alanı olarak gösterilmektedir. İnsanların tanınmak, üstün olmak ve itibar görmek için birbirleriyle rekabet ettikleri, insani olan her şeyin boşuna ve geçici olmaması için güvence aradığı yer olarak da betimlenmektedir. Bunun tersine, "birleşimsel" kamu görüşüne göre ise kamusal alan Arendt'in sözleriyle "insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri" her yerde ve her zaman ortaya çıkar. Birleşimsel kamu modelinde kamusal alan "özgürlüğün kendini gösterebildiği" yerdir (Benhabib, 1996, s. 239).

Kamusal Alan kavramı aynı kişinin düşünce haritasında bir yanda belli bir etkinlik tipinin gerçekleştirildiği bir yer olarak gösterilirken diğer yanda da belli amaçlar için biraraya gelmiş insanların uyum içinde birlikte hareket ettikleri bir yer olarak gösterilmektedir. Antik çağ referans alındığında, kamusal alan, karizmatik ve retorisi güçlü birinin, ön plana çıkararak kendisini gösterebileceği bir yer olarak görülürken, diğer tarafta modern çağda ortak amaç için biraraya gelmiş kişilerin birleşimsel eylem yapabileceği bir yer olarak gösterilmektedir. Tarihselliği bakımından farklı özne gruplarını, bireysel ve grup halinde referans olarak yapılan tanımlarda iki farklı kamusal alan görünümü karşımıza çıkmaktadır. Tekil anlamda kamusal alan ile toplumsal anlamda kamusal alan gibi farklı iki durumla karşılaşılmaktadır. Yani kamusal alanın, tekil anlamda var olanın kullanılabilmesi gibi toplumsal anlamda ise yaratılabilir bir alan olması gibi durumlar görülmektedir.

Arendt bunu şöyle açıklamaktadır, Ortak duyu bir topluluk, *sensus communis*, duyusudur ve yargılamanın herkeste başvurduğu şeydir ve yargılara kendine özgü geçerliliklerini veren de bu ortak duyudur.

«Bir duygu olarak tümüyle özel bir şeymiş ve iletilebilir değilmiş gibi görünen hoşuma-gidiyor-veya-gitmiyor, aslında köklerini bu topluluk duyusunda bulur; dolayısıyla da diğer herkesi ve onların duygularını hesaba katan düşünüm tarafından dönüştürüldüğünde iletilebilirliğe açık hale gelir. Bu yargıların geçerliliği, aslında tam anlamıyla birer yargı olmayan bilişsel ya da bilimsel önermelerin geçerliliği gibi değildir. Çünkü "Gökyüzü mavidir" ya da "iki kere iki dört eder" dediğimizde "yargılama" yapmış olmayız. Duyularımızın ya da zihnimizin sunduğu kanıtların zorlamasıyla "olan"ı söylemiş oluruz. Benzer şekilde, başka herhangi birini "bu güzel" ya da "bu yanlış" gibi yargılarımızı onaylamaya zorlayamayız. Tek yapabileceğimiz başkalarının onayını almaya ve kazanmaya çalışmaktır. Ve bu ikna etkinliğinde, aslında "topluluk duyusu"na müracaat ederiz. Diğer bir ifadeyle, yargıda bulunurken bunu bir topluluğun üyesi olarak yaparız» (Arendt, 2019, s. 138).

Kamusal alan adına buradan çıkarabileceğimiz sonuçlar; kamusal alan aktörlerden ve seyircilerden meydana gelmektedir. Bir konu hakkında yargılama yapan ve yargı ifadelerini, karşısındaki seyircilerin onayına sunan bir aktör bulunmaktadır. Yargı önermelerinin sahibi aktör olan kişi, karşısındaki seyircileri kendi yargısını onaylamaları için ikna etmeye çalışmaktadır. Bunun için karşılıklı müzakereler yapılacak ve önerme doğrulanacak veya geçersiz kılınacaktır. Böylece kamusal alan aktörler ve seyircilerden oluşan, yargılama, müzakere etme, ikna etme ve onayını alma etkinliklerini kendi içinde barındıran bir insani etkinlik alanıdır.

Arendt'in politik etkinliği, sitede kendi kendini gerçekleştiren insanların bir teması olarak, kanıtlamadan çok kendinin temsiline, betimlemeden ziyade akla itaat eden, müzakere edilmiş ortak bir eylem olarak tasvir etmesidir. "Bu bakış açısında kamu, saf biçimde soyut ve simgesel bir eylemsel olgu değil; somut, duyarlı bir eylem biçimidir. Kamusal alan teorik bir kavram değil, sözler ve eylemlerle görünürlük kazanmış bir yer; aktörlerin kendi gerçek varlıklarına kavuşarak kamusal yargılamaya açıldıkları bir alanın ta kendisidir" (Dacheux, 2012, s. 20-21).

Arendt'in kamu/özel ayrımından ve bunların insan etkinlikleri ile bütünleştirilmesinden üç varsayıma ulaşılabilmektedir. Birinci varsayım, insan ölümsüz olmayı ister. İkincisi varsayım ise ölümsüzlüğün gerçekleşebilmesi için insan eylem içinde bulunmalıdır. Üçüncü varsayım ise yapılan eylem bir seyirci önünde yapılmalıdır ve bu seyirci bu eylemi izleyip onu ölümsüz kılacak aktarımın konusu haline getirebilmelidir. Buradan da ulaştığımız sonuç insanı yüceleştiren eylem, ancak politika yapmakla mümkündür. Arendt'in kamusal alan modeli Antik Yunan'da olduğu gibi salt politik bir dünyada mümkün bir model olarak görülmektedir. Fakat modernleşme ile birlikte toplumsalın¹⁵ yükselişi sonucunda sadece politik olanla ya da kahramanlıkla sınırlanamayacak bir kamu alanı genişlemesi yaşanmıştır. Antik Çağın özel alanında gerçekleşen ekonomik faaliyetler, modern çağda siyasi-ekonomik faaliyetler olarak değişmiştir.

Arendt *Şiddet Üzerine* adlı eserinde kişilerin özel çıkarları ile kamusal çıkarlarının neler olabileceğini, Öz çıkar ve Aydınlanmış çıkar kavramları aracılığıyla açıklamaktadır. Buna bağlı olarak özel alan ile kamusal alan kavramlarının farkları ve özellikle de kamusal alanda neler yapılmalıdır sorusunun yanıtı çıkarılabilir.

¹⁵ Özelleşmiş iktisadi faaliyet, kamusal düzenleme ve gözetim altında genişleyen mal dolaşımı tarafından yönlendirilir; bütün bunların gerçekleştiği iktisadi koşullar, girişimcinin ev ekonomisinin sınırları dışına taşarak ilk kez genel çıkarın konusu haline gelmektedir. Hannah Arendt, kamunun özel alanla modern ilişkisinin Antikiteden farklılığını, "toplumsal" olanın ortaya çıkması ile karakterize ederken, *toplumun kamusal önem kazanmış bu özel alanını kastediyordu*. Habermas 2015 : 81-82)

«Gündelik hayattan bir örnek vermek gerekirse, günümüzde kiracılar ile ev sahipleri arasındaki çıkar çatışmasında “aydınlanmış çıkar”, insan yerleşimine uygun bir bina kavramında odaklanacaktır. Ama bu, ev sahiplerinin daha fazla kar ve kiracıların daha az kira yönündeki öz çıkarlarından çok farklıdır, üstelik pek çok durumda da bu, öz çıkarların tam tersidir. ‘Aydınlanmışlık’ adına konuştuğu varsayılan bir hakemin hükmü, uzun vadede binanın çıkarının, hem evsahibinin hem de kiracının gerçek çıkarı olduğu yönünde olabilir. Öz çıkar benlikle ilgilidir; benlik ölür, taşınır ya da evi satar. Değişen koşullar nedeniyle, kendi olarak benlik, uzun vadeli çıkarlar adına, başka bir deyişle sakinlerinin ardından yaşamayı sürdüren dünya adına hesap yapamaz » (Arendt, 2018, s. 92).

Özel alanlarında ev sahibi için en fazla kâr elde etmek ile kiracı için mümkün olduğunca az kira ödemesi kendi öz çıkarlarındadır. Bu konu kamusal alanda şu şekilde tartışılabilir. İnsan yaşamına uygun bir bina nasıl olmalıdır? şeklinde tartışılacaktır. Çünkü şu an için bu binanın sahibi veya kullanıcısı olarak kiracının zamanla bu bina ile olan bağları kopabilir. Kiracı ev değiştirebilir ya da ev sahibi evi satabilir. Aynı bina bu kez başka insanlar tarafından kullanılacaktır. Dolayısıyla bu bina, aksi söylenmedikçe hep insanlar tarafından kullanılacaktır. O zaman binanın, insanın doğasına uygun ve insanlar tarafından yaşanılabilir şekilde tasarlanması gerekecektir. Bunun böyle olması gerektiği de kamusal alanda tartışılabilecektir.

Arendt’e göre, modern çağda siyaset, ekonomi tarafından işgal edilmiştir. Bunun sonucunda yeni bir alan olan “toplumsal alan” ortaya çıkmıştır. Bu alan kamusal ve özelin rollerini tersine çevirmiştir. Özel alanın konusu olan ekonomi ve ev işleri, kamu alanının konusu haline getirilmiştir. Antik çağın ekonomisi, modern çağın ekonomi-politiğine dönüşmüştür. Arendt’in bu görüşünü Habermas da paylaşmaktadır. “17. Yüzyıla kadar Oiko-despotun, *pater familias*’ın, ev sahibinin görev alanı içinde kalan ‘ekonomik’ kavramının kendisi, ilk kez şimdi, kârlılık yasalarına göre hesabı tutulabilen ticari işletmenin pratiğinde modern anlamını kazanıyordu. Ev sahibinin görevleri, ev yönetiminde tutumluluk doğrultusunda sınırlanıyor veya arttırılıyordu” (Habermas, 2015, s. 82). Toplumsal alanın oluşumuyla birlikte, tüketim alışkanlıkları insanların ortak uğraşı alanı olmuştur. Toplum, insanların hemcinslerine olan bağımlılıklarının, başka bir kamusal anlam taşımadan, yalnızca hayatın kendisi için olduğu ve bundan dolayı, salt hayatın sürdürülmesine hizmet eden faaliyetlerin kamuda sadece yansımakla kalmayıp, ayrıca kamusal alanın fizyonomisini de belirleyebildiği bir birlikte yaşama biçimi olmuştur (Habermas, 2015, s. 82).

Arendt iki farklı düşünce sergilemektedir. İlk olarak, özel alana ait konuların kamusala taşınması ile kişiler farklı zevkler geliştirerek farklı nitelikler kazanıyorlar. İkinci olarak

da, tek başına ne siyaset ne de ekonomi olmayan bir alan oluşmuştur. Bu alan toplumsal alan olarak isimlendirilmektedir. Toplumsal alanın da, toplumun ekonominin öncelikli olduğu geniş bir aile gibi görülmesidir. Böylece de daha önceleri kanaat üretilen kamusal alanın yerini, çıkarların öncelediği toplumsal alan almıştır. Bu noktada Arendt, çıkar, kamuoyu ve kanaat kavramlarına açıklık getirmektedir. Çıkar ve kanaat birbirinden tümüyle farklı iki siyasi olguya karşılık gelmektedir. Çıkarlar söz konusu olduğunda, yalnızca çıkar grupları olarak siyasete ilişkindirler. Çıkarlarının tüm koşullar altında korunabileceği şekilde temsil edilmeleri yeterlidir. Hatta bir grubun çıkarının, çoğunluğun çıkarı olduğu koşullarda bile geçerli bir durumdur. Kanaatler ise asla gruplara ait değildir. Öyle ki soğukkanlı ve özgür bir biçimde yapılan akıl yürütmeler bireyler tarafından yapılır. Kanaatler, kişilerin özgür bir şekilde birbirleriyle iletişime girdikleri ve kendi görüşlerini kamusallaştırma haklarının, toplumsal özgürlüklerinin, olduğu her yerde çıkar. Kanaat ile kamuoyu kavramları arasındaki farkı da şu şekilde ortaya koymaktadır. Kamuoyu, grup içinde oybirliği ile ortaya çıkarken, kanaatler bireysel olarak oluşurlar. Hiçbir kimse, diğerlerinin savunduğu kanaatlerden oluşan bir çeşitlilikten yararlanmaksızın kendi kanaatini oluşturmaya yetkin değildir. Kamuoyunun hükümran olduğu yani oylamanın her şeyin ölçüsü olduğu ortamlarda, sesini duyurma gücüne sahip az sayıdaki kişinin kanaatleri de tehlikeye girer. Kamuoyu, oybirliği vesilesiyle karşıt bir ittifaka yol açabilir ve bulunduğu her yerde kanaatleri yok edebilir (Arendt, 2012, s. 303-305).

Kamusal alanının yerini toplumsal alanın alması sonucu insanlar tüketici olmuşlar ve mutluluğu tüketilen nesnelere aramaktadırlar. Bu ise Arendt'e göre gerçek bir mutluluk değildir. Gerçek mutluluk, siyasal alanda insanlar arası ilişkilerde yapılan eylem ile mümkündür. İnsanoğlu tüketime yönelerek insani meselelere yabancılaşmıştır. Kişiler kendilerini özel alandaki ekonomik sorunlarla ve tüketimin getirdiği hazlarla sınırlamışlardır. Bu da devletin özel alana müdahale etmiş olması sonucunda özel alan ile kamusal alanın birbirine karışması sonucunda olmuştur. Kamusal alan ile özel alanın sınırları belirsizleştirmiştir. Arendt ise kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırların tekrar belirginleşmesini istemektedir.

Kamusal Alan kavramının siyaset ile yakın ilişkili olarak kullanılması sonucunda, kamusal alanda, üzerinde anlaşılan yasalara göre insanlar farklı yasalara maruz kalmaktadırlar. Farklı yasalara maruz kalmak ta o toplumda sosyal adaletsizliğin oluşmasına neden olmaktadır. Burası tam da kamusal alan tartışmaları veya kamusal alanda tartışmalar yapılırken "devlet, siyaset ve kamu kavramlarının birarada ve

birbirleri ile ilişkilerinin düşünülmediği” (Kuçuradi, 2007, s. 48) andır. Kamusal alanın siyaset, kamu(aktif-pasif yurttaş) ve devlet kavramları ile ilişkili olarak düşünülmesi gerektiği burada açıklığa kavuşur. Çünkü devlet kendi başına bir özne olarak düşünüldüğünde ve siyaset de devleti, bir grup tarafından ele geçirilecek bir organ olarak gördüğünde, yapılan yasalarda ve uygulamalarında bazı gruplar dışarıda kalabilir. Başka deyişle bir olay veya bir durum ile ilgili yasa yapılması gerektiğinde farklı oluşturulmuş ya da farklı işletilmiş kamusal alanlar içinde farklı yasalar türetilmekte ve farklı uygulamalar söz konusu olmaktadır. Aynı yasa içine alınmayan gruplarda ya da farklı yasalara tabi olan gruplar arasında sosyal adaletsizlik oluşmaktadır.

Toplumsal alan doğal yapısı gereği, biraraya gelen insan topluluklarında, onlar farkında olmasa da kendiliğinden kurulabilen sosyal-kültürel normların üretilebildiği bir alandır. Bu alanın kuruluş ilkeleri ise gelenekler ile ahlaksal ve dinsel normlar olacaktır. Kamusal Alan ise, insan topluluğunun örgütlenmiş hali olan, kurumsal-hukuksal yapılardan oluşan ve siyasal-hukuksal normların üretildiği, insanların bilinçlenmelerinin sağlandığı alandır.

Kamusal alanda neler yapılır, kamusal alan nasıl çalışır, hangi ilkelere göre çalışır? Hem tarih kategorisinin hem de düşünce kategorisinin ürünü olan kamusal alanın içeriği, tarihsel süreçte nasıl değişmiştir? Kamu, kamuoyu, kamusallık, kamusal alan gibi kavramlar ile de neler anlatılmak istendiği kısaca özetlenecek olursa:

Arendt’de gördüğümüz Emek etkinliği Zorunluluk ilkesine göre yapılırken, insan Animal Laborans olarak görülmektedir. İş etkinliği ise Faydalılık ilkesine göre yapılırken, insan Homo Faber olarak görülmektedir. Kamusal alanda gerçekleştirilen eylem etkinliği ise Özgürlük ilkesine göre gerçekleştirilirken, insan özgür varlık olarak görülmektedir.

Antik çağda kamusal alan, siyasal kararların alındığı, siyasal tartışmaların yapıldığı yer olarak tanımlanırken, kamusallık ilkesi de Ahlak ile siyasetin uzlaştırılmasına dayalı olarak site içinde adaletin gerçekleştirilmesinin temeli olan ilkedir. Antik çağda kamusal alan ile siyasal alan özdeş olarak görülmekte olup Polis, antik çağda çok özel bir siyasi örgütlenme biçimidir. Bu örgütlenme de insanların birlikte eylemde bulunmalarından ve konuşmalarından doğan bir örgütlenmedir. Antik çağda eylem ve konuşma, amacı kendisi olan etkinlik türüdür. Tiyatro, Müzik ve Doktorluk vb. gibi özünde icraata dayanan mesleklerdir. Bu meslekler yapılışı gereği fiziksel hiçbir şey üretmeyen

meslekler olarak görülmüştür. Modern çağda, ekonominin nesnelleştirilmesi sonucu üretim de kamusal alanda tartışılan temel değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kamusal alan tanımının yapılabilmesi için özel alanın tanımına ihtiyaç olduğu, bu kavram çiftinin bir arada anıldığı ve aralarında diyalektik bir ilişki olduğu tarihsel bir gerçektir. Kamusal alan ilahi tartışmaların değil ama insani olan tartışmaların ve etkinliklerin alanı olup, kişiler için kendilerini gösterebilecekleri tezahür sahası, aynı zamanda insanlığın ortak bir alanıdır. Kamusal alanda, bireyler ve onlardan ayrılamayan ama onların yapıp-ettikleri eylemler vardır. Eylemler kişilerden bağımsız olamazlar. Ama fikirler insanlardan bağımsız olabilirler. Bireysel etkinliklerden hareketle ortaya çıkan ama sonunda kamunun olan fikirler kamusal alanda görünür olabilirler. Kamusal alanda ortaya çıkan fikirler “söylemler” olarak da dile getirilebilirler. Söylem ise kamunun yapması istenen ya da kamuda geçerli kılınmak istenen ortak bir “eylem” veya ortak bir “norm”un ne olması gerektiğine dair geliştirilmiş fikirlerdir.

Bilindiği üzere Arendt kuramsal başyapıtı olan *İnsanlık Durumu* adlı eserinde, kendi kuramsal dünyasında önemli yer işgal eden emek, iş ve eylem gibi kavramlar üzerinde durmaktadır. Bizi gelip geçici olmayan bir yere demirleyen; kalıcı olan, elle tutulur ve paylaşılan bir dünya kurmada “iş” önemli bir rol oynar. Fakat eninde sonunda, bizi gerçek anlamda “ölümsüzleştiren”, hatırlanmaya değer kılan, sözler ve edimlerde ifadesini bulan “eylem”dir. Arendt’e göre insani yaşamın en temel meselesi, ölümlüğün üstesinden gelebilmektir.

İnsanlık Durumu’nun en önemli tezi, modernliğin, insani deneyimleri giderek artan bir şekilde öznellediği ve böylelikle insanları en hayati gereksinimlerinden mahrum ettiğidir. İnsan olarak birincil gereksinimimiz, kendimizin dışına çekip çıkarılmak; paylaşılan deneyimler, paylaşılan bir söz dağarcığı ve paylaşılan gösterilerden müteşekkil kamusal bir dünyaya dahil olmaktır. Çünkü varoluşumuza **anlam**¹⁶ katan, kamusal dünyada sahneye konan hikayelere birer aktör olarak iştirak edişimizdir. Kamusal alanda anlam üretilmektedir. Yani insan bilincinin artışı gerçekleşmektedir. Kullandığımız sözcükler, ortak sesler, üzerinde uzlaşmış semboller, ortak davranış kalıpları v.b. topluca kültürel değer yargıları, kültürel normlar, üretilmektedir. Zira uygarlığımızın yarattığı basınçların hemen hepsi bütün enerjimizi modern toplumun iktisadi buyruklarını karşılamaya, özel veya ailevi tüketim alanında maddi varlığımızı

¹⁶ Anlam : Bağımsız ele alındığında, sanırım, ‘ifade edilen’ demek olan anlam ‘bir kişi tarafından başkasına iletilmek istenen’ mesaj gibi. Anlam, amaç ve değer gibi, insan gerçeğinin bir olgusudur: bir bilinç olgusudur (Kuçuradi 1999 : 185).

güvence altına almaya yönlendirmektedir. Arendt'in peşine düştüğü şey bugüne kadar önemsenmemiş insan yetilerini ortaya çıkararak, siyaset felsefesi geleneğini sorgulamaktır. "Platon'un Atina demokrasisine sırtını çevirip ideal bir kent tasarımına girişmesinden beri siyaset felsefecileri, siyaset üzerine yazarken sistematik bir şekilde, insanların en belirgin siyasi niteliklerinden olan bir şeyi ihmal ediyorlar. O da insanların çoğul olduğu, her birinin yeni perspektifler geliştirme ve yeni eylemlere girişmeye muktedir olduğu ve söz konusu bu siyasi kapasiteleri yok edilmediği sürece muntazam ve öngörülebilir bir modele uymayacakları olgusudur" (Arendt, 2016, s. 15).

"İnsanlarca paylaşılan görünüm ve özneler arası *yargılamalardan* oluşan kamusal alan, öznelleşme tehlikesine karşı nasıl korunabilir? Yani bireyciliğe karşı çoğulluk nasıl sağlanabilir? Burada yargılama edimi şu anlama gelir: Gözümüzün önünde duran benzersiz bir tikeli, onu herhangi bir evrensel yorum dizgesinin veya basmakalıp kategorilerin altına yerleştirmeye çalışmadan tartmak ve anlamaya çalışmaktır" (Arendt, 2019, s. 28). Yargı gücünün çağrısı, kişinin kendi yargısının bağımsızlığına sahip çıkabilmesidir¹⁷.

Arendt'in iddiası,

«pratik alanda "sözler ve edimler"i sahneye koyan *aktörlerin* varoluşsal tutumu değil, bağımsız ve eleştirel bir *seyirci* olarak teorisyenin varoluşsal tutumudur. Eylemde bulunan, şu veya bu siyasal akıma angaje olan yurttaşların yapıp ettikleri üstüne eleştirel olarak düşünen bir teorisyen olmak demek; kişinin kendi ayakları üzerinde durabilmesi ve her şeyi kendi başına yargılayabilmesi demektir. Öte yandan siyasal pratik altındaysa, kişinin başkalarıyla birlikte inisiyatif alabilmesi ve izlenecek ortak eylem planını onlarla müzakere edebilmesi de elzemdir» (Arendt, 2019, s. 29).

Kişinin her şeyi kendi başına yargılayabilmesi, başkalarıyla birlikte inisiyatif alabilmesi ve izlenecek ortak eylem planını onlarla müzakere edebilmesinin yapılabildiği yer olarak kamusal alan gösterilmektedir. Bu alanda insani ilişkileri anlamlandırma, olup bitenden anlam çıkarma uğraşları, anlam üretme etkinlikleri yapılmaktadır. Kamusal alanın çıktısı, anlamsal kültürel normlar¹⁸ ve hukuksal normlar olmakta ama bu sonucu doğuran etkinliklerin yapıldığı kamusal alanda gerçekte yargılamalar ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Antik çağda, "*polis* ve tüm siyasal alan, insani edim ve sözlerin kamuya açıldığı ve böylece onların hem gerçekliklerinin sınıandığı hem de

¹⁷ Aristoteles'in yurttaş kavramını çağrıştırmaktadır.

¹⁸ Başlangıçta tahsilli vatandaşların ve edebiyatın damgasını taşıyan kültürel düşünce üreten kamunun, kitle iletişim araçları ile kitle kültürünün egemen olduğu bir alana dönüşmesi aydınlatıcıdır (Habermas 2015 : 17-18).

değerlerinin muhakeme edildiği, insan elinden çıkma bir görüngüler alanıydı” (Arendt, 2012, s. 133). Arendt’e göre “Yargı, katılmadığımız ve hatta itici bulduğumuz bir bakış açısına sahip kişileri anlamak için çaba sarf etmemizi gerektirir. Anlaşmazlık, reddettiğimiz şeyleri anlama sorumluluğundan bizi kurtarmaz. Bilakis bu sorumluluğu daha da artırır. Düşünce özgürlüğümüzü, anlama özgürlüğümüzde gerçekleştirmemiz gerekir” (Arendt, 2019, s. 176-177). Kamusal alan, bir yüzünde düşünce özgürlüğü, diğer yüzünde anlama özgürlüğü bulunan bir madalyon gibi düşünülebilir. Kamusal alan, düşünce ve ifade özgürlüğünün gerçekleştirilebildiği ve bunun sonucunda ortak anlamlar üretilebildiği bir alan olarak da görülebilir. Benzer şekilde “eşitler arasında sivrilmenin parlayabildiği yerdir” (Arendt, 2012, s. 88). Aynı zamanda bir dayanışma¹⁹ alanıdır (Arendt, 2012, s. 115). Belki şunu da söyleyebiliriz, Kamusal alan eylem ‘bakımından doğru’nun arandığı, etik eylemin belirlendiği, alan olarak da görülebilir.

1.3.2.2. Haklara Sahip Olma Hakkı ve Anlamı

İkinci Dünya Savaşı sonrası Alman vatandaşlığı elinden alınan ve on sekiz yıl hiçbir ülkenin vatandaşı olamayan Hannah Arendt, “Haklara Sahip Olma Hakkı” olarak dile getirdiği düşüncesinde, kişinin insan haklarından yararlanabilmesi için öncelikle vatandaşlık haklarına sahip olması gerektiğini dile getirmektedir. “İnsan haklarının yurttaşların sahip olduğu hakların daha azı olması ve yurttaş olarak edindiği normal hakları kaybetmiş olanların son çaresinden başka bir şey olamamasıdır” (Arendt, 2012, s. 197).

Arendt’te karşımıza çıkan haklara sahip olma hakkı ya da her bireyin insanlığa ait olma hakkı insanlığın kendisi tarafından garanti altına alınmalıdır. Bir başka deyişle insanların sadece insan olmaktan, insan türünün bir üyesi olmaktan dolayı temel hakları vardır. “Haklara sahip olma hakkı modern-devletçi koşullarda ortaya çıkar ve bir mültecinin ya da uyruksuz bir kişinin, bazı adil koşullara dayalı sosyal hudutlar içinde

¹⁹ Merhamet, acımanın başka bir yola sapmış hali olabilir, fakat onun alternatifi dayanışmadır. İnsanlar merhamet ederek güçsüz insanlara yönelirler, ama dayanışma sayesinde, bilinçlice ve duygulara kapılmadan, zulmedilen ve sömürülenlerle beraber bir çıkar ortaklığı kurarlar (Arendt, 2012, sf 114)

vatandaşlığa²⁰, ya da en azından hukuki bireyliğe kabul edilmeye ilişkin ahlaki talebine eşdeğerdir” (Benhabib, 2014, s. 65).

Benhabib'e göre *Haklara sahip olma hakkı* ifadesinin birinci kısmındaki “Haklara sahip” kavramı insanlık kavramının kendisine atıfta bulunmaktadır. Bu kısacık kavram bizleri insan türünün bir üyesi olma durumunu tanımaya zorlar. Bu anlamda “hak” teriminin bu kullanımı ahlaki bir buyruğu dile getirmektedir ve tüm insanlara seslenmektedir. Her bireyi insan türünün bir üyesi olarak görmeyi ve her bireyin insanlığın koruması altında bulunmaya hak kazanmış kişiler olarak görmeyi ve de onlara insanlığa yakışır şekilde muamelede bulununuz demektir (Benhabib, 2014, s. 67). Burada ortaya çıkan, üyeliğe ilişkin ahlaki bir talep ve insan türünün üyeliğine ilişkin talebe uygun, belli türde bir muameledir.

Benhabib'e göre *Haklara sahip olma hakkı* ifadesindeki ikinci terimindeki hak kavramı ise insan türünün üyeliğine ilişkin önceki talep üzerinde temellendirilir. Kişi halihazırda örgütlü bir politik ve hukuki topluluğun üyesi olduğunda hakka sahip olma şu anlama gelir:

«A eylemini gerçekleştirmek ya da gerçekleştirmemek için talepte bulunuyorum; sizin yükümlülüğünüz ise, benim A eylemini yapmam ya da yapmamam konusunda engelleyici bir tutum takınmamaktır. Haklarla ilgili talepler kişileri belli bir eylem doğrultusunda hareket edip etmemeye yetkili kılar ve bu yetkiler, karşılıklı yükümlülükler yaratır. Haklar ve yükümlülükler birbirleriyle ilişkilidirler. Haklar söylemi²¹, bir topluluğu teşkil eden ortaklar arasında yer alır. “Haklara sahip olma hakkı” ifadesindeki “hak” teriminin ikinci kullanımını hukuki-sivil kullanım olarak niteleyelim. Bu kullanımda “haklar” terimi, hakları kullanmaya yetkili olan kişi, bu yükümlülüğün üzerlerine bir ödev yüklediği diğer kişiler ve bu haklara ilişkin taleplerin korunması ve büyük çoğunlukla devlet ve onun organları gibi yerleşik yasal kurumlar yoluyla uygulanması arasında üç cepheli bir ilişkiyi ortaya koyar» (Benhabib, 2014, s. 67).

Modern devlette tanınan haklardan yararlanabilmek için o devletin yurttaşı olma zorunluluğu vardır. Yurttalık gerekli olmakla birlikte tanınan haklardan eşit oranda yararlanabilmek mümkün olmayabilir.

²⁰ Vatandaşlık : Bir devlet tarafından bazı kişilere verilen siyasal kimliktir. Örnek, Suriye asıllı Türk vatandaşı.

Yurttalık : Bir devletin ilk kuruluş aşamasında bulunmuş, o devlette siyasal kimliğini doğal olarak almış kişidir.

²¹ Söylem : Ortak bir eylem üzerinde karar üretebilmek için herkesin kısıtlanmamış ve özgür tartışma ortamına katılması durumudur (Benhabib, 2005, s. 347).

Eleştiri : Verili olanın salt bir olgu olmadığını ve bu verili olanı fiili gerçeklik diye anlamak için de şu anda olmayan ancak olabilir olanı gösterme yoluyla onu eleştirmek gerektiğini göstermektir (Benhabib, 2005, s. 59).

C.Taylor'a göre; "ihtiyacın karşılanması yalnızca haklara sahip olmayı değil, ama aynı zamanda kaynaklara da sahip olma anlamında "muktedir" olmayı da gerektirmektedir" (Demir, 2005, s. 105). Başka bir deyişle hakların biçimsel eşitliği, ardındaki iktidar ilişkileri sorgulanmadığı sürece yurttaşlığın eşit statü sağlama yönündeki iddiası geçersizdir ve bir yanılsamadan ibarettir.

Arendt, ikinci dünya savaşını canlı olarak yaşamış, Almanya vatandaşlığından çıkarılmış ve 18 yıl hiçbir ülkenin vatandaşı olamamış bir kişidir. İçinde bulunduğu fiziksel ve ruhsal durumlar gözönüne alındığında, "*Haklara Sahip Olma Hakkı*" ifadesinin İnsan Haklarına karşı söylenmiş bir söz olduğu anlaşılabilir. İnsani duygular içinde isyankar biçimde, "ne insan hakları?", kişinin önce yurttaş haklarına sahip olması gerekmektedir. Bu da o günkü koşullarda verilen, tanınan haktır. Tanınmış bir yurttaş haklarınız yoksa insan hakları kavramı içi boş bir kavram olarak görülmektedir.

1.3.2.3 Habermas ve Kamusal Alan

Jürgen Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı kitabında Kamusal Alan kavramının Antik Çağ'dan günümüze kadar geçirdiği farklı dört evreyi ve her bir evrede nasıl görünüşler kazandığını sergilemektedir. Bu evreler de Antik Çağ'da *polis* şehir devletindeki, feodal devletteki, burjuva devletindeki ve sosyal devlet'teki kamusal alan görünüşleridir. Burjuva devletindeki kamusal alanın kritiğini yaparken, kamusallığın sürekli olarak toplumun başka alanlarına genişleyerek özel alana nüfuz etmekte oluşunu göstermektedir. Aynı zamanda kamusallaşmış olayları eleştirel bir kamusal topluluğun denetimine tabi kılma misyonunu yitirmesi sonucu da burjuva kamusallığının çöküşüne işaret eder. Kamusallığın, alan olarak genişlediği ve de özel alanı kendisine dahil ettiği ölçüde de akılcı ve eleştirel özelliğini yitirdiğini dile getirmektedir. Kamusal Alan ile Özel Alan ayrımının kökeni Antik Çağ'a, gelişmelerinin zirvesindeki Yunan sitelerine kadar uzanmaktadır. Bu sitelerde özgür vatandaşlar yaşamlarını kamusal ve özel olmak üzere iki ayrı alanda sürdürüyorlardı.

Özgür ve erkek yurttaşlar, pazarda (Agora'da), mahkemelerde, farklı site sorunlarını tartışırken bir kamusal alan (*Polis*) içinde birlikte olurken, evlerinde de özel (Oikos) hayatlarını yaşıyorlardı. Kölelerin çalışması, kadınların yapacakları işler, doğumlar,

ölümler, hep hane reisinin otoritesi altında düzenleniyordu. Oikos'taki, özel yaşam tarzı ve araçları mahremiyet ve utangaçlık konusu yapılarak dışarıya kapalı tutuluyordu. Buna karşılık özgür ve erkek yurttaşlar, *Polis*'te, eşit koşullarda birbirleriyle rekabet halinde, ün ve şöhret yapmaya çalışıyorlardı (Timur, 2012, s. 36-37).

Arendt'in araştırmalarında Antik çağın kamusal alanı ile Modern çağın kamusal alanı karşılaştırılırken, feodal çağ ile liberal burjuva kamusal alanı atlanmaktadır. Habermas'da ise feodal çağın özellikleri anlatılırken, burjuva sınıfının feodal devlet içinden hangi koşullar altında nasıl ve hangi özelliklerde ortaya çıktığı gösterilmektedir. Aynı zamanda burjuva sınıfının kendi oluşturduğu kamusal alanın özellikleri de gözler önüne serilmektedir.

Habermas, 18. yüzyılda modern devlet aygıtı haline gelen gazeteler ile beraber yeni bir burjuva tabakası olan hekimler, papazlar, subaylar, hukukçular, profesörler, öğretmenler ve tahsillilerden, halka kadar uzanan bir tabaka oluştuğunu ve zanaatkâr ve esnaf gibi ilk burjuvaların önemini kaybetmeye başladığından bahsetmektedir. "18. yüzyılda gazetelerde makaleler yer almış ve dergiler çıkarılmaya başlanmıştır. 17. ve 18 yüzyılda ortaya çıkan kamu, kendisini kamusal topluluk olarak bir araya gelmiş özel şahıslar biçiminde ortaya koymuştur. 17. yüzyılda kamudan anlaşılan öncelikle saray, yüksek burjuva tabakası ve soylulardır" (Habermas, 2015, s. 72).

Feodal dönemde, orta çağ Avrupa'sında, toprak sahipliği, yargı ve siyasal egemenlik sadece bir kişinin elinde toplanıyordu. Orta çağın kamusal alanı soylu ve varlıklı ailelerin yaşadıkları şatolarda görülmekteydi. Kamusal alan bireylerin katılımlarıyla değil, ortaçağın derebeyinin temsilciliğinde vücut buluyordu. Derebeyi asaletin, yüceliğin, onurun ve itibarın temsilcisiydi. Habermas'a göre kapitalizm, gelişmesinin ilk aşamalarında, büyük ticaret merkezlerinin, fuarların ve parasal sermayenin yarattığı banka tekniklerinin oluşmasıyla palazlanmıştır. Ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçilirken, basın da, önce haftalık sonra günlük yayın organlarıyla modern şekline kavuşmuştur. Toplanan ve haber değeri taşıyan bilgiler gazeteler yoluyla kamusal alanda varlık gösteren tahsilli zümrelere ulaşıyordu. Böylece modern devlet aygıtıyla birlikte, "halk" içinde merkezî bir konuma sahip olan yeni bir sınıf, "burjuva sınıfı", ortaya çıkıyordu. Yeni ortaya çıkan burjuva sınıfının çekirdeğini de hukukçular oluşturuyordu. Bunlara hekimler ve papazlar da ekleniyordu. Ekonomik alandaki değişiklikler ister istemez kendini siyasi alanda da gösteriyordu. Habermas, burjuva devleti döneminde yaygın olarak yönlendirici *-merkantilizm-* faaliyetlerinin görüldüğünü belirtmektedir. Bu faaliyetlerin devlet işletmeciliğini himaye etmediğini,

merkantilizmin, işletme politikasının daha çok bürokratik yollardan, kapitalistçe çalışan özel işletmelerin kurulup geliştirilmesini teşvik etmek olduğunu söylemektedir.

Devletin karşısına dikilen, sanayide yeni tekniklerle üretim yapan, burjuva toplumunun bir yandan kamu erkinden özel alanı koparıırken, diğer yandan da hayatın yeniden üretimini, yani özel alanın işlerini kamu sorunları haline getirdiğini dile getirmektedir. Burjuva sınıfı, üyelerinin sayısının artması ve tahsilli insanların bir araya gelmesiyle varlık bulan, kendisinin adı ile anılan akılcı-eleştirel özelliği ile ön plana çıkan burjuva kamusal alanını oluşturmuştur. Habermas, bu araştırmasında en genel şekliyle, kapitalizmin üretim tekniklerinin ve üretim ilişkilerinin değişmesi sonucu ticari kapitalizmin sanayi kapitalizmine nasıl dönüştüğünü gözler önüne sermektedir. Ticari kapitalizmden sanayi kapitalizmine geçiş aşamasında ihtiyaçtan ortaya çıkan ve bu dönüşümün oluşmasında katalizör görevi yapan yazılı edebiyattan, yazılı basından önemle söz etmektedir. Hatta burjuva kamusal alanının, ticaret kapitalizminin sanayi kapitalizmine dönüşümü sırasında kendini gösteren ve dönüşümü hızlandıran yazılı edebiyattan çıktığını belirtmektedir (Habermas, 2015, s. 57-90).

Burjuva kamusal alanının oluşumu sergilenirken ortaya çıkan görüşler şöyle özetlenebilir. Burjuva siyasal kamusal alanı yazınsal kamusal alandan çıkmış ve modern devlete karşı oluşmuştur. Sonucunda siyasal anlamda, devlet ve burjuva sınıfı olmak üzere yeni bir ikili yapı ortaya çıkmıştır. Böylece burjuva kamusal alanının üç temel özelliği, aktör olarak burjuva sınıfı, kamusal otoriteyi denetleme ve devlet ile sivil toplum arasında aracılık görevi olduğu, görülmüştür.

Burjuva kamusal alanı, bu alanın kullanıcıları bakımından sanayi burjuvazisinin asıl üyeleri ile bu sınıfa hizmet eden ve hizmet burjuvazisi olarak adlandırılan, avukat, doktor v.b, kişilerin oluşturduğu grup tarafından, modern devletin kamusal otoritesini denetleme işlevini yüklenen siyasal kamusal alan'dır. Habermas'ın yapmış olduğu burjuva kamusal alanı ve bu alanın görevleri tanımından hareketle, üçlü bir alanın ortaya çıktığından da söz edilebilir. Bu alanların da, devletin kamusal hizmet verdiği alan, kişilere ait özel alan ve burjuva kamusal alanı olmak üzere üç farklı alan olduğu görülebilir.

Burjuva kamusal alanının görevleri siyasi ve ekonomik alanda olmak üzere iki farklı şekilde görülebilir. Burjuva kamusal alanının siyasi alandaki görevinin siyasi hakları içeren hukuksal kurallar bütünü'nün oluşturulmasını sağlamak ve sivil toplumun düzenlenmesini sağlamaktır (Zabcı, 1997, s. 67).

Habermas'ın burjuva kamusal alanını incelediği kuramsal çerçevesi, Arendt'in Antik Yunan modelini güncelleştirdiği ve kamusalılığı cumhuriyetçi bir yaklaşımla ele aldığı çerçeveden farklıdır. Arendt'in benimsediği Antik Yunan modelinde devletin kamusal otoritesi ile kamusal alan arasında bir ayrım yapılamamaktadır. Arendt'in kamusal alan modelinde, kamusal alan ve özel alan diye kesin sınırlarla birbirinden ayrılabilen ve bu alanları kullanabilenlerin farklılığının çok rahat görülebileceği bir yaklaşım vardır. Antik çağda Yunan toplumunda, kamusal alanda görev alan özgür yurttaşlar, devleti temsil etmekte olup kamuyu ilgilendiren her türlü kararı *polis*'te almaktadırlar. Habermas'da özgün ifadesini bulan burjuva kamusal alanı ise kullanıcıları bakımından burjuva topluluğuna aittir. Bu topluluğun iki temel işlevi vardır. Bunlardan birincisi kamusal alanda devleti denetlemek ve eleştirmek, ikincisi ise insanların yaşamını kolaylaştırmak üzere kullanım ve değişim değeri olan ürünler üretmektir.

Kapitalist üretim tekniklerinin ve üretim ilişkilerinin değişmesi sonucu artan talebi karşılamak üzere mal üretiminin artışı gerekmektedir. Sanayi burjuvazisine hizmet eden proleter sınıf, üretmiş olduğu mal ve artı değerden pay istemektedir. Proleterya sınıfı, hakkı olduğunu düşündüğü bu artı değerden kendisine bir miktar pay aktarılmasını kamusal alanda talep etmektedir. Artan bu talepler, sosyal haklar başlığı altında, üyeleri proleter sınıfın işçileri olan sendikalar ve işçi partileri aracılığı ile burjuva sınıfına karşı burjuva kamusal alanında dile getirilmişlerdir. Kamusal alanda yapılan müzakereler sonucunda adı işçi hakları olarak da geçen sosyal haklar anayasal güvenceler sağlanarak proleter sınıfa tanınmıştır. Burjuva sınıfı, feodal devletten siyasal haklar olarak aldığı haklara karşılık, ekonomik alanda sahip olduğu hakların bazılarını sosyal haklar olarak işçi sınıfına devretmiştir. Kitle iletişim araçlarınınca da desteklenerek, liberal hukuk devletinden sosyal devlete dönüş olmuştur. Devlet ile toplumun bileşiminde yatan da tamamen kamunun yapısal dönüşümüdür (Habermas, 2015, s. 30-32).

Bu gelişmelerden kamusal alanın payına düşen de, kamusal akıl yürütme faaliyetinin bir tür tüketim faaliyetine dönüşmesi olmuştur. Mal değişimi ve toplumsal emek alanlarına egemen olan piyasa yasaları, akıl yürütme faaliyetlerini de tüketim faaliyetine dönüştürmüş, kamusal alanda yapılan iletişim faaliyetleri de egemen düşüncüyü benimseme lehine ortadan kalkmıştır. Böylece yazınsal kamu ve siyasal kamunun ardından tüketici kamu ortaya çıkmıştır; tüketici kamu bir yanda "sözde kamusal" alan, öte yanda "görünüşte özel" alan şeklinde ikiye bölünmüştür (Kalaycı, 2013, s. 8).

Buraya kadar kamusalılığı ve onun dönüşümünü tarihsel form içinde ele alan Habermas kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırların bozulduğu ve kitle kültürünün egemen olduğu toplumda demokrasinin ve kurumlarının karşılaştığı sorunların birçoğunu çözebileceğini umduğu “İletişimsel Eylem Kuramı”nı ortaya koymaktadır. Habermas, bu kuramında, toplumsal formasyonları "sistem" ve "yaşam dünyası" adları altında iki dereceli bir yapı içinde ele almakta ve bu ikili yapının farklı "akıl"lara ve farklı akıl yürütmelere dayandığını öne sürmektedir. Toplumsal formasyonunu sistem ve yaşam dünyası olmak üzere ikili yapı üzerine kuran Habermas'a göre sistem ve yaşam dünyası farklı iki "akıl"a dayalı olarak çalışmaktadır. Ekonomi ve devlet alt-sistemlerinden oluşan "sistem", "araçsal akıl"a dayanırken, "yaşam dünyası" "iletişimsel akıl"a dayanmaktadır. Araçsal akıl, bizlere özne-nesne ilişkilerinin anahtarını verirken, iletişimsel akıl da özneler arası ilişkilerin, "değer"lerimizi yaratan normatif dünya ile estetik dünyanın, kısaca edim ve özgürlük alanının ipuçlarını sunmaktadır (Timur, 2012, s. 150).

Habermas'a göre kamusal alan, özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları süreç, araç ve mekanların tanımlandığı hayat alanıdır. Tanımlandığı şekilde kamusal alan bir *burjuva kamusal alanıdır*. Kamusal alanın dönüşümü sonucunda ortaya çıkan sosyal devlette, özel alan ile kamusal alan arasındaki ilişkiler belirsizleşmiştir. Burjuva kamusunun eleştirelilik ve rasyonellik özelliği oldukça azalmıştır. Kitle iletişim araçları tarafından reklam yoluyla kamuoyu tüketici eksenli oluşturulmaya başlanmıştır. Fakat insanların iletişimsel akıl yoluyla, her türlü farklılıklarına rağmen birarada yaşayabilmelerini olanaklı kılacak kamusal alanın, yeniden düzenlenebilmesinin mümkün olabileceğini de söylemektedir.

Habermas'ın “İletişimsel Kamu Alanı”, her türlü kararların oluşturulmasında, değiştirilmesinde ve benimsenmesinde, demokratik biçimde herkese söz hakkı tanınmasında kullanılacak olan yöntemlerin yaratılması olarak görülebilir. Habermas'ın iletişimsel eylem kuramı, yeni oluşturulan kamusal alanın nasıl çalışacağını tarif eden süreçlerin tanımı gibi görülmektedir.

Müzakere temelli oluşturulacak kamusal alanda, bu alanı kullananların görevi de bir yandan siyasi iktidarı sınırlamak diğer yandan da siyasal iktidarın halk nezdinde meşruiyetini sağlamaktır. Kamusalılık da gerektiğinde sınırlandırılabilen ve meşruiyeti

sağlanan iktidarı eleştirebilmeyi sağlayabilecek olan siyasal ortamı düzenleyen bir ilke olarak görülmektedir.

Arendt ve Habermas'ın geliştirmiş oldukları Kamusal Alan kavramlarının kurucu öznelerine ve yurttaşlık haklarına göre belirlenmiş olduğu görülmektedir. Günümüzdeki demokrasi ve demokratik kurumların karşılaştığı, "Demokratik siyasal katılım olanaklarını yaratmak ve toplumsal bütünleşme kipleri oluşturmak gibi" (Zabcı, 1997) birçok soruna yanıt verememekte oldukları belirtilmektedir. Arendt ve Habermas tarafından geliştirilen Kamusal Alan kavramları kullanıldığında Türkiye' deki sorunlara da cevap veremedikleri ayrıca görülebilmektedir.

Jürgen Habermas'da dile getirilen *Burjuva Kamusal Alanı* kurucu özneleri bakımından tahsilli ve varlıklı burjuva insanlarından oluşmaktaydı. Burjuva kamusal alanının akılcı-eleştirel özelliğini kaybetmesiyle ortaya çıkan, liberal devlet yasalarının sosyal devlet yasalarına dönüşümü sonucu proleter işçi sınıfının kurucu özne olduğu Oskar Negt ve Alexander Kluge' in geliştirmiş oldukları karşıt bir "kamusal alan" olarak proleter kamusal alanından da söz edilmektedir. Gerek farklı özne gruplarına göre gerekse kullanılan ortak mekana göre farklı farklı isimler alan kamusal alanlar vardır. Fakat hepsinin ortak özellikleri, kamusal alana çıkanların diğerleri tarafından *kabul edilebilme* ve kamusal görüş anlamında *tepki gösterebilme*, ilan etme gibi aleniyete dayalı özelliklerdir.

Habermas, '*Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*' adlı eserinde, kamusal alandan demokrasinin bir temeli olarak bahsetmiştir. Kamusal alanın bu politik kabulünün kökeninin de Kant'ın iki eserine dayandığı ifade edilmiştir. «Emmanuel Kant'ın 1784'te yayınlanmış iki metninde bulunur. Birincisi, "Kozmopolit Açısından Evrensel Bir Tarih Düşüncesi", ikincisi ise Kant'ın "Aydınlanma Nedir²² sorusuna Yanıt" adlı eserleridir» (Dacheux, 2012, s. 15). Bahsedilen iki eserde temel olarak, insan aklının öneminden bahsedilmiştir. Kişinin, insan türünün üyeleriyle birlikte oluşturup geliştirdiği kurumlar yardımı ile özgürleşeceği vurgulanmıştır. Dolayısıyla, Habermas, bu metinlerden hareketle Aydınlanmadan doğmuş olan burjuva kamusal alan fikrini geliştirmiş ve "kamusal alanı devlet ve yurttaşların, sorunları açıkça müzakere ettikleri bir müzakere

²² Aydınlanma, insanın kendi suçu ile düşmüş olduğu bir ergin olmama durumundan kurtulmasıdır. Bu ergin olmayış durumu ise, insanın kendi aklını bir başkasının kılavuzluğuna başvurmaksızın kullanamayışıdır. İşte bu ergin olmayışa insan kendi suçu ile düşmüştür; bunun nedenini de aklın kendisinde değil, fakat aklını başkasının kılavuzluğu ve yardımı olmaksızın kullanmak kararlılığını ve yürekliliğini gösteremeyen insanda aramalıdır (Kant, 2000, s. 17)

alanı olarak tanımlamıştır. Demokrasinin temeli olarak görülen kamusal alanla, kendini kuran bir toplumsal ilişki kavramına gönderme yapar” (Dacheux, 2012, s. 15).

Sadece burjuvaziye karakterize eden bir kamusal alan tanımlanması yapılmış olduğundan dolayı, zaman içerisinde *hakim burjuva kamusal alanı* anlayışına da eleştiriler getirilmeye başlanmıştır. Nitekim Negt, Kluge gibi düşünürler burjuva kamusal varlığının yanında başka kamusal alanlar da olduğunu ifade etmişlerdir. Bahsetmiş olduğumuz düşünürler, kamusal alanın çoğullaştırılması ve somutlaşması adına çalışmalarda bulunmuşlardır.

Tarihsel olarak kamusal alanın ortaya çıkmasına baktığımızda Habermas, «Eski Yunan’da pazar yerinin ve çeşmenin kamusal olduğundan bahseder. Bu dönemde evin reisi, evin içinde ne kadar güçlüyse dışarıda da o kadar güçlüdür. Yazar, Orta çağda ise "Temsili Kamu"nun olduğunu ve bu "Temsili Kamu"nun Lordların ve Prenslere elinde olduğunu vurgulamaktadır. 18. yüzyıl sonlarında "Temsili Kamu"nun bağlı olduğu erkler, kilise, prenslik ve beyler zümresi ayrılarak kutuplaşmışlardır. Habermas, bu kutuplaşmanın başladığı ilk olayın kamu bütçesinin toprak beyinin özel mülkünden ayrılmasıyla olduğunu altını çizmektedir» (Habermas, 2015, s. 71).

Habermas’ın kamusal alanı, ilk kez salon ve kahvelerde özel şahısların katılımıyla edebi konuların tartışılmasıyla başlamış ve yürütülen tartışmalarda akıl yürütme “*rasyonel akıl*” tercih edilmiştir. Yani, tartışmaların akıl yürütme “*rasyonel akıl*”la gerçekleştirilmesi, eşit katılımın sağlanması ve farklılıkların bir kenara bırakılarak, ortak iyide buluşabilme idealinin aranmasıdır. Katılımcıların farklı öncüllerden hareketle, farklılıkları bir kenara bırakarak hepsini kapsayabilecek ortak iyide buluşabilmenin akıl yürütme yoluyla araştırılmasıdır. Fakat burada vurgulanması gereken durum, bahsetmiş olduğumuz kamusal alana katılımın ölçütünün mülkiyet ve eğitim düzeyi olarak tanımlanmış olmasıdır. Kamusal alan işte bu sebeple tek bir ideal tipte oluşturulmuştur. Burjuva kültüründen gelen özel şahıslar, basın ve profesyonel eleştiri organları ile kamusal topluluğun bu akıl yürütme tarzını meydana getirerek, kamuoyunu oluşturmuşlardır. Yukarıda bahsettiğimiz burjuva kamusal alanına ait bu soyutlama, burjuvazinin, bu alanı siyasi bir dönüşüm ve toplumsal özgürleşme alanı olarak kullanmasına olanak vermiştir. Burada kamusal alan ile özgürlük kavramı arasındaki diyalektik ilişkiye dikkat çekilebilir. Kamusal Alan herkese açık olmasına rağmen herkes bu alanı kullanamamaktadır. Buradaki özgürleşme kavramı, Antik Çağda özel hanede bulunan kadınların, modern çağda iş hayatına katılabilmeleri ve ekonomik özgürlüklerine kavuşabilmeleri olarak görülebilir. Fakat toplumsal özgürleşme

alanı olarak oluşan bu alan zamanla toplum çıkarları dışında özel çıkarlar için kullanılmaya başlanmıştır. Özellikle sanayi sonrası toplumla oluşan refah devleti modeli ile kamuoyunun, Habermas'ın modelindeki gibi ilerlemediği de görülmüş bir gerçektir. Onun düşüncesinde kamusal alan, burjuva düşüncesine göre biçimlenmiş, özel şahısların kamusal akıl yürütmeleri sonucunda ulaşılan toplumsal konsensüse bağlıdır ve yasalar da akıl yürütme yolu ile meşruluk kazanır.

Bu açıdan, insanlardan oluşan, akıl yürüten kamusal topluluk, ortak varlığın sorunları üzerinde uzlaşma sağladığında, vatandaşlardan oluşan akıl yürüten topluluk biçimini alır. Siyasal işlev gören bu kamusalılık, cumhuriyetçi anayasa altında liberal hukuk devletinin örgütlenme ilkesi haline gelmektedir. Burjuva toplumu bu devlet çerçevesinde bir özel-özerklik alanı olarak yerleşiklik kazanır. Bu da insanların özgürlüğüne, vatandaşların yasa önünde eşitliğine tekabül eder. Bizzat yasama, akıldan kaynaklanan halk iradesine dayanır. Çünkü yasaların kökü, ampirik olarak akıl yürüten kamusal topluluğun kamusal mutabakatında yatar. Bu kamusal yapı artık *edebi kamu* değil *siyasal kamudur*.

Özetle, Habermas'ın klasik burjuva kamusal alan modeli, başlangıçta kahvehane, salon gibi yerlerde toplanan özel kişiliklerin entelektüel bir zemin hazırlayarak rasyonel akıl vasıtasıyla siyasal konularda karar alma sürecine katılması ve siyasal kamuyu oluşturdukları bir süreci ifade eder. Kamu ile ilgili olarak Habermas için söz konusu olan "büyük medyalar bağlamında özellikle ağırlıklı yer tutan teknokratik bir akılcılığa karşı harekete geçmektir. Bu akılcılık biçimi, kamu kavramını, medya tüketicileri ilgisi kavramına indirgemekten ibarettir. "Kitle, sadece reklamlara teslim edilecek bir üründür artık ya da sadece bir toplumsal manipülasyon nesnesi: haber verilen ürünlerin potansiyel satın alıcıları, hangi tarafın durumu iyiye gidiyorsa ağırlığını o yöne doğru vermesi gerektiğini düşünen seçmenler, vs" (Dacheux, 2012, s. 53). Eğer gerçek bir "kamu", yurttaşların söylemsel etkileşimleriyle inşa edilirse belki de izleyici kavramını, bu kamunun kuruluşuna doğru giden yolda mütevazî ama zorunlu bir aşama olarak görmek gerekir. Okurun, seyircinin ya da dinleyicinin toplumsal ekolojisini kuran şey izleyici kitlesidir. "Kamu"nun gerçekliğine gelince, bu bağlamda yaratılmış ve çok öteye yayılmış olan toplumsal pratiklerden hareketle biçimlenir (Dacheux, 2012, s. 55).

Kamusal alanın kökenlerinin Kant'ın iki temel eserinden izlenebileceğini hatırlayacak olursak: Birincisi, "*Kozmopolit Açısından Evrensel Bir Tarih Düşüncesi*"; ikincisi, "*Aydınlanma Nedir Sorusuna Yanıt*" tır. İlk metne göre, 'insanda kendi aklını kullanma amacına hizmet eden doğal yetilerin, bir bütün olarak sadece tür içinde gelişeceğiinden

ve bireyin kendisinde gelişmemiş olduğundan' bahsedilmektedir. Bu sebeple doğanın yüce tasarısına ulaşmak için, kusursuz biçimde adil bir sivil kurum tesis ettiğinde, bireyler kendi benzerleriyle alenen düşünmekte özgür olacaktır. İkinci eserinde, Kant bireyin tek başına iken asla azınlık olmaktan kurtulamayacağını ifade etmiştir. Bu durumda kamunun kendi kendini aydınlatması ve ifade etmesi daha mantıklı gözükmektedir. Bu haliyle Aydınlanma düşüncesinden doğmuş kamusal alan, devlet ve yurttaşların politik sorunları açıkça müzakere ettikleri alan olarak varsayılmıştır.

Aydınlanma felsefesinin siyasallaşma sürecini de en iyi temsil eden şey ise ilerleme fikri olmuştur. İlerleme yalnızca fikirlerde değil, aynı zamanda üretim ve çalışma biçimlerinde, sanayileşmede, kentleşmede ve kamu yönetimi aracılığıyla nüfusun büyük bölümünün yaşamını etkilemesinde olmuştur. On dokuzuncu yüzyılda, toplumsal ve siyasal seferberlik ve mutluluk isteği sınırlı ilerlemenin itici gücü olmuştur. Modernlik başlangıçta bir fikirdi fakat daha sonra bir iradeye dönüştü (Touraine, 2018, s. 88-93).

Aydınlanma döneminin itici gücü siyasal alanda ilerlemeci anlayış olmuştur. Habermas, Rousseau'daki, önceden oluşmuş, bir müzakere süreci içermeyen genel irade kavramını, kendi deyimi ile kamusal olmayan kanaatler demokrasisi olarak görmüştür. Kanaatler demokrasisini eleştirerek, irade oluşumu sürecinde müzakere *etme sürecini* meşruluğun kaynağı olarak ele almıştır. Devletten ayrı olarak kurulan kamusal alanın kurucu öğelerinden olan 'siyasal kamuoyu'nun önemine de *müzakere süreci* kavramı içinde yer vermektedir.

1.3.2.4. Habermas ve Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü

Habermas 19. yüzyılda Burjuva kamusunun²³, devletle toplum arasındaki gerilim sahasında, fakat özel alanın parçası olarak kalacak şekilde geliştiğini dile getirmiştir. 19. Yüzyılın devleti, içeride polis ve yargı gücünü kullanan vergi devleti, dışarıda ise silahlı kuvvetlere dayalı dış politika izleyen bir devlettir. Daha önce özel şahıslara bırakılmış olan, çocuk bakımı v.b hizmetler de devlet tarafından üstlenilmiştir. Devlet

²³ Liberal Burjuva Kamusal Alanın öz bilinci kısıtsız katılım ve eşitlik haklarıdır (Habermas 2015 : 23). Habermas'a göre, kamu, kamusal iyiyi birlikte müzakere eden, kendi aralarında eşit ve özel kişilerden oluşur (Dacheux 2012 : 16).

çıkardığı yasalar ve aldığı önlemler ile ticari hayata ve toplumsal emeğin alanına müdahalelerde bulunmuştur. Devletin ve toplumun kurumları, kamusal ve özel gibi kavramlar ile kolayca ayrıştırılamayacak hale gelmişlerdir. Aynı dönemde kamu hukuku ile özel hukuk birbirlerinin içine geçmiştir. Toplumda bir taraftan sermaye birikimi artmaktadır. Diğer taraftan da devletin ticari ve sosyal hayata müdahalesi artmıştır. Bunun sonucunda da toplumda yeni bir alan oluşmuştur. Oluşan bu alanı, Habermas, ne tek başına özel alan ne de tam olarak kamusal alan olmayan bir alan olarak tanımlar. Habermas'ta ki bu karmaşık alan, Arendt'te ki toplumsal alan kavramına, yani toplumun büyük bir aile gibi görülmesine ve tüm etkinliklerin ağırlıklı olarak ekonomik etkinlikler gibi görülmesine karşılık gelmektedir. “Bugün siyasal süreçte vatandaşın kamusal rolünün, refah devleti bürokrasilerinin müşterisinin özel alandaki rolüyle kaynaşmıştır. Refah devletindeki kitle demokrasisi, ‘toplumsallaşmış özel insan’ diye paradoksal bir kategori yarattı.” (Habermas, 2015, s. 42). Vatandaşlar devlet bürokratlarının, sanki özel alandaki müşterileriymiş gibi muamele görmeye başlamışlardır. Aile gittikçe daha özel, çalışma ve örgüt dünyası ise gittikçe daha kamusal hale gelmiştir. Burjuva aile mülkiyeti, toplumdaki bireysel gelirlerin artmasıyla dayandığı zeminini yitirmiştir. Dahası, mimari yapıların da değişmesiyle özel alanın sınırları çok daralmıştır. Kamusal akıl yürütme devam ederken, burjuvazinin oluşturduğu edebi kamudan, kültür tüketiciliğine geçilmiştir. Ortaya çıkan yeni iletişim olanaklarıyla birlikte toplumsal iletişimin şekli değişime uğramıştır. Televizyon, Radyo ve gazetelerden oluşan kitle iletişim araçlarının yarattığı toplumsal iletişim dünyası kamusal özellik taşımamaktadır. Kamusal alan ile özel alanın kaynaşması ölçüsünde, ne tek başına ekonomik ne de tek başına siyasal olmayan, toplumsal alan oluşmuştur. Bunun sonucunda, bir taraftan ekonomik faaliyetlerde bulunan diğer taraftan devleti denetleme görevi yapan Burjuva kamu modeli uygulanabilirliğini yitirmiştir. Özel kişiler elinde varlık kazanan yeni iletişim kanalları olarak Televizyon ve Radyo kuruluşları ile gazeteler toplum adına haber yapan kuruluşlar olmaktan çıkmışlardır. Siyasi partilerin mücadele alanları olmuş, kamuoyunu oluşturan ve kendi amaçları doğrultusunda yönlendiren kuruluşlar olmuşlardır. Habermas'ın ifadesiyle, 19. yüzyıl sonlarına doğru kanaat basınından ticaret basınına doğru bir gelişme yaşanmıştır.

Habermas 20. yüzyılda Liberal hukuk devletinden sanayi toplumu altındaki sosyal bir hukuk devletine geçildiğini ifade etmiştir. Bu değişim, “kamunun yapısal dönüşümü, devlet ve ekonominin dönüşümünün yatağında akar” (Habermas, 2015, s. 25). Vatandaşlar, emeklilik hakkı, basın özgürlüğü, konuşma özgürlüğü gibi birçok hakları

bu dönemde kazanmışlardır. Burjuva kamusal alanında herkese açık şekilde ve müzakere yoluyla oluşturulan kamuoyu yirminci yüzyılda tasarlanabilen kamuoyu olmuştur. Siyasal desteğin büyük kısmını elinde bulunduran siyasi partiler, kamuoyunu yönlendirebilir ve ona sahip olabilir hale gelmişlerdir. Bunun sonucunda da Parlamento noter görevi yapan kurum haline gelmiştir.

«Devlet, bireyleri ve toplumu, vatandaş hürriyeti konumuna yerleştirdi, yarattığı yeni genel hukuk düzeni ve onun güvenceleri aracılığıyla bu konumunu muhafaza etti. Ama tek tek kişiler ve toplum siyasal özgürlüğe kavuşamadılar, yani devlette yoğunlaşan siyasal karar erkine katılmıyorlardı ve bu erke aktif biçimde etkide bulunabilecekleri kurumsallaşmış olanaklardan yoksundular. Bir egemenlik örgütlenmesi olarak devlet bir anlamda kendi içine dönüktü, yani sosyolojik bakımdan kraliyete, memurlara ve orduya, kısmen de soyluluğa dayanıyordu ve bu haliyle burjuvazinin temsil ettiği toplumdaki örgütsel ve kurumsal açıdan 'ayrı' idi» (Habermas, 2015, s. 25-26).

Böylece kamu hukukuna göre örgütlenmiş devlet ile özel hukuka göre düzenlenmiş ekonomide, özgür iradeleriyle birleşmiş toplum üyelerinin kamusal iletişimi üzerinden işleyen bir öz-örgütlenme modeli ortaya çıkmıştır. Bu model, "Hegel ve Marx'taki anlamıyla, 'burjuva toplumu'nun, yani özel hukuka göre örgütlenmiş, hukuk devleti güvencesini taşıyan iktisat toplumunun ekonomik özyönetim özerkliğidir " (Habermas, 2015, s. 26). Aleniyet ile önceleri rasyonel olarak oluşturulan kamuoyu²⁴, meclisleri yönetirken, 20. yüzyılda meclisler ya da iktidarlar kamuoyunu yönlendirmektedirler.

Kamusal alanda sosyal-kültürel normlar üretilirken aynı zamanda hukuksal normlar üretilmektedir. Habermas, sosyal-kültürel normlar üretilmesine vesile olarak bir araya gelen toplulukları, kamusal alan olarak kabul etmemektedir. Çünkü bu topluluklar cemaatçiliği önemseyerek biraraya gelmiş topluluklar olup bu topluluklarda kamuya açıklık ilkesi yoktur. Kamusal alanda geneli ilgilendiren konularda, kanaatleri²⁵ olan kişiler herkese açık şekilde kendi kanaatlerini açıklayabilirler ve karşılıklı müzakereler sonucunda ortaklaşa kamuoyu oluştururlar. Ortak kanaati temsil eden kamuoyu bir fikirdir ve taşıyıcısı da bireylerin oluşturduğu toplumsal gruplardır. Kamuoyu, Burjuva kamusal alanında üzerinde uzlaşılarak oluşturulan ortak fikirlere verilen isimdir. Habermas, 'Kamusal alanı, eşitliğin hakim olduğu ve herkesin ulaşabildiği bir alan

²⁴ Ekonomik açıdan bağımsız olmayan kitlelerin en elverişli ideal iletişim koşullarında bile kendiliğinden kanaat ve irade oluşumuna katkı sağlamaları, ancak özel mülk sahiplerinin toplumsal bağımsızlığına eşdeğer bir konum edinmeleri derecesinde beklenirdi (Habermas 2015 : 29).

²⁵ 1. isim Elindekinden hoşnut olma durumu, kanıklık, yeter bulma, yetinme, fazlasını istememe, doyum.

2. isim Kanma, inanma: Sınıfını geçeceğine kanaatim yok.

3. isim Kanış, kanı, inanç, düşünce: "Biz kanaatlerimizi açık söyleriz." - Etem İzzet Benice (www.tdk.gov.tr erişim 25.02.2021)

olarak nitelendirmiştir. Habermas, her ne kadar Burjuva kamusal alanının değişime uğramış olsa da yine de birçok özelliğiyle günümüzde de mevcut yapılar içinde kendisini göstermekte olduğunun altını çizmiştir. Ona göre, kamusal alan dönüşmüş ve parçalı hale gelmiştir.

Kitabının sonunda Habermas, bireysel ilişkide bulunan özel şahısların oluşturduğu ve artık işlemeyen kamusal topluluğun yerini, örgütlü özel şahıslardan meydana gelen bir kamusal topluluğun aldığını vurgulamıştır.

Kamusal Alan ortak kanaatlerin üretilebildiği ve kamuoyunun oluşturulduğu bir alan iken "Sivil Toplum"²⁶ bu ortak kanaatleri üretebilen insan grubunun adı olarak anılmaktadır. Kamuoyu kavramı ortak kanaatleri mi imlemektedir yoksa ortak kanaatleri üreten ve ilk taşıyıcıları olarak görülen insan grubunu mu imlemektedir? Ya da kamusal alanda bir grup insan tarafından oluşturulan ortak kanaatleri taşıyan halk topluluğuna mı kamuoyu denilmektedir?

Habermas'ın kamusal alan modelinde oluşturulan kamuoyunun, meşru kaynağı genel irade değil, bu iradenin oluşması için yapılan müzakere sürecidir. Habermas'a göre kamusal alan, sivil toplumun aracılığıyla görünür olabilen bir alandır. Kamusal alanda, özgür ve eşit bireyler, yani yurttaşlar, kamusal müzakere ile akılcı eleştirel söylem geliştirirler. Kamusal alanın içeriği demokratik siyaset için söylem ve eylemle tanımlanmaktadır. Habermas'ın ilerleyen aşamalarında kamusal alan kavramı yerine, sivil toplum kavramını kullandığı görülmektedir. Diğer taraftan Kamusal Alan, Sivil Toplumun kullanabilmesi için Devlet tarafından yaratılmış olan kamu organı olarak örgütlenen kurumsal, toplumsal bir olanaktır. Bu olanağı herkesin kullanabilmesi teşvik edilir. Fakat bu olanağı herkes kullanamaz. Kamusal alanı kullanamayan kişiler adına bu alanı kitle iletişim araçları aracılığıyla, adına gazeteci ve iletişim uzmanı denen profesyonel kişiler kullanırlar.

«İletişim ağının ticarileşmesi ve sıkılaşmasıyla, yatırılan sermayenin büyümesiyle ve yayın kuruluşlarının örgütlenme derecesinin artmasıyla iletişim yollarının yönlendirilme düzeyi arttı ve kamusal iletişime erişme fırsatları gittikçe daha fazla ayıklama baskısına tabi hale geldi. Böylece medya iktidarı, yönlendirmeci bir şekilde kullanıldığında aleniyet ilkesinin masumiyetini yok eden yeni bir nüfuz kategorisi olarak ortaya çıktı. Kitle iletişim araçlarınınca hem önceden yapılandırılan hem de egemen olunan kamusalılık, sadece nüfuz elde etmek üzere değil, insanların davranışlarını etkileyen iletişim akışlarına stratejik eğilimlerini

²⁶ Modern doğal hukuk anlayışlarında ve toplum örgütlenmelerinde, burjuva toplumu (sivil toplum), bütünüyle özel bir alan olarak kamu gücünün ve hükümetin (government) karşısına konmuştur (Habermas 2015 : 27).

olabildiğince gizleyerek hâkim olmak üzere, konulan ve katılım imkânları için boğuşulan, iktidarla donanmış bir arena haline geldi» (Habermas, 2015, s. 32).

Habermas'ta kendini gösteren kamusal alanda, kamuoyu oluşturulmaktadır. Aynı zamanda kamusal alan, başlangıcından, kamuoyu oluşturulana kadar geçen süreç olarak da adlandırılmaktadır. Kamuoyunun²⁷ amacı, iktidarı ele geçirmek değil, kendi aracılığıyla yürütme erkini, iktidarın yapısını ve işleyişini değiştirmektir. Bu aşamada "bir burjuva devleti olarak hukuk devleti, yasa ile kamuoyu arasındaki ilişkiyi kurumsal yönden güvence altına almak için, siyasal işlevli kamuyu bir devlet organı olarak inşa eder" (Habermas'dan aktaran (Kalaycı, 2007, s. 113). Modern devlete karşı eleştiri potansiyeline sahip olan bu kamusallıkla birlikte, siyasal otorite de ikiye bölünür. Bir yandan kamusal erk olan devlet, öte yandan bu kamusal erki denetleme işleviyle ortaya çıkan siyasal kamusal alan ya da kamuoyu. Siyasal kamunun görevi bir yandan siyasi hakları içeren normatif kurallar bütünü'nün biçimlenmesini sağlamak ve sivil toplumu düzenlemektir (Zabcı, 1997, s. 67).

Modern çağın kamusal alanı siyasetten bağımsız ve devlet ile toplum arasında aracılık görevi yapmakta olduğu önermesi dikkate alındığında, kamusal Alan'a bir devlet açısından bir de yurttaş açısından bakılabilir. Devlet açısından bakıldığında, kamusal alan, "yurttaşların kullanabilmesi amacıyla devlet tarafından yaratılmış olan toplumsal özgürlükler"(Kuçuradi, 1997, s. 11) olarak yani toplumsal olanaklar olarak görülebilir. Yurttaşlar tarafından bakıldığında ise kamusal alan, herkese açık olan ama herkesin kullanmadığı bir alan olarak, yurttaşların bazı olanaklarını geliştirebilmeleri için devletten özgürce yasal taleplerde bulunabilmelerinin adı olarak görülebilir. Yani bir kişinin yaşadığı toplumda herhangi bir konu hakkındaki görüşlerini dile getirebileceği, adına "düşünce özgürlüğü" denen özgürlüğü kullanabilmesidir. "Düşünce özgürlüğü,

²⁷ Habermas'a göre ilk defa Kant iletişim ve eleştiriye merkeze alan bir kamuoyu kavramı dile getirmiştir. Platon'un doksa olarak ele aldığı kanı, duyu dünyasına ilişkin gelip geçici, hakikat yüklenemeyecek ifade anlamına gelir. Hobbes vicdan (conscience) sözcüğünü kanı ile özdeş kullanmış, onu insanların özel yaşamlarına ait (din gibi) bir konu şeklinde belirleyerek siyasal alanın dışında tutmuştur. Locke saf kanı (prejudice) ile siyasal rıza üzerinde yükselen kanı arasında bir ayırım dile getirirse de, bu rızayı eleştirel bir tartışmanın ürünü olarak değil, yasa yapmak için yeterli otoriteye sahip olmayan kişilerin gizli ve örtük rızası olarak ele almıştır. Rousseau'nun opinion publique ile dile getirdiği şey ise, yurttaşların kalplerinde kurulan, akılcı ve eleştirel bir kamusal düşünceyi barındırmayan bir belirlemedir. Hegel kamuoyunu sağduyuyla özdeş görmüş ve önyargılar temelinde açıklamıştır. Marx ise kamuoyuna burjuvazinin sınıf çıkarlarını maskeleyen bir işlev yüklemiş, kendilerini mutlak anlamda özerk insanlar olarak kavrayan, akıl yürüten özel mülk sahiplerinin oluşturduğu bir kamuoyunu, yanlış bilinç olarak belirlemiştir. Kant'a göre ise ahlak ile siyaset arasında aracı olan kamusalılık, yasal düzenin ilkesi ve aydınlanmanın yöntemidir; kamusalılık evrenselliğe dayanır. Bu nedenle kişisel statülerinden sıyrılabilen herkes kamusal tartışmaya katılabilir. "Habermas bu bakımdan Kant'ı izleyerek, devletin meşruluğunu, kamusal özgürlüğün ölçütü olan „aydınlanmış“ bir eleştirel kamuoyunun varlığına bağlamaktadır" (Zabcı, 1997, s. 74).

yurttaşların yapmış oldukları bu eylemler karşısında, başka haklarının da zarar görmemesidir” (Kuçuradi, 1997, s. 15).

Başka bir deyişle kamusal alan düşünce-ifade özgürlüğünün yaşanabildiği alandır. Bunun en kolay görülebilir örneği, bilim dünyasının örgütlenmiş halidir. Dünya ölçeğinde kamusal alanın bir örneği olarak bilim insanlarının yapmış oldukları bilimsel çalışmaların örgütlü bir şekilde takip edilmesi, intihal yapılamaması ve bu alanda katkıları en fazla olan kişilerin de Nobel ödülü ile ödüllendirilmeleridir. Bilim Dünyası'nın kurucu ilkeleri olarak gösterilen intihal yasası gibi, genel olarak Kamusal Alan'ın kurucu ilkeleri olarak da hangi ilkeler düşünülebilir acaba? Örneğin, İnsan Hakları, Laiklik ve Özerklik gibi ilkeler kamusal alanın kurucu ilkeleri olarak düşünülebilir mi?

Devlet tarafından bakınca, yurttaşların kullanabilmeleri için yaratılan toplumsal özgürlüklerin güvence altına alındığı kamusal alan şu şekilde de tanımlanabilir. Kamusal alan, yurttaşların mevcut özgürlükleri kullanarak hükümetleri eleştirebilmeleri, yeni yasalar talep edebilmeleri veya mevcut yasalarda değişiklik taleplerini dile getirebilmeleri için yazılı ve görsel kitle iletişim araçları ile bunlar adına oluşan kurum ve kuruluşlardan meydana gelmektedir. Bu kurum ve kuruluşlara, Türkiye için TRT – Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu-, Anadolu Ajansı, Özel radyo ve TV Kanalları ile özel basılan gazete ve dergiler örnek olarak verilebilirler. Kamusal alanın varlığına bir kez daha devlet ve yurttaş açısından bakılacak olursa; insanların toplumsallaşabilme özelliklerinin sonucu olarak kendiliğinden var olan ve yüz yüze ilişkilerde sosyal-kültürel normların üretildiği alan olarak kamusal alan, aynı zamanda hukuksal-kurumsal rol ilişkilerinin belirleyici olduğu ortamda da devlet tarafından yaratılmış olanaklardır. Bu olanaklar, yurttaşların kullanabilmeleri için devlet tarafından yasal güvence altına alınmışlardır. Bu olanaklar kendilerini toplumsal özgürlükler olarak gösterirler. Kamusal alan bir yönüyle devlet tarafından yaratılmış düşünce ve ifade özgürlüğünün hayata geçirildiği durumun görülebildiği alandır. Diğer taraftan yurttaşlar tarafından kullanılabilmesi için de gerekli yasal güvencelerin sağlanmış olduğu alandır. Kamusal alanın yaratılmış olanaklar olarak, var olan özelliği yanında, kullanılabilirliği yani işlevselliği de diğer özelliğidir. Devlet'in, Kamusal Alan ile ilgili olarak olanakları yaratma ve yaratılan bu olanakların yurttaşlar tarafından kullanılabilmesini sağlamak gibi iki görevi vardır.

Şimdiye kadar incelediğimiz, Kamusal alan tanımlamalarına ve kamusal alanda yapılan tartışmalara baktığımızda hepsinin yurttaşlık haklarına göre, yani devlet tarafından tanınan haklara göre, yapıldığı görülmektedir. Kamusal alana bakış açısı hep yurttaş

hakları bakımından olmuştur. Kamusal alanda yapılan müzakerelerin ve tartışmaların vatandaşlık haklarına göre ya da yurttaşlık haklarına göre yapılmasının ne gibi sakıncaları vardır?

Kamusal Alan tanımlamaları yapılırken, kamusal alana bir sivil toplum açısından bir devlet açısından bakıldığını hatırlayacak olursak; yurttaş açısından baktığımızda toplumsal üye olan, insan türünün toplumsallaşabilme olanağı olduğu, Devlet açısından bakıldığında ise adına toplumsal özgürlükler denilen siyasal-hukuksal olanakların yurttaşlar için yaratılması olduğu görülmüştür.

Çocukların biraraya geldiklerinde hemen oyun kurabilme özellikleri, çocuklarda var olan bir olanağın göstergesidir. Bu olanak çocukların birarada oyun oynayabilmenin kurallarının belirlendiği -kamusal alan kurabilme- olanağıdır. Bu alanda hemen oyun seçimi yaparlar ve oyunun kurallarını belirleyerek oynamaya başlarlar. Oyun esnasında kurallara uymayanlara cezalar verirler ya da en büyük ceza olarak çocuğu oyun dışı bırakırlar. Oyun yoluyla çocuklar birbirlerinden mevcut kurallara uymayı ya da yeni kurallar geliştirmeyi öğrenirler. Çocuklarda, biraraya gelerek, oyun seçme, oyunun kurallarını belirleyebilme ve oyun oynayabilme olanağı vardır. Çocukların kendi haklarını talep edebilmeleri, yaşadıkları toplum içinde diğer insanlarla farklı ilişkiler kurabilmelerini dile getirebilmeleri için Ankara Büyükşehir Belediyesi bünyesinde "Çocuk Meclisi" kurulmuştur²⁸. Aynı şekilde yaşadıkları toplumun birer üyeleri olarak yurttaşların da biraraya gelerek her türlü farklılıklarına rağmen birarada yaşayabilmelerinin kurallarını belirleyebilme olanağı vardır. Birarada yaşayabilmenin kurallarının araştırılması durumunu içeren sürece kamusal alan denilmektedir.

Habermas'a göre burjuva kamusal alanının, devlete karşı denetleme ve eleştirelilik özelliği hatırlanacak olursa; müzakereler sonucu oluşan kamuoyu da bu bağlamda kontrol ve eleştiri işlevinin aktif şekilde yerine getirilmesiyle tanımlanır. Kamusal alan, denetleme ve eleştiri işlevlerini ancak ve ancak kamuya açık olması sonucu yapabilir.

Başka bir bakış açısı ile kamusal alan, özgürlüklerin kullanılabilir alanı olarak görülebilir. Toplumsal Özgürlükler olarak adlandırılan olanakların, devlet tarafından bütün yurttaşları için yaratıldığı ve bu olanakları kullanabilme yetenek ve arzusu olan

²⁸ <https://ankara.bel.tr/sosyal-hizmetler/cocuk-hizmetleri/cocuk-meclisi> (Erişim 27.02.2021)

Amaç: Çocuk Meclisi, Ankara'da yaşayan çocukların problemlerini, taleplerini ifade etmelerini ve kendileriyle ilgili problemlerin çözümünde aktif rol almalarını sağlamak; çocukların içinde yaşadığı ülkenin, manevi ve ahlaki değerlerini öğrenebilmeleri ve geleceklerine güvenle bakabilmeleri amacıyla kurulmuştur.

bireylerin de düşünce özgürlüğü gibi olanakları kullanabildiği alan olarak görülebilmektedir.

Habermas'ın yorumunda kamusal ile devlet arasındaki ilişkide devlet gücü, kamusal alanın bir parçası değildir. Özel kişilerin bir araya gelerek oluşturdukları kamu alanında devlete hiçbir alan tanımlanmamıştır. Fakat diğer yandan devlet siyasi kamunun bir parçası olarak değerlendirilebilir. "Siyasi kamu vatandaşların oluşturduğu bir kamusal topluluğun müzakereye dayalı kanaat ve irade oluşumunu sağlayacak iletişim koşullarını temsil eder." Devlet, kamusal alanın resmi koruyucusu olan fakat kamusal alan içindeki etkinliklerde taraf olmayan bir durumdadır. Yani kamusal tartışmalar, devletin uygulamalarıyla ilişkili olduğu zaman siyasi kamu söz konusudur ve devlet kamuyu gözetme ve onun ortak iyiliğini sağlama görevi nedeniyle, siyasi kamunun taleplerine kulak vermelidir. Bu da ancak devletin gücünün demokratik kamusallık ilkesine tabi kılınmasıyla ve yasama organı aracılığıyla olabilir. Bunun için hukuk devletinin güvenceleri yeterli değildir. Ayrıca kültürel geleneklerin, toplumsallaşma kalıplarının ve özgürlüğe alışık bir halkın varlığı da devletin gücünün sınırlarını belirlemede etkindir.

Habermas, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı çalışmasında ilk olarak tarihsel süreç içinde kapitalizmin ve demokrasinin gelişimiyle kamusal alanın kendiliğinden ve bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığını belirtmektedir. Süreç içinde de temsili kamu, edebi kamuya, edebi kamu ise siyasal kamuya²⁹ ve klasik kamusal alana dönüşmüştür. En son olarak kamusalla özelin birbirine karışması, kamusal alanın çöküşü olarak görülür.

Burjuva kamusallığının çöküşü³⁰ sürecini tanımlarken Habermas, burjuva³¹ ideolojisinin bir parçasına dönüşen bu kamusal alan modelinin eleştirel incelemesinden, demokrasinin bir ilkesi olarak evrenselleştirilebilir kamusallık ilkesine ulaşmıştır. Kamusal alanın başlangıç ilkesi olarak, kamusallık ilkesi, yurttaşların, özgür ve eşit katılımıyla temel meseleler hakkında karşılıklı akıl yürüterek, kanaatlerini oluşturdukları ve rasyonel uzlaşımı hedefleyen bir ilke olarak görülebilir.

²⁹ Siyasal kamu, vatandaşların oluşturduğu bir kamusal topluluğun müzakereye dayalı kanaat ve irade oluşumunu sağlayacak iletişim koşullarının timsali olarak, normatif bir demokrasi teorisinin temel kavramıdır (Habermas 2015 : 43).

³⁰ Kamusal Alan'ın çöküşü ile anlatılmak istenen ortaklaşa oluşturulan kanaatlerin ve kamusallık ilkesinin değişmesidir.

³¹ Burjuva : Modern kapitalistler, toplumsal üretimin araçlarının sahipleri ve ücretli emeğin işverenleri sınıfı. Bu anlamda ekonomik olarak egemen sınıf ve aynı zamanda devlet aygıtı ile kültürel üretimi de denetimi altında bulunduran toplumsal bir sınıftır. Marksist Düşünce Sözlüğü 2002 : 99, iletişim yayınları, Ankara

Habermas'ın kamusal alan kavrayışı; insan etkinliği, özneliği ve tarihsel yapılar arasında ilişki kurmayı sağlar. Bu anlayış, modern devletin kurucu ögesi olan yurttaşın kamusal alandaki siyasal etkinliğini anlamamıza yardımcı olabilmektedir. Kamusal alanda yapılan bütün tartışmaların da sadece yurttaş-devlet ilişkisi açısından ele alındığı gözlemlenmektedir.

Kamusal Alan'ın yaratılmış olanaklar olarak var olan özelliği yanında, kullanılabilirliği yani işlevselliği de diğer özelliğidir. Devlet'in, Kamusal alan ile ilgili olarak olanakları yaratma ve yaratılan bu olanakların yurttaşlar tarafından kullanılabilmesini sağlamak gibi iki görevi vardır.

Kamusal alan birbiriyle ilişkili iki özelliği temel almaktadır: Siyasi iktidarın, yurttaşlarca denetlenmesi, etkilenmesi ve bu yolla siyasal hakimiyetin akılcılaştırılması ve meşrulaştırılması. Bir diğeri ise katılımcıların, kendine özgü nitelikleri ile bu etkileşimi yaşayabilmeleri. Tartışmanın herkese açık olması ve özel çıkarlardan arınmış bağımsız bir tartışmanın gerçekleşmesidir.

Modern toplumsal örgütlenme ilkesi erdemün üstünlüğüne göre değil, özgür failer olarak temel varoluş koşullarıyla ilgilidir. Antik Çağ'ın örgütlenme ilkesi olarak erdemlilik görülmesine rağmen, modern çağın örgütlenme ilkesi olarak doğaya karşı varoluş koşulları görülmektedir. Arendt'e göre makinelerin egemenliği sayesinde Özel alan Kamusal alana doğru genişlerken, Habermas'a göre Kamusal alan Özel alana doğru genişlemektedir.

Bir filozofa göre birinin diğerine doğru genişlemesi, diğerine göre ise tersi yönde genişlemesi söz konusudur. Kamusal alan denilen şey geçirgenlik özelliği olan ve aynı zamanda da tartışılabilen konular bakımından, hem genişleyebilen hem de daraltılabilen bir şeydir. Fakat yapılmış olan şudur ki insan idesi olan bir düşüncenin, "kamusal alanın", tarihe karşı getirilmiş bir kavramsallaştırma olduğu görülecektir.

Kamusal alan dendiğinde hemen siyasetle ilişkisi akla gelmektedir ki antik çağda siyasal alan ile kamusal alan özdeş görülmektedir. On sekizinci yüzyıl modern kamusal alanı ise değişen siyaset sonucu, siyaset dışı ve seküler alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Antik çağda, kamusal alanda "iyi yaşam" nedir ve nasıl sağlanır sorularına cevap aranırken, modern çağda bir toplumda "adalet" nasıl sağlanır sorusuna yanıt aranmaktadır. Kamu alanına çıkmak ta Eğitim, Çalışma ve Siyaset olanaklarından

yararlanabilmek ve bu olanakları kullanarak toplumsal yaşam³² içinde ürüne dönüştürmek olarak görülür.

1.3.2.5 Charles Taylor ve Kamusal Alan

Kamusal alan tanımı konusunda çok farklı görüşler mevcuttur. Charles Taylor'a göre kamusal alan, toplum üyelerinin matbu veya elektronik çeşitli iletişim araçları sayesinde bir araya gelerek ya da yüz yüze görüşerek, kamu yararıyla ilgili konuları tartıştığı ve böylece bu konular hakkında ortak bir fikir oluşturduğu varsayılan ortak bir mekandır. Birbirinden farklı birçok iletişim aracı ve ortamı olsa da, bu ortamlarda birçok mübadele gerçekleşse de ilkesel olarak hepsinin birbirleriyle iletişim içinde oldukları kabul edilir. Televizyonda yapılan tartışmada, günlük gazetelerde neler yazılmış olduğu dikkate alınır, gazetelerdeki haberde ise, radyoda dün yayınlanan açık oturumu anlatır vb. Kitle iletişim araçları olarak adlandırılan Radyo, Televizyon, Yazılı Basın organları, günümüzde yoğun kullanılan elektronik haberleşme ortamları hepsi birbirleri ile etkileşim halindedirler. Haberleşme ortamlarının hepsini ve bu ortamları kullanan kişilerin hepsini birden içine alan kavram olarak kamusal kavramını kullanıyoruz. "Kamusal alan, toplum üyelerinin, matbu veya elektronik çeşitli iletişim araçları sayesinde bir araya gelerek ya da yüz yüze görüşerek kamu yararıyla ilgili konuları tartıştığı ve böylece bu konular hakkında ortak bir fikir oluşturduğu varsayılan ortak bir mekandır" (Taylor, 2018, s. 89).

Taylor, modern toplumların kurucu unsurlarından biri olarak kamusal alanı ortaya koyar. Çünkü "kamusal alan, [...] modern toplumun gelişmesinde can alıcı önemi olan bir mutasyon. Uzun yürüyüşte önemli bir adımdı. [...] İnsanlar herhangi bir amaçla, ritüel, oyun oynamak, sohbet etmek ya da önemli bir olayı kutlamak için, ortak bir edimde bulunmak üzere belli bir şeye odaklandıklarında, ortak mekandan söz edebiliriz. [...] odak noktaları birlikte ilgi gösterdiklerini düşündükleri ortak nesne veya amacın parçasıdır. Bu anlamda, 'insanlığın görüşü' sadece yakınlığa dayalı bir birlik sunarken, kamuoyu bir dizi ortak eylem sonucunda hasıl oluyor görünmektedir." (Taylor, 2018, s. 91). Taylor'a göre, modern kamusal alanın kurucu unsuru da dinden

³² Marks'ta toplumsal yaşam, kullanım değeri ile değişim değerinin, üretim güçleriyle üretim ilişkilerinin mücadelesidir (Touraine 2018 : 140).

bağımsız, ortak eylem yapabilme etkinliğidir ve bu bağımsızlık kamusal alanın özünü oluşturmaktadır. Dinin egemen olduğu toplumlarda ise kamusal alan sadece dinsel bakımdan onaylama alanına dönüşmektedir. Kamusal alan, “Teolojik boyuttan çıkıp tamamıyla insani bir boyuta geçmek, iyi hayatla ilgili belli başlı soruları, sıradan hayatlarımızı nasıl yaşadığımız sorusuna dönüştüren duyarlılıkların yükselmesini beraberinde getirdi” (Taylor, 2018, s. 107). Kamusal alanın Antik Çağdan bugüne var olduğu hatırlanacak olursa, bugün için dinin egemen olduğu toplumlarda da kamusal alanın dinden bağımsız olması nasıl mümkün olacaktır? Yoksa modern toplumlar ile dinsel temelli toplumlardaki kamusal alanlar farklı mıdır? Bu sorunun cevabını da Habermas’da bulabiliyoruz. Benzer kişilerden oluşan ve iktidarın beğenilerini dile getiren kamusal alan görünümü alanlar, propaganda alanlarıdır. Kamusal akıl yürütme ve müzakereler sonucunda oluşturulan kamuoyu yerine kişilerin ya da tekil olayların reklamı yapılarak, bu kişi veya olayların görkeminin artırılması sağlanır. Gerçekte olması gereken ise kamusal alanda, “insanların insanlar üzerindeki egemenliği olarak siyasal egemenliğin rasyonelleştirilmesi” (Habermas, 2015, s. 232) dir.

Taylor kamu terimini iki temel anlamda kullanır: Birinci anlamında, haklar ve ödevler bakımından, bütün topluluğu etkileyen şeylerle, kamu işleri’yle ve kamu otoritesi’yle ilişkilendirmektedir. İkinci anlamında ise mülkiyeti bakımından hiç kimsenin ama kullanımı bakımından herkesin olabildiği alanlar için bir geçiş hakkı, bu park kamuya açıktır veya görünüm, Haber kamuya duyuruldu şeklinde dile getirmektedir. O’na göre «Kamu teriminin kullanıldığı iki temel semantik eksen varmış gibi görünüyor. İlki kamuyu, bütün topluluğu etkileyen şeylerle (“kamu işleri”yle) veya bu işlerin idaresiyle (“kamu otoritesi”yle) ilişkilendirir. İkincisi, kamusal bir geçiş hakkı (“Bu park kamuya açıktır”) veya görünüm (“Haber kamuya duyuruldu”) meselesi haline getirir» (Taylor, 2018, s. 108). Özel alan ise ilk başta kamuyla çelişik gibi görünmesine rağmen, özel alan ekonomik faaliyetlerin özel şahıslarca yürütüldüğü alandır. Çünkü özel alanda ekonomik faaliyette bulunanlar da bir anlamda kamusal bir alanda etkinlikte bulunmaktadır. Ekonomi de toplumun büyük çoğunluğunu ilgilendiren bir alan olarak insanların bir araya gelerek iletişimde ve etkileşimde buldukları alandır. Bu, tanımadığımız ve açıkça yakın ilişkiye girmeyi kabul etmediğimiz insanlar tarafından görülebileceğimiz bir mekândır ve bu anlamda da kamusal bir mekandır. Kamusal alanın özelliklerinden birinin, yapmış olduğumuz eylemlerin başka insanlar tarafından görünür olması, bir diğerinin ise yapmış olduğumuz eylemlerin başka insanların yargısına ve onayına sunulmuş olduğu hatırlanmalıdır. Bu durumda modern çağda ekonomik faaliyetler de kamusal alan faaliyetleri arasında görülebilmektedir.

Kamusal alan, fiili olarak toplanılan bir mekân olmasa da, birçok mekânı içinde barındırır. Bu nedenle Taylor yerel olmayan, geniş ortak mekânı 'metatopikal' olarak adlandırır. 18. yüzyılda tahsilli zümreleri kapsayan kamusal alan, bugün potansiyel olarak herkesin katılabileceği bir tartışma ortamı olmuştur. Toplum, kamusal alanda yapılan tartışma sonucu ortak bir kanaat oluşturabilmekte ve bu kanaat de katılanların bir toplamı ya da görüşlerin özeti değil, düşünce ürünü ortak bir görüştür. Bu, temelde normatif bir statüye sahiptir. «Yönetimler bu görüşü dikkate almalıdır. Taylor bu nedenleri iki başlıkta ifade eder: Birincisi, “ortak kanı muhtemelen aydınların görüşüdür ve bundan ötürü yönetim ona uymakla akıllılık eder.” [...] İkinci neden, egemenin halk olduğu görüşünün bir sonucudur. “Yönetimler, muhakeme yapan bir kamunun ortasında yasama yapmalı ve yönetmelidirler”» (Taylor, 2018, s. 94).

Bu düşünceden hareketle Taylor' a göre; «Warner'ın, Habermas'ı izleyerek 'denetleme ilkesi' dediği, yönetim organları tutanaklarının kamusal olmasında, anlayan yurttaşların incelemesine açık olmasında ısrar eden ilke doğar. Yasama müzakereleri kamuya açılmakla kamuoyunu bilgilendirir ve onun en üst düzeyde rasyonelleşmesine izin verir, [...] öyleyse kamusal alan, yönetime kılavuzluk edecek rasyonel görüşlerin incelikle işlendiği bir mahaldir» (Taylor, 2018, s. 94).

Taylor'un kamusal alan tahayyülü, insanların tartışması üzerine değil mekân üzerine kuruludur. Mekâna başat rolü vermesi ile toplum daha geri bir rolde kalmıştır. Taylor, kamusal alan tanımını kamuoyu ile bütünleştirmesine rağmen, halkın rolünü denetleme ile sınırlandırmıştır.

Taylor için toplumsal tahayyül kavramı, « insanların kendi toplumsal varoluşlarını tahayyül etme biçimleri, diğerleriyle nasıl uyum sağladıkları, çevrelerindekiyle ilişkilerinin nasıl yürüdüğü, normalde karşılanan beklentileri ve bu beklentilerin altında yatan normatif nosyonlar ve imgeler akla gelmektedir. Sıradan insanların toplumsal çevrelerini tahayyül etme tarzları ifadelerle değil imgeler, hikâyeler ve efsanelerle aktarılır. Toplumsal tahayyül, ortak uygulamaları ve geniş ölçüde paylaşılan bir meşruiyet duygusunu mümkün kılan ortak anlayıştır ve bu anlayış kamusal alanda üretilir» (Taylor, 2018, s. 31).

Şimdiye kadar Arendt'te 'İnsanların Ortak Kanaat üretebilme olanağının gerçeğe dönüşebilmesi', Habermas'ta "Ortak fikirlerin taşıyıcısı olan Kamuoyu oluşturabilme olanağının gerçeğe dönüşebilmesi" olarak görülen kamusal alan Taylor'da, "toplumsal hayatımızı meydana getiren kolektif uygulamaları, yerine getirmemizi sağlayan ortak

anlayışı içerir [...] Böyle bir anlayış hem olgusal hem de normatiftir” (Taylor, 2018, s. 32). Olgusal olması içeriğinin zaman içinde değişebileceğini, normatif olması ise anlayışın herkes için bağlayıcı olma özelliğini göstermektedir.

Böylece kamusal alan denilen yerde, ya yeni uygulamalar geçerli kılınmakta ya da yürürlükte olan eski uygulamalarda değişiklikler yapılabilmektedir. Bu süreç, «yeni uygulamaların ya da eski uygulamalarda yapılacak değişikliklerin ya nüfusun belli grupları ve tabakaları arasında doğaçlama yoluyla geliştiği ya da elitler tarafından daha geniş bir tabanın desteğini kazanmak için başlatıldığı bir süreçtir » (Taylor, 2018, s. 38). Bu açıklama ise burjuva toplumunun toplumsal tahayyül ortaya koyarak ekonomi'yi özel alandan çıkarıp kamusal alana taşımalarını çağrıştırmaktadır. Habermas'ın Burjuva Kamusal Alanı'nı tarif ederken hane içinde atıl kalan kadın işgücünün ekonomiye kazandırılması ve yazılı edebiyatın burjuva kamusal alanını oluşturduğu duruma karşılık gelmektedir. Bu da ekonominin, tarihte nesnelleştirilmesidir. Bunun sonucunda tarihte eşi benzeri görülmemiş bir üretim tarzı ortaya çıkmıştır. Yeni bir üretim tarzı da hukuki, siyasi ve kültürel normları da beraberinde getirmektedir.

« Bütün insan toplumları, kibarlık ve insanlık sayesinde muhafaza edilmiş ve korunmuştur ayrıca inceliğin başlıca işaretleri de sükûnet, uyum, uzlaşma, samimiyet ve arkadaşlıktır. Toplumsal uyumu ve kapsayıcı barışı teşvik eden erdemler, inceliğin yanı sıra Kibarlık, Yumuşaklık, Alçakgönüllülük, Merhamet ve İnsanlık'tır. Burjuva toplumuna özgü bu incelik anlayışını sadece soyluların ehlileştirilmesi değil toplumun bütün sınıfları, ekonomik, askeri, dini ve ahlaki disipline sokmaya yönelik bir girişimle ilişkili olarak kavranmalıdır » (Taylor, 2018, s. 47).

Modern çağda burjuva toplumunun kazandığı disiplin sayesinde, askeri ve mali güç elde etme isteği ile çalışkan, eğitilmiş nüfus, burjuva kamusal alanının gelişimi için gündemin itici gücünü oluşturmuştur. Burjuva sınıfı toplumsal ilerlemeyi, kendi yaptıkları içinde bir ödev olarak görmüştür. “Kamusal alanın uzun yürüyüşte bir adım olmasına sebep toplumsal tahayyülün uğradığı mutasyonun modern düzen fikrinden esinlenmiş olmasıdır. Bu da özelliğini iki şekilde göstermektedir. Birincisi, kamusal alanın siyasi yönetim ve örgütlenmeden bağımsız bir kimliğe sahip olmasıdır. İkincisi ise meşruiyet sabitesi olarak sahip olduğu güçtür” (Taylor, 2018, s. 92). Yani kamusal alanın onayından geçmiş ve kabul görmüş her fikir, toplumda yeni bir güç haline gelmektedir. Böylece, “toplumsal hayatı siyasetten bağımsız tahayyül etmenin yeni biçimleri, yani ekonomi ve kamusal alan bunu yansıtır” olmuştur (Taylor, 2018, s. 92). Kamusal alanın yönetenler ve yönetilenler arasındaki aracı olma durumunda,

yönetilenlerin müzakereler sonucunda oluşturdukları fikirler ve onaylamalar ile yönetenlerin meşruiyeti sağlanmaktadır. Aynı zamanda yönetenler de yönetilenlerin rızasını alarak göreve başlamış oluyorlar. Bu da bizi kendi kendini yönetebilen halkın oluşturacağı cumhuriyetçi toplum olgusuna getirmektedir. Yönetimin, yönetilenlerin rızasını almak zorunda olması, kamusal alanda oluşan kamuoyunun meşrulaştırma işlevine geçerlilik kazandırmaktadır. Kamusal alanın, yatay örgütlenme ve meşrulaştırma gibi iki özelliği belirginlik kazanmaktadır. Diğer bir deyişle siyasi örgütlenmenin dışında olması ve yönetenlerin yönetilenlerin rızasını almaları gerektiği gibi konular, başka bir dönemle, örneğin antik çağla karşılaştırıldığında modern dönemde nelerin yeni olduğu sorusunu akla getirmektedir.

Taylor'a göre, kamusal alan on sekizinci yüzyılda sadece okumuş ya da münevver azınlığa dahil olanları içerse de potansiyel olarak herkesi içine çeken bir tartışma alanıdır. "Eleştirel müzakerelerle ortaya çıkan, sadece ahalinin aklından geçen bütün görüşlerin özetinden ibaret olmayan, düşünce ürünü" (Taylor, 2018, s. 93) olan ortak kanaati imleyen bir görüştür.

« "Buna bağlı olarak da normatif bir statüsü", yani yaptırım özelliği vardır. Kamusal alanda oluşan kamuoyuna, iktidar iki nedenle kulak vermelidir. "İlk nedene göre, bu ortak kanı muhtemelen aydınların görüşüdür. Bundan ötürü yönetim ona uymakla akıllık eder" [...] "İkinci neden egemenin halk olduğu görüşünden doğar. Bu durumda yönetim kamuoyuna uymakla sadece akıllık etmiş olmaz, ahlaken de böyle yapmaya mecburdur. Yönetimler, muhakeme eden bir kamunun ortasında yasama yapmalı ve yönetmelidirler. Parlamento veya mahkeme karar verirken tüm dikkatini toplamalı ve halk arasındaki aydınlatıcı tartışmalarda zaten ortaya çıkmış olanı yürürlüğe koymalıdır. Buradan Warner'ın Habermas'ı izleyerek "denetim ilkesi" dediği [...] ilke doğar» (Taylor, 2018, s. 94).

Siyaseti denetleme görevini yerine getirmekte olan modern kamusal alan aynı zamanda "yönetime kılavuzluk edecek rasyonel görüşlerin inceliklerle işlendiği bir mahaldir. [...] Özgür bir ülkede, herkes bütün toplumsal konuların kendisini ilgilendirdiğini düşünür (Taylor, 2018, s. 95). Böylece "düşünce üreten kamusal topluluğun kanaati/oyu [...] salt temayülden, hevesten doğmaz, aksine kamusal meseleler üzerindeki özel tefekkürden ve kamusal tartışmadan doğar" (Habermas, 2015, s. 187).

Antik çağın kamusal alanı ile modern çağın kamusal alanı arasında karşılaştırma yaparak bazı gözlemlere ulaşan Taylor'a göre, antik çağın kamusal alanı ile modern çağın kamusal alanı arasında önemli bir fark vardır. Antik çağda, "Kamu işleriyle ilgili tartışmaların pek çok ortamda yürütüldüğünü tahayyül edebiliriz; bir sempozyumda

arkadaşlar arasında, agorada karşılaşanlar arasında, sonra elbette, konunun nihayet karara bağlandığı ekklesia'da (halk meclisi). Tartışmalar girdap gibi dönerek ilerler ve nihayetinde yetkili karar alıcı organda sonucuna ulaşır” (Taylor, 2018, s. 95). Çünkü Antik Çağda halkın büyük bir kısmının, kadınların, çocukların ve gerek ekonomik bağımsızlık bakımından gerekse de erdem bakımından yeterli bulunmayan birçok erkeğin, özgürlüğü yoktur. Özgürlüğe sahip olanlar sadece, ekonomik bağımsızlığı olan ve toplumda erdem bakımından onay almış bulunan erkek yurttaşlardır. Bunlarda yurttaşlar olarak, çıkarmak istedikleri yasaları ve gerekçelerini değişik mekânlarda tartışan, yasaları çıkaracak olan yine aynı insanlardır.

Taylor'a göre modern çağın kamusal alanı farklıdır. “Fakat modern kamusal alanda tam tersi olur: Kamusal alan, bilinçli olarak iktidarın dışında görülen bir tartışma mekânıdır. İktidar tarafından dinlendiği varsayılır, fakat kendisi iktidarın bir icrası değildir. Bu anlamda siyaset dışı konumu can alıcı önemdedir. [...] Başka bir deyişle, modern kamusal alan, siyasal iktidarın, dışarıdan bir şey tarafından izlenmesi ve denetlenmesi gerektiği fikrini beraberinde getirir. Yeni olan, elbette bir dış denetimin olması değil, bu denetimin doğasıydı. Bu denetimin Tanrı İradesi ya da Doğa Kanunu diye değil (elbette bunları da ifade ettiği düşünülse bile), bir söylem olarak, iktidardan ya da geleneksel otoriteden değil de akıldan doğan bir söylem olarak tanımlanıyordu” (Taylor, 2018, s. 95).

Antik çağın kamusal alanı ile siyasetin iç içe olduğu, yapılacak yasalar hakkında tartışma yapanlar da sonunda halk meclisinde yasaları onaylayanlar da yine aynı kişiler, yurttaşlardı. Modern çağın kamusal alanı ise siyaset dışı olup laik özellik göstermekte, bağımsız ve siyaset için denetleme görevi yapmaktadır. Burjuva kamusal alanı ise belirgin şekilde laiklik ve eleştirelilik gibi iki özelliği ile tanımlanmaktadır.

Taylor'ın belirttiğine göre, on sekizinci yüzyıl kamusal alanı, yazı cumhuriyetinden bir şeyi miras almıştı. “On sekizinci yüzyıl kamusal alanında, toplumun üyeleri bir araya gelip ortak bir amaç güderler; siyasi yapı tarafından kurulmamış bir birlik oluşturur [...] Oysa antik kent devleti veya cumhuriyetinde böyle değildi. Atina, sadece siyasi olarak kurulmuş bir toplum, bir koinônia'ydı. Aynısı Roma için de geçerliydi. Antik topluma kimliğini kazandıran yasalarıydı (Taylor, 2018, s. 97).

Kamusal alanın ne olduğu sorusuna cevap olarak Taylor'da, Modern çağ kamusal alanının yenilikçi bir yönü siyaset dışı olması ise diğer yönü de onun radikal bir biçimde laik ve orada gerçekleştirilen eylemin ortaklığından ibaret bir birlik olması denilebilir

(Taylor, 2018). Kamusal alanda ya da kamusal alan adıyla biraraya gelmekte ki amaç insanların karşılıklı olarak fikir alışverişi yoluyla, ortak bir kaniya varabilmeleridir. Kamusal alanın niteliğinin, bütüncül olarak var olması, kamusal alanda bulunan kişilerin bir birlik şeklinde hareket etmesinden kaynaklanır. Kamusal alanı laik yapan da insanların gönüllülük esasına dayalı olarak, insan ürünü ortak bir fikir üretebilme isteğidir. Laik bir ortam ya da laik bir birlik içinde özne-eylem çiftinin beraberliğinden bahsedilebilir. Ortak eylem içinde failin etkisi ne olabilir acaba sorusunun cevabı ise “tamamen seküler bir birlik içinde, ortak fail ortak eylem içinde, onun bir hızlandırıcısı olarak ortaya çıkar (Taylor, 2018, s. 101).

Taylor, modern batı toplumunun gelişiminde kritik rol oynamış kamusal alana benzer siyaset dışı iki seküler alanın daha olduğunu belirtir. Bunları da « [...] bir (piyasa) ekonomi(si) içinde siyasetdışı bir biçimde örgütlenmiş olduğu düşünülen toplumdur; ikincisi ise bir “halk” olarak, yani siyasi olarak örgütlenen toplumdan önce var olduğu ve onu kurduğu düşünülen metatopikal bir fail olarak toplumdur » (Taylor, 2018, s. 106). Yani, iki özellikten birisi toplum içinde ekonominin siyasetten bağımsız olarak örgütlenmesi ise diğeri de toplumun siyasetten bağımsız, seküler ve kendi içinde sosyalleşebilmesidir. Böylece, Taylor’da siyaset dışı üç alandan söz edilmektedir. Birisi kamusal alan, diğeri serbest piyasa ekonomisi öbürü de seküler bir topluluk olan halk’dır.

Kamusal alan dışında, eğitim, çalışma ve siyaset olanaklarından yararlanabilmek için kamu alanına çıkabilen birey pasif durumda bir yurttaştır. Kamusal alana çıkabilen kişi aktif yurttaştır. Toplumsal alanda görünür olan yüz yüze ilişkilerin hukuksal-kurumsal ilişkilere dönüşmesini talep eden kişilere de toplumda kanaat önderleri adı verilmektedir. Kanaat önderleri kamusal alanda ortak kanaatlerin oluşumunda öncü rol alan kişilerdir.

Taylor, *Modern Toplumsal Tahayyüller* adlı eserinde, toplumsal tahayyülden ne anlaşılması gerektiğinin “insanların kendi toplumsal varoluşlarını tahayyül etme biçimleri, diğerleriyle nasıl uyum sağladıkları, çevrelerindekiyle ilişkilerinin nasıl yürüdüğü, normalde karşılanan beklentileri ve bu beklentilerin altında yatan normatif nosyonlar ve imgeler” (Taylor, 2018, s. 31) olduğunu belirtmektedir. Toplumsal tahayyül ile toplumsal kuram arasında önemli farkların olduğunu ve tahayyül edebilmenin aşağıdaki kural setlerinden meydana geldiğini söylemektedir. Birinci olarak, sıradan insanlar çevrelerini tahayyül ederken, bunu kuramsal terimlerle değil, imgeler, hikayeler ve efsanelerle birbirlerine aktarırlar. İkinci olarak, toplumsal tahayyüllerin büyük insan

grupları tarafından paylaşıldığını, kuramların ise çoğunlukla küçük bir azınlığın tasarrufunda olduğunu belirtir. Son olarak da toplumsal tahayyülün, ortak uygulamaları ve geniş ölçüde toplumda paylaşılan bir meşruiyet duygusunu mümkün kılan ortak anlayış olduğunu belirtir (Taylor, 2018).

Bu demektir ki Charles Taylor'a göre kamusal alanda toplumsal tahayyüller üretilmektedir. Böylece, kamusal alanda Arendt'e göre anlam üretilir ve insanlar da bu anlamı hikayeler üreterek yaparlar, Habermas'a göre ise kamuoyu fikri üretilmektedir, Taylor'da ise toplumsal tahayyüller üretilmektedir.

1.3.2.6. Richard Sennett ve Kamusal Alan

Richard Sennett, *Kamusal İnsanın Çöküşü*, isimli kitabında Kamusal Alan ile Özel Alan arasındaki dengenin bozulduğundan söz etmekte ve bu görüşünü temellendirmeye çalışmaktadır. Ona göre, Kamusal Alan ile Özel Alan arasındaki denge, modern çağda özel alan lehine değişmiştir. Değişimin görünüşünü, Roma Dönemi ile Modern Çağ karşılaştırarak göstermeye çalışmaktadır. Richard Sennett'in kamusal insanın çöküşü tezini incelerken, Habermas'ın bu konudaki bir uyarısı³³ göz önünde bulundurulmalıdır.

Günümüzde insanlar; kendi başına, ailesiyle ve yakın arkadaşlarıyla baş başa kalmayı kendi başına bir amaç haline getirme çabasıdadır. Her bireyin benliği kendisinin temel kaygısı haline gelmiştir. Kendisini tanımayı, dünyayı tanımak için bir araç değil bir amaç olarak görmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak ruhsal yapımız özelleştikçe çevreden daha az uyarım almaktayız. Duygularımızı hissedip ifade edebilmemiz de aynı ölçüde zorlaşmaktadır. Çok sayıda insan, daha önce hiç görülmemiş bir şekilde kendi yaşam öyküleri ve özel tutkularıyla ilgilenmekte ve bunu da özgürleşme olarak görmek eğilimindedir. Bunun sonunda da kamu yaşamı ile mahrem yaşam arasında bir karışıklık ortaya çıkmaktadır.

İnsanlar da anlamlandırma sorunu olarak görülebilecek kamusal sorunlara, kişisel duyguları açısından yaklaşmaktadırlar. Gündelik yaşam koşulları, insanları, kendini

³³ Halk, temsil olunan egemenlikten dışlanmakla, temsili kamunun tamamlayıcı koşullarından biri olur. Bu kamu tipolojisi, kamusal iletişimin modern biçimlerinin tarihsel arka planını oluşturmaktadır. Richard Sennett, burjuva kamusunun çöküşünü yanlış bir modele dayandırmaktadır. Temsili kamuya özgü eğilimleri burjuva kamusuna taşımıştır (Habermas 2015 : 20).

gerçekleştirmek amaçlı arayışlara yönlendirmekte ve insanların da kamusal alanı gözardı etmelerine sebep olmaktadır. Modern toplumda kamusal sorunların, politik ve toplumsal olmak üzere iki boyutu bulunmaktadır (Sennett, 2013, s. 18-19).

Günümüzde belli olayların, bizimle kişisel bir ilgisinin olup olmadığından ya da başka kişilerin ilişkilerinde birbirlerine açık olup olmadıklarından söz ederiz. Bunlardan birincisine göre bizimle ilgisinde karşımızdaki kişiyi ayna gibi görürüz. İkincisine göre ise insanlar arası toplumsal ilişkileri piyasa tarzı mübadele yoluyla, yapılan itiraflarla ölçmeye yarayan bir ölçüt olarak görürüz. Sennett'e göre, 19. yüzyılın burjuva ailesi, özel yaşamı ile evi dışındaki kamusal yaşamın birbirinden farklı koşulları arasındaki ayrımı korumaya çalışmıştır. Fakat insanların politika alanında ve geniş ölçekli bürokrasi içinde hiç tanımadıkları kişilerle yaşadıkları sorunların nedeni olarak psikolojinin giderek artan önemi görülmelidir (Sennett, 2013, s. 25).

İnsanlar arası toplumsal ilişkiler ağı içinde kişiliğini ortaya serme ve toplumsal eylemin kendisini, başkalarının kişiliklerini nasıl gösterdiği açısından ölçebilmek iki şekilde adlandırılabilir. Birisi, toplumsal bir birey olarak kişinin kendisini ve kişisel niteliklerini sergileyerek sahici kılma arzusu, diğeri ise kişinin kendisini haklı çıkarma arzusudur. Bir eylemi iyi ve sahici kılan ise eylemin kendisi değil onu yapan kişilerin karakteridir (Sennett, 2013, s. 26).

Günümüzde kamusal alan ve özel alan, birlikte toplumsal ilişkiler evrenini oluşturuyor. Kamusal alan ile özel alan arasında çizilen çizgi, örneğini kamusal davranışta bulan medeni talepleri, örneğini ailede bulan doğal talepler karşısında dengeleyen bir çizgiydi. Kamusal ve özel yaşam ayrımında, medeni talepler ile doğal talepler arasındaki gerilimler çocuk yetiştirmeye ilişkin kılavuzlarda ve kamuoyunda insanın haklarına ilişkin inançlarında görülebilmektedir.

Sennett'e göre, 18. yüzyıl sonu patlayan büyük devrimler ile modern zamanlardaki ulusal sanayi kapitalizminin yükselişinin ardından, o günlerin geleceğinde kamusal ve özel olana dair fikirlerde temel bir değişim görülmektedir. Bu değişimde rol oynayan üç etken vardı. Birincisi, büyük şehirdeki kamusal yaşam ile 19. yüzyıl sanayi kapitalizmi arasındaki ikili ilişkiydi. İkincisi, 19. yüzyıldan başlayarak, insanların yabancıyı ve bilinmeyeniyi yorumlama tarzını etkileyen yeni bir sekülerizm anlayışının oluşturulmasıydı. Üçüncüsü ise ancien regime³⁴'de bizzat kendi yapısından gelen ve

³⁴ **Ancien Régime**, (*Eski Rejim*), Fransa Krallığı'nın Geç Orta Çağ'dan (15. yüzyıl sonları) 1789'daki Fransız Devrimi'ne dek süren siyasi ve sosyal sistemi. Yönetimin giderek merkezileştiği bu

sonraları bir zayıflık haline dönüşen kamusal yaşamıdır. Bu güç de 18. yüzyılın sonunda ortaya çıkan politik ve toplumsal kargaşanın ağırlığı altında aniden ölmediği anlamına geliyordu (Sennett, 2013, s. 36). Kamusal yaşamın dönüşümüyle ortaya çıkan güç kaybı, güçlü atletlerin başına gelen çöküşe benzetilebilir. Güçlü atletler görünüşte güçlerinden bir şey yitirmeden gençliklerini korurlar ama bir zaman sonra vücudu içeriden durmaksızın kemiren çöküş birdenbire ortaya çıkar. İnsanlarda kamu düzenini denetim altına alma ve biçimlendirme iradesi zayıfladı ve insanlar daha çok kendilerinin kaygısına düştüler. Aile bu korunma yollarından biri haline geldi. Burjuva ailesi, otorite ve düzenin tehdit altında olmadığı, maddi varoluşun güvenliğinin gerçek bir evlilik içi aşka eşlik ettiği ve aile üyeleri arasındaki işlere başkalarının burnunu sokmadığı yaşam olarak idealize edildi. İnsanlar, aile ilişkilerini bir ölçüt olarak kullanarak, kamusal alanı ahlâki bakımdan sefil bir yaşam olarak görmeye başladılar. Mahremiyet ve istikrar ailede bütünleşmiş görünüyordu. Diğer taraftan da kamusal düzenin meşruluğu tartışma konusu oluyordu (Sennett, 2013, s. 37).

Özel yaşamın ve tüketimin kutsallaştırılması sonucu, fiziksel mallar, giderek tek tipleştiriliyor, insani nitelikleri öne çıkarılarak reklam ediliyor ve anlaşılması için sahip olunması gereken cezbedici bir giz havasına sokuluyorlardı. Böylece kapitalizm ile kamusal alan arasındaki etkileşim iki yönlü gelişmiş oluyordu. Biri kamudan aileye, özel alana doğru geri çekilme, diğeri de kamusal görünüş olarak ortaya çıkan, her şeyi kâra dönüştürülebilir yeni bir kafa karışıklığıydı. Sennett bu durumu karışıklık olarak görür ve ancien regime'den miras kalan kamusal yaşamı dünyevi yaşama duyulan inanç açısından bir değişime uğratanın sekülerlik olduğunu belirtir. Sekülerliğin de hayatta olduğumuz süre içinde, her şeyin neden böyle olduğu hakkındaki inancımız olduğunu dile getirir (Sennett, 2013, s. 38-39).

Richard Sennett'e göre, özelleşme, meta fetişizmi ve sekülerizm gibi görünüşte soyut olan etkenler yaşantımıza dört farklı yolla girmektedirler. Bilinçdışı davranış, Özeline Kamusal dayatılması, Geri çekilerek savunma ve Sessizlik modlarıdır.

« 1. Bilinçdışı : Duyguların iradedışı açığa vurulduğuna inanılmasıdır ki, bu inanç geçen yüzyılda kamusal ve özel yaşamın dengesiz hale gelmesiyle oluşmuştur. Kamusal alanda karakterin iradedışı açığa çıkmasına ilişkin bu fikirler bugün halk dilinde yanlış bir biçimde "bilinçdışı" davranış olarak adlandırılan şeyin ilk habercileriydi.

2. Özeline kamusal dayatılması ve Özel-Kamusal alanın üst üste çakışması: 19. yüzyıl bunalımının ikinci belirtisi günümüzün sıradan politik konuşmalarından izlenebilir. Çıkarları

kendi inançlarına, seçmenlerine ya da ideolojisine yabancı olan grupları da cezbedebilen bir lideri “güvenilir”, “karizmatik” ve “inanılır” olarak betimleme eğilimindeyizdir. Bu politik “güvenilirlik”, özel imgelemin kamusal imgelem üzerine dayatılmasıdır ve yine, geçen yüzyılda bu iki alanın davranışsal ve ideolojik olarak birbiriyle karıştırılması sonucunda gelişmiştir. Kamusal alanda etkinlik yürüten bir kişiye bakıldığında algılanan şey, o kişinin niyetleri ve karakteriydi; öyle ki o kişinin söylediklerindeki doğruluk sanki nasıl bir insan olduğuna bağlıydı. Toplumsal sorunlarla ilgili bir görüşün ya da daha iyi bir toplum anlayışının inanılabilirliği o andaki izleyicilerin, davanın başını çeken kişiye ne kadar yakınlık duyduğuna bağlıysa, bir görüş kendi başına nasıl anlamlı olabilir ve sürekli bir eyleme nasıl ön ayak olabilir? Özel olanın kamusal olana dayatılması burjuva kitle için oldukça çekiciydi, ama öte yandan da toplumsal hiyerarşinin daha alt sıralarındakilerin de bu koşullara inandırılabilirmeleri gerekiyordu.

3. Geri çekilerek savunma : Üçüncü bağlantı, karakterin iradedışı açığa vurulduğu düşüncesine ve özel imgelemin kamusal imgeleme dayatılmasına karşı bir yüzyıl önce insanların kullandıkları savunma mekanizmalarıyla ilgilidir. Bu savunma mekanizmaları tuhaf bir yol izledi ve sanat icra edenleri kamusal şahsiyetler olarak bugün sahip oldukları özel statüye yükseltmeye insanları özendirdi. İnsanlar aynı zamanda hem olabildiğince az dikkat çekmek istiyorlar hem de tiyatrodaki kostümlerin taşıyıcısı kişileri'nin karakterlerini, tarihsel ve toplumsal konumlarını tam olarak yansıtmalarını talep etmeye başlıyorlardı.

4. Sessizlik: Kamusal alanda sessiz kalma, kişinin ezildiğini hissetmeksizin kamusal yaşama, özellikle de sokaktaki yaşama katılabilmesinin tek yolu oldu. 19. yüzyıl ortalarında, Paris ve Londra'da, ardından da diğer Batı başkentlerinde önceki yüzyılda görülenlere hiç benzemeyen ya da bugün Batı dışında dünyanın çoğu yerinde görülen bir davranış modeli gelişti. Kamusal davranış bir gözlem, pasif bir katılım, bir çeşit röntgencilik sorunuydu. Modern kamusal yaşamın başına bu denli dert olan görünürlük ve yalıtım paradoksu, son yüzyılda biçimlenen kamu içinde sessiz kalma hakkında doğmuştur » (Sennett, 2013, s. 44-47).

Sennett'e göre; 19. yüzyıldaki kamusal yaşam krizinden söz edebilmek yukarıda belirtilen dört psikolojik koşuldan söz etmek demektir. Aynı zamanda, Kamusal ve özel yaşam arasındaki dengenin değişmesi de iki türlü olmuştur. Birincisi, şehirlerdeki kamusal mekânların erozyonu, siyasal söylemin psikolojik terimlere tercüme edilmesi, sahne sanatçılarının kamusal kişilikler olarak özel bir statüye yükseltilmeleridir. İkincisi ise bu temaların tüm genelliğine rağmen, bunları ele alan yazarların çoğu zaman, insanların kendilerini ifade ettikleri toplumsal koşullar sorunu olarak görmeleridir. Tavırlar, gelenekler, görenekler ve ritüeller kamusal ilişkileri oluşturan ve kamusal ilişkilerin duygusal anlamlarının türetildiği kaynaklardır. Toplumsal koşullar kamusal alanı aşındırdığı ölçüde, insanların kamusal alanda oynama, rol yapabilme, kapasitesini kullanımı da rutin olarak engellenmiş olur. Mahrem bir toplumun üyeleri, sanattan mahrum sanatçılar gibi olurlar. İnsanların kamusal alandaki bu oynama tarzları ise *roller*dir. Şu halde, modern kültürde kamusal ve özel arasında kaybolan çizgiyi bulabilmenin bir yöntemi, bu kamusal 'roller'deki tarihsel değişimleri anlamaktır (Sennett, 2013, s. 48-50). Antik çağın kamusal alanında, yurttaşlar topluluğunda, varolan'dan daha üstün toplumsallaşabilmeyi nasıl bilebileceğimiz tartışılırken (Nutku, 2003, s. 31) günümüzün modern kamusal alanında ise insanlar kendilerine dayatılan rolleri oynamaya zorlanmaktadırlar.

Kamusal alan, toplumsal ilişkilerin ve bu ilişkilere yüklenen anlamların üretildiği alan olarak görüldüğünde, hemen şu soru akla gelecektir. Anlam nedir? Günlük kullanımı içinde geçen cümleleri göz önüne getirelim. Elele tutuşmuş birlikte caddede yürüyörlarken çocuk kaldırım kenarına dikilmiş “tek yönlü park edilemez” anlamına gelen metal direktteki işaretin ne olduğunu soruyor. Baba, direk diyor, çocuk onu sormadım o nedir diye soruyor. Baba renkli levha diyor. Çocuk yine onu sormadım o nedir diye soruyor. Baba bu kez levhayı dillendiriyor ve levhayı konuşturuyor. “Yolun bu tarafına araçlar park yapamaz. Park yapılırsa araçlarınız buradan çekilir ve araç sahibine para cezası verilir.” diyor. Burada yapılan işlem levha ve onun üzerindeki sembole yüklenmiş olan bilgisel önermelerdir. Anlam³⁵, herhangi bir şey, herhangi bir jest veya herhangi bir işaret üzerine yüklenmiş, taşıyıcısı o şey olan ama insanlara bilgiler sunan gizlenmiş, örtük sözcük kümeleri olarak düşünülebilir.

Sennett, rollerin aynı zamanda, insanların kendi davranışlarını, başkalarının davranışlarını ve içinde buldukları durumları hangi şartlarda ve ne kadar ciddiye aldıkları, aynı zamanda inanç kodlarının da parçası olduğunu belirtir. İnanç ve davranış kodları bir araya gelerek bir rolü oluşturduğunu ve rollerin de tarihsel açıdan incelenmesini bu derece güçleştirenin bu olduğunu dile getirir. Çünkü kimi zaman yeni davranış modelleri, eski inanç kodları ile yorumlanmaya devam ederken, kimi zaman da aynı türden bir davranış, insanlar onun anlamıyla ilgili yepyeni tanımlara ulaşmış olsalar bile, varlığını normalden uzun sürdürebilecektir (Sennett, 2013, s. 54-57). Sözü edilen, varlığını uzun süre gösterebilen, bu davranış modelleri de Toplumsal Değer

³⁵ Bağlamsız ele alındığında, sanırım, 'ifade edilen' demek olan 'anlam', dille şu veya bu şekilde ilgisinde, yani 'kastedilen' ya da 'bir kişi tarafından başkasına iletilmek istenen' (mesaj v.b.) "anlamında" kullanılmadığı zaman, sık sık 'değer' ve 'amaç' ile karıştırılır.

Anlam; amaç ve değer gibi, insan gerçeğinin bir olgusudur: bir bilinç olgusu; ancak ve ancak insanların yaptıklarında-ettiklerinde ve ortaya koyduklarında söz konusudur.

Anlam, görülen bilincine varılan— bir şeydir. Ama kim, nede neyi görür? Anlamla ilgili soru bu bağlantılar içinde sorulduğunda, bu soruyu da iki ayrı plânda ele alma gerekliliği ortaya çıkar: eylemler plânında ya da kişi açısından ve etkinlikler plânında ya da insan açısından ele alma.

Soruna etik ilişkilerinde kişi açısından bakıldığında: kişinin onda anlam görmesi söz 'konusu olan şey, ana amaçları ile yapıp ettikleri olduğu görülür. Bu da: anlam, bir kişinin insan dünyasında sürekli olarak gerçekleşmesini istediklerine ilişkin ve eylemlerinin insan dünyasına sağladıklarına —: değerliliğine— ilişkin düşünceleri olarak ortaya çıkar, demektir.

Eylemler plânında eylemde bulunan kişi açısından bakıldığında bir eylemin anlamı, kişinin yaptıkları ile ana amaçları arasında kurduğu -: olmiyan- veya gördüğü —: olan— i l g i d e bulunur. Kişinin etik ilişkilerinde bir eylemi bu amaçlara hizmet ettiği ya da eder görüldüğü ölçüde, o eylem o k i ş i i ç i n anlam taşır ya da anlamlı olur. Ne var ki, o eylemin o kişi için veya bir başkası için anlamlı olması, insan için anlamlı olmasını sağlamadığı gibi, anlamlı olmasını engellemez de.

Böylece, kişinin bir eyleminin anlamı, kişi açısından bakıldığında da, o eylemin değerliliğinin t a s a r ı m ı ya da değerliliğinin bilinçidir. İnsan açısından bakıldığında ise, bir etik ilişkisinde kişinin bir eyleminin anlamı, o eylemin d e ğ e r l i l i ğ i n i n bilgisi dir: yapana, yapılanı, tür olarak insana ve insanların dünyasına sağladıklarının bilgisi. İlki, o eylemin yapan k i ş i için anlamı, ikincisi insan için ve insanların dünyası için anlamıdır (Kuçuradi, 1999, s. 185-186).

Yargıları olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Gerçekte beklenen ise “politik varlık olmanın temeli olan, toplum olarak bir arada yaşamanın, çoğunluğun egemenliğinden, ya da başkalarından ‘farklı’ olmaktan önce gelen bir evrensel nedeni ve amacı vardır. Bu evrensel neden insan olmamızdır, bu amaç da insanın insansal olanaklarının gerçekleştirilmesidir” (Kaygı, 2003, s. 36).

İnsanlar, toplum içinde rollerini oynadıkları sırada, insanların tutkularına ne oluyor? Tiyatroda, aktörün canlandığı karaktere duyulan inanç ile göreneklere duyulan inanç arasında karşılıklı bir bağlantı olması gerektiği düşünülür. Sennett’e göre, “Oyun, poz ve rol; bunlar bir şey ifade edecekse şayet, göreneklere inanmak gerekecektir. Görenekler, tek başına kamusal yaşamın en iyi ifade aracıdır. Teatrallik; mahremiyetle kendine has düşmanca fakat kamusal yaşamla kendine has ama dostça bir ilişki içindedir. Güçlü kamusal yaşam süren bir toplumda sahne ve sokak arasında benzerlikler olması gerekir; her iki alanda da insanların kendilerini ifade etme biçimlerinde karşılaştırılabilecek bir şeyler olmalıdır” (Sennett, 2013, s. 60). Yani kamusal yaşamı kullanabilen aktif yurttaşların oluşturduğu, sosyal-kültürel ve hukuksal-siyasal normların, pasif yurttaşlar tarafından sokakta uygulanabiliyor olması beklenir.

Sennett’e göre, gerek tiyatrodaki gerekse de günlük yaşamda geçerli inanç kodları, 18. yüzyıl kent toplumunun toplumsal ilişkileri anlamlı kılma araçlarından biriydi. Geçmişe dönüp baktığımızda, sahnede inanılır olanla, sokakta inanılır olan arasında bir köprü kurulduğunu söylemek daha yerinde olacaktır. “Kamusal yaşamın dört ögesinden (seyirci, inanç kodları, kamusal-özel ayrımı ve kamusal ifade-kamusal aktör) ilki yani seyirci sorunu, ikinci öge ile yani tiyatro ve toplum arasında köprü kuran inanç kodları ile mantıksal bir ilişki içine girmiş oldu. Tiyatrodaki ve sokaktaki inanç arasındaki yapısal köprü, esas olarak iki ilkeye göre biçimlenmişti: Biri beden, diğeri söz ile ilintiliydi. Beden mankendi, konuşma ise bir simgeden çok bir işaret olarak görülüyordu (Sennett, 2013, s. 96). İki asır önceki Paris ve Londra sokaklarında hizmetkârlar işçilerden kolaylıkla ayırt edilebiliyordu. Yapılan işin türünün her mesleğe ait özel giysilerden anlaşılabilmesinin yanında, giysilerdeki düğme ve şeritler yoluyla kişinin kendi meslek alanında hangi mevkide olduğu da dışarıdan bakılarak çıkarılabiliyordu. Tüccarların eşleri de soylu hanımların kullandığı belirli süsleri kullanamazlardı (Sennett, 2013, s. 97-98). Kamusal alan, sokakta yabancılardan oluşan duruma düzen getirmek olarak görülebilmektedir. 18.yüzyılda ev içinde, bol ve sade elbiseler hemen tüm sınıfların tercihiydi. İşte burada kamusal ve özel alanlar arasındaki kopuklukla ilintili ilk koşul ortaya çıkıyordu. Daha doğal olan özel alanda, bedenin kendi başına bir anlamı

vardı, sokakta ise aksine, kişinin mevkiini gösteren kostümler giyiliyordu. İşaretlerin başarılı olması için kostümlerin bilinmesi, bedensel imgelerin bildik olması gerekiyordu. Amaç, toplumda ait olunan yeri gösteren imgeler kullanarak sokakta bir toplumsal düzen oluşturmaktı (Sennett, 2013, s. 99). Kamusal alan, toplumsal düzenin oluşturulduğu alan gibi görülmektedir. Kamusal Alan'da oluşturulacak toplumsal düzenin nasıl olması gerektiği düşünülecek olursa, burjuva kamusal alanının *Laiklik* ve *Eleştirelilik* gibi iki temel özelliği akla gelecektir.

Sonuç olarak, kamusal alan aynı zamanda bir coğrafyadır; başka bir alanla, yani özel alanla bağlantısı içinde var olmaktadır. Bu bağlantıyı sağlayabilmenin birinci yolu olarak kamusal alanın, toplumdaki çok geniş bir dengenin; politik davranışlar, haklar kavramı, ailenin düzenlenmesi ve devletin sınırları gibi daha geniş bir bütünün bir parçası olarak taşıdığı anlamları vardır. 18. yüzyıl toplumunun örgütlendiği alan olarak kamusal alanı görebiliriz!

Kamusal ve özel ifade tarzları birbiriyle çelişen şeyler olmaktan çok birbirlerinin farklı yüzleridirler. Kamusal alanı yöneten itkiler istenç ve yapıntı, özel alanı yönetenler ise kısıtlamalar ve yapıntının silinip gitmesiydi. Kamusal alan insan yaratımıydı; Özel alan ise insanlık durumuydu. Doğal düzenin ilkesi ölçülülüktü: Toplumdaki görenekler ancak aşırı sıkıntı ve acıya neden olduklarında denetime konu oluyorlardı (Sennett, 2013, s. 139).

Sennett'e göre kamusal alan ile özel alan madalyonun ayrı birer yüzleri gibidir. Bu iki alan birbirlerini etkilemekte ve denetlemektedirler. Kamusal alan bozulduğunda özel alanda bozulmaktadır.

«Kendi içine kapanmış her insan, bütün öteki insanların kaderlerine ilgisiz, bir yabancı gibi davranır. O insan için tüm insan türü, çocukları ve yakın arkadaşlarından oluşur. Hemşerileriyle ilişkilerine gelince, aralarına katılır ama onları görmez; dokunur ama onları hissetmez; yalnız kendi başına ve kendisi için vardır. Ve bu şartlarda kafasında bir aile mefhumu kalmışsa bile artık bir toplum mefhumu yoktur (Tocqueville : (Sennett, 2013) : Önsöz). »

1.4. AKTİF - PASİF YURTTAŞ VE KAMUSAL ALAN

Bir kişinin özel alanda mı yoksa kamusal alanda mı bulunduğunu kişinin o an için taşıdığı rollere bakarak belirleyebiliriz. Gerçekte kişinin kamusal veya özel alanda

olduğu kişi-kişi ilişkilerinde belli olmaktadır. Örneğin iki öğretmen arkadaşın birbirlerine karşı davranışları ve ifade biçimleri okul içinde veya okul dışında bulunmalarına göre değişiklikler gösterecektir. Okul içinde öğretmen rollerini taşımaları nedeniyle ilişkileri kamusal niteliktedir. Okul dışında ise arkadaş ve özel alanlarında olmaları nedeniyle özel ilişki içinde olacaklardır. Her iki alanda da birbirlerine karşı seçtikleri hitap sözcükleri farklılıklar gösterecektir.

Siyasal bir kimlik olan ve devlet ile birey arasındaki ilişkiyi tanımlayan yurttaşlık kavramına göre aktif yurttaş kimdir, pasif yurttaş kimdir, bunu nasıl belirleyebiliriz? Aktif sözcüğünden dar anlamda hareketli olma durumunu anlamıyoruz. Siyasal bakımdan içinde yaşamakta olduğu toplumun kamusal işlerinde ve kamusal sorunlarında görev alabilen kişi anlaşılmalıdır.

1.4.1. Aktif Yurttaş ve Kamusal Alan

18. yüzyıldaki kamusal alan üzerine sorulması gereken son bir soru da bu alanın insanı nasıl bir insandı? Dönemin insanların verdikleri yanıtlara göre, o bir aktör, bir icracıydı. Peki, kamusal aktör kimdir? Mesela bir babadan farkı nedir? Bu soru aslında bir kimlik sorunudur ve “kimlik” yararlı ama oldukça suiistimal edilmiş bir sözcüktür. Kimlik insanın olmak istediği şey ile dünyanın olmasına izin verdiği şeyin buluşma noktası olup ne koşullar ne de istek tek başına kimliğin belirleyicisidir. “Bu anlamda kimlik, koşullar ile arzuların kesişmesiyle oluşmuş bir ortamda kişinin tuttuğu yerdir. Bir aktör olarak kamusal insan: İmge, duygu takdimi olarak, ifade kavramına denk düşer ve bundan da aktörün kimliği çıkar ki kamusal aktör, duygularını takdim eden insandır” (Sennett, 2013, s. 149).

Takdim eden insan ile temsil eden insan arasındaki kavram farkına dikkat edilmelidir. Örneğin, *merhamet* duygusu anlatılan her ölümden farklı değildir. Yaşanan her deneyime göre değişmeyen bir duygudur. Merhamet üzerine herkesin anlatacağı farklı bir öyküsü olduğundan, insanların da toplumsal bir bağ anlamında paylaşabildikleri ortak bir merhamet anlayışı olmadığından, duyguların temsili olmayan bir durumdur. Bunun tersine, duyguların takdimi olarak ifade sistemi içinde kamusal alandaki insanın icracı aktör olarak bir kimliği vardır. Bu kimlik onu ve ötekileri toplumsal bir bağ ile

kuşatır. “Bir duygu takdimi olarak ifade, aktörün işi olup aktörün kimliği de ifadenin bir takdim işi kılınması üzerinde temellenir. Bir kültürde duyguların takdimine inanmaktan, temsiline inanma yönünde bir kayma varsa o zaman kamusal insan bir işlev, yani bir kimlik yitirmiş olur. Anlamlı bir kimliği yitirdikçe, ifadenin kendisi giderek daha az toplumsal nitelik kazanır. Bundan da aktör olarak kamusal insanın fikrinin ne kadar önemli olduğunu bilmek yararlı olacaktır” (Sennett, 2013, s. 148). Kuçuradi’ nin “etik değere sahip özgür kişi’nin”³⁶ kamusal alanda aktör olması ve aktör olabilen bu kişinin toplumsal özgürlüğün yaratıcısı olabilmesi durumudur.

İnsanlar bir tür benlik duygusu yüzünden başkalarına bağımlı olurlar. Dış görünümelerini başkalarının gözünde onaylanacak şekilde sunarlar, böylece kendilerini iyi hissederler. Kozmopolit şehrin kamusal kültürü, benliğin yittiği yerdir. Bütün şehirler, bir araya toplanmış çok sayıda insanın yaşadığı, merkezi bir pazarı ya da pazarları olan, işbölümünün ileri bir düzeye taşındığı yerlerdir. Büyük şehir bir tiyatro gibidir. İlkesel olarak senaryosu da itibar arayışına dayanır. Şehir insanların hepsi belli türde bir sanatçıdır, aktördür. Kamusal yaşamda oynarken, doğal erdemlerle bağlarını yitirirler. Sanatçı ve büyük şehir uyum içindedir.

Mantıksal çıkarım olarak Kamusal Alan, yüz yüze ilişkileri barındıran sosyal boyutlu, hukuksal ilişkileri barındıran siyasal boyutlu olmak üzere iki boyutlu toplumsal ilişkiler evreninin oluşturulduğu alan olarak görülebilir. Gerçekte ise kamusal alanda toplumsal ilişkiler evreni oluşturulurken aslında insanların yüz yüze olan ilişkileri hukuksal ilişkilere dönüştürülmektedir. Bu işlemlerin tamamını da aktif yurttaş gerçekleştirebilmektedir.

1.4.2. Pasif Yurttaş ve Kamusal Alan

Sennett’e göre, Kamusal coğrafyanın yaratılması ile toplumsal bir fenomen olarak tahayyül gücünün büyük bir ilgisi vardır. Bir bebek, ben olan ile ben olmayı ayırabildiği zaman sembol yaratma yetilerini zenginleştirecek ilk ve en önemli adımı atmış olur: Artık her sembol bebeğin kendi ihtiyaçlarının dünyaya yansıtılması olmak zorunda değildir. “Bir kamusal alan anlayışı yaratmak da aynı şekilde bebeklikteki bu

³⁶ Toplumsal Özgürlüğün durumu, o ülkede her çeşit yönetim işleriyle –kamu yönetimi ve siyasal yönetim işleriyle- uğraşanların çoğunluğunun etik özgürlüğüyle ilgilidir. Toplumsal özgürlüğün sürekli gerçekleşebilmesini, ancak etik olarak özgür kişilerin sağlayabileceğidir (Kuçuradi 1997 : 12).

psikolojik ayrıştırmanın yetişkinlerdeki toplumsal karşılığıdır ve buna koşut sonuçlar doğurur; öyle ki, toplumun sembol yaratma kapasitesi artar; çünkü gerçek, dolayısıyla da inanılır olanın tahayyül edilmesi artık hissedilenlerin durmadan benlik tarafından doğrulanmasına bağlı değildir. Toplumda ciddi bir kamusal alan anlayışı yaratan bir kentli toplumda insani ifade, kim yaparsa yapsın ya da kim kullanırsa kullansın, gerçek olan jest ve sembollere bakarak anlaşılacaktır. Fakat kamusal alan giderek belirsizleştikçe, toplumun insan ifadesini kavrayış biçimi de takdimden temsile dönüşmüş oldu (Sennett, 2013, s. 62-66).

Kamusal alanda sadece dinleyici olarak bulunan ya da kamusal alanda üretilen normların sadece kullanıcısı olabilen insanlar pasif yurttaşlardır.

1.5. KAMUSAL ALAN VE DEMOKRASİ

Kamusal alan hakkında üretilen sorulardan bir tanesi de kamusal alanın demokrasi ile olan ilişkisidir. Habermas ve Nancy Fraser günümüzün kapitalist toplumlarında ortaya çıkan demokrasinin sınırlarını kavramsallaştırmaya çalışmaktadırlar. Bunu yaparken de kamusal alan kavramının içeriğine bakmaktadırlar. “Nancy Fraser, Habermas tarafından kavramsallaştırılan, özel biçimde arz edilen Burjuva Kamusal Alanı’nın günümüz demokrasilerine uygulandığında tam anlamıyla tatmin edici sonuçlar vermediğini savunur. Günümüz demokrasilerinin daha etkin olabilmesi için Habermas’ın kamusal alan kuramının yeniden yapılandırılarak çağdaş demokrasilere uygun bir hale getirilmesi beklenmektedir” (Göle, 2000, s. 69-70).

Habermas’ın Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü adlı çalışmasında ilk olarak, tarihsel süreç içinde kapitalizmin ve demokrasinin gelişimiyle kamusal alanın kendiliğinden ve bir ihtiyaç olarak ortaya çıktığı gözlenmektedir. Süreç içinde de temsili kamu, edebi kamuya, edebi kamu ise siyasal kamuya ve klasik kamusal alana dönüşmüştür. En son olarak kamusal ile özelin birbirine karışması da kamusal alanın çöküşü olarak görülür.

Burjuva kamusal alanının çöküş sürecini tanımlarken Habermas, burjuva kamusal alan modelinin eleştirisinden, evrenselleştirilebilir kamusal ilkesine ulaşmıştır. Kamusal alanın öncülü olarak, kamusal ilkesi, yurttaşların, özgür ve eşit katılımıyla temel

meseler hakkında karşılıklı akıl yürüterek, kanaatlerini oluşturdukları ve rasyonel uzlaşımı hedefleyen bir ilke olarak görülebilir.

Habermas'ın kamusal alan kavrayışı, insanların bu alandaki etkinliğine, öznelliğine ve tarihsel yapılar arasında ilişkilerin kurulması olanağını sağlar. Bu anlayış, modern devletin kurucu ögesi olan yurttaşın, kamusal alandaki siyasal etkinliğini anlamamıza da yardımcı olmaktadır. Kamusal alanda yapılan bütün tartışmaların da sadece yurttaş-devlet ilişkisi açısından ele alındığı gözlemlenmektedir.

Yurttaşlık tanımı yapılırken demokrasi kavramından ya da yurttaşlık bilinci ile demokratik topluluk ilişkisinden söz etmeden geçilemez. Siyasal bir toplu düzenleme, çoğunlukla bir ulusa, ama kimi zaman da bir komüne, bir bölgeye ya da Avrupa Topluluğu gibi bir federasyon bilincine gönderme yapmaktadır. Yurttaşlarda siyasi bilinç ve onların siyasal hayata katılımı olmadan, bir ülkede demokrasi olamaz. Demokrasi bir ülkenin yurttaşlarının sorumluluğuna dayanır. Yurttaşlar yönetimlerinden, erkini onlara yapay ya da yabancı görünen bir ülke bütünlüğü üzerinde uyguluyor diye kendilerini sorumlu duymamazlarsa, ne yöneticilerin temsilciliği olanaklıdır ne de yöneticilerin yönetilenler tarafından serbest seçimle belirlenmesi. "Yurttaşlık terimi doğrudan doğruya ulusal devlete bağlanır. Burada aitliğin kendi içinde demokratik olduğundan söz etmiyoruz; bir askerin bir orduya ait olma bilincinde ya da Toyota'da çalışan bir işçinin bu işletmeye ait olma bilincinde demokratik hiçbir şey yoktur, ama üyelik – *membership*- bağımlılığa karşıttır ve haklarla tanımlanır. Ayrıca demokrasinin zorunlu koşullarından biridir " (Touraine, 2019, s. 99).

Demokrasi, yurttaşlık ve kamusal alan arasında koparılamaz ve birbirinden ayrılamaz ilişkiler olduğu görüşünü dikkate alarak, Alain Touraine *Demokrasi Nedir* adlı kitabında aitlik kavramı için şöyle demektedir:

«Aitlik bilincinin birbirini tamamlayan iki görünümü vardır. Yurttaş olma bilinci ve bir topluluğa ait olma bilinci. "Fransız Devrimi sırasında ortaya çıkan yurttaş olma bilinci her şeyden önce "Ancien Rêgime"den ve kulluktan çıkma iradesine bağlıydı. Bir topluluğa ait olma bilinciyse, iktidarı sınırlama anlayışının karşısında değil yanındadır, onu tamamlar, çünkü mutlak bir erk bireyleri ve toplu düzenlenimleri, yönetim ve ortak bir kişilik özerkliği taşıyan bütünler olarak değil, kaynak ve araç olarak kullanır. Ama öte yandan topluluğa aitlik, bireyi toplumsal ve siyasal bir egemenliğin boyunduruğundan kurtararak, demokratik bilinci savunur. Ulusal bir topluluğa aitlik, Amerika Birleşik Devletleri'nde, Büyük Britanya'da ve Fransa'da özgür kurumların oluşturulmasıyla alabildiğine bağdaştırıldığı için bu ülkelerde demokratik anlayışla da alabildiğine bağdaştırılır. Dünyada birçok ülke, daha ulusal birliğini kurmamıştır. Bu ülkelerde etnik gruplar, dinsel gruplar ya da bölgeler arasındaki ayrılıklar aynı ulusal bütüne ait olmaktan daha önemlidir. Bununla beraber, güçlü bir ulusal bütünleşmeye ulaşmış ancak kimi zaman birtakım özel toplu düzenlenimlere, azınlıklara ait kimliklerin ulusal kimlikten daha belirgin olduğu ülkelerde de aynı demokratik sorunla karşılaşılır (Touraine, 2019, s. 100)».

Demokrasi, yani yönetenlerin yönetilenler tarafından özgürce seçimi, ancak özgürlüğün önünde, yıkılması olanaksız sivil bir kamusal alan varsa ve bu alan aracılığıyla iktidarın alanı, sınırlanabiliyorsa mevcut olabilir. Ama bu koşul gerekli olmakla birlikte yeterli değildir. Her ne kadar iktidarın sınırlı olması gerekiyorsa da, toplumsal edimcilerin de, yani yurttaşların da kendilerini özgürlüklerinden sorumlu hissetmeleri gerekir. Aynı zamanda insanın değerini ve haklarını kabul etmeleri, kendilerini ve diğer insanları yalnızca içinde doğdukları topluluklara göre ve kendi çıkarlarına göre tanımlamamaları da gerekmektedir. Aile, okul ve arkadaş grupları aracılığıyla ortaya çıkan ya da bu gruplar tarafından yok edilebilen bu sorumluluk duygusu olmadıkça demokrasi olamaz.

Demokrasinin birinci koşulu yönetenlerin yönetilenler tarafından seçilmesi ise demokrasinin ikinci bir koşulu da, yurttaşlık kavramı bilinci, yani yönetilenlerin yönetenleri seçmek, demokratik yaşama katılmak, kendilerini yurttaş hissetmek istemeleridir. Bu da ülkenin siyasal bütünlüğüne bağlı olan, siyasal topluma karşı gelişmiş, aidiyet bilincinin olmasını gerektirir. Eğer ülke, birbirlerine yabancı olmuş, düşman gibi etnik gruplara bölünmüşlerse ya da toplumsal eşitsizlikler yüzünden insanlar ortak bir şeyler hissedemiyorlarsa demokrasinin temeli eksik demektir. "Rousseau demokrasinin güçlü olması için koşulların belli bir eşitliğinin ve bir ulusal bilincin gerektiğini söylüyordu. Toplumun, devlete tabi olması demokrasiyi ne derece zayıflatıyor, hatta yıkıyorsa, siyasal toplumun bütünleşmesi ve birliği de demokrasiyi o kadar güçlendirir. Yurttaşlar kamu sorunlarını kendi çıkarlarına yabancı olarak değerlendirdiklerinde, o sorunlarla ilgilenmeleri için bir neden olmaz" (Touraine, 2018, s. 416). Yurttaşların kamu sorunlarını tartışabilmeleri ve gerekli çözümleri de üretebilmeleri için kamusal alanın varlığı zorunludur. Kamusal alan oluştuğunda aktif yurttaşın da toplumsal değişimin aktörü, eleştirinin ve yeniliğin temsilcisi olabilecek bir özne olarak tanınması gerekecektir. Kamusal alanın aktif kullanımı sonucu gelişen demokrasinin en önemli göstergesi, kurumların yapmaya çabaladıkları gibi, sorumlu ve kamu iyiliği için kaygılanan yurttaşlar oluşturma çabasıdır (Touraine, 2019, s. 214-215).

Touraine göre, demokrasi, toplumsal değişimin siyasal yönetim sistemidir. Gelişmenin, toplumsal ve ekonomik aktörlerinin bütünleşmesi kendiliğinden olmaz. Bunun için aracı bir organa ihtiyaç vardır. Toplumsal aktörler arasında ve toplumsal aktörlerle devlet arasında aracılık edecek bir organa ihtiyaç vardır. Bu organ siyasal sistemdir ve

gelişme, demokrasinin nedeni değil, sonucudur (Touraine, 2019, s. 228). Habermas'da görülen liberal demokrasinin müzakereci modelinde karşımıza çıkan sivil toplum ile devlet arasında aracılık görevi yapan kamusal alana karşılık gelmektedir. Habermas'da kamusal alan siyasal sistem içinde varolan bir aracı organdır. Bu organ çalışmadığında, toplumsal muhalifler birbirleriyle sağlam bir zeminde çarpışmadıklarında, özellikle ortak mülkiyetlerin dağılımı konusunda tartışmadıklarında toplumsal güçler parçalanırlar. Toplumdaki azınlıklar sesini yükseltir ya da kamusal yaşamdan geri çekilebilirler. Bu esnada yurttaşların bazıları da sessizliğe gömülür ya da kendi içlerine çekilirler. Bunun için toplumda egemen olanlarla, bağımlı olanlar arasındaki mesafeyi kısaltmak ve onları biraraya getirmek gerekmektedir. Bu bağlamda demokrasi, geçmişte siyasal özgürlükler için, daha sonra toplumsal adalet için çare olarak görülmüştür. Demokrasiden şimdi beklenen ise özne bireylerin yetişmesini sağlamak, bu bireylerin de öteki insanları tanımalarını ve kabul etmesini sağlayacak olgunluğu kazandırmaktır. Böyle olunca demokrasi de bir diyalog, bir iletişim alanı olarak görülecek ve dünyanın yeniden oluşumunu olanaklı kılanın da diğer insanları tanıma politikası olduğu görülecektir. Bir demokrasinin özne-birey yetiştirebilmesini sağlayacak olanın iyi çalışan bir kamusal alan olduğu söylenebilir. Bir kamusal alanın iyi çalışıp çalışmadığının bir ölçütü olarak toplumun göçmenlere karşı takındığı tutum tanımlanabilir. Çünkü göçmenler içinde buldukları toplumun yabancıdır ve de o toplumla biraradadır. Toplum, göçmenleri tanımalı ve onları dinlemelidir. Göçmenlerin yaşamış oldukları ve taşıyıcısı oldukları farklı deneyimleri aktarabilmelerine olanak tanınmalıdır. Bu tanıma ve dinleme eylemlerinin gerçekleşebileceği alan ise kamusal alan olacaktır. Kamusal alan ki, siyasal sistem düzeyinde de devlet düzeyinde de siyasal olmayan ve halkın iradesinden özerk olan bir alandır. Bu alan devlet düzeyinde memurların bağımsızlığı ve mesleklerinde ilerleyebilmeleridir. Siyasal sistem düzeyinde ise yasanın kendisi ve alınan kararların anayasaya uygunluğu ile yasallığını denetleme mekanizmasıdır (Touraine, 2019, s. 53).

Yukarıdaki üç paragrafta dile getirilen bazı cümleleri burada tekrar ederek, esas bizim konumuz olan kamusal alan ve buna bağlı olarak da kamusal alan ile yurttaşlık ilişkisine tekrar göz atalım.

Bir kişide aitlik bilincinin, birbirini tamamlayan iki görünümü vardır. Birincisi, yurttaş olma bilinci ve diğeri de bir topluluğa ait olma bilinci. Demokrasi, yani yönetenlerin yönetilenler tarafından özgürce seçimi, ancak özgürlüğün önünde yıkılması olanaksız

bir alan varsa ve iktidarın alanını sınırlayabiliyorsa vücuda gelebilir. Burada dile getirilen özgürlüğün önünde yıkılması olanaksız bir alan *kamusal alan*'dir. Demokrasinin ikinci bir koşulu da, yurttaşlık kavramı, yani yönetilenlerin yönetenleri seçmek, demokratik yaşama katılmak, kendilerini yurttaş hissetmek istemeleridir. Bu da bizzat kendisi de ülkenin siyasal bütünlüğüne bağlı olan, siyasal topluma aidiyet bilincinin olmasını gerektirir.

Demokrasinin gelişebilmesi için olmazsa olmaz iki koşul gerekli görülmektedir. Birincisi kamusal alanın bulunması, ikincisi ise kendisini içinde bulunduğu topluluğa ait hissedebilecek, yurttaşlık bilincine sahip ve kamusal alanı kullanabilecek yurttaşların bulunmasıdır. Bu çalışmanın ilerleyen kısımlarında, kamusal alanın laiklik özelliğinin bulunması ile bu alanı kullanabilecek olan yurttaşların etik değerlerle donanmış kişiler olması durumunda da o ülkedeki demokrasinin nasıl daha da gelişmişlik gösterebileceğini de görebileceğiz.

Salt siyasal bir çözümlenmeden, toplumsal ve ekonomik bir çözümlenmeye geçiş aynı zamanda yurttaşlık düşüncesinde de bir takım değişiklikler doğurmuştur. Yurttaş ve ulus kavramları, monarşiye karşı, Fransız Devriminde de yabancı istilasına karşı geliştirilmiştir. "Demokrasi, birbirine bağlı şu üç ilkeyle tanımlanır: *iktidarın sınırlanması, temsilcilik ve yurttaşlık*; bu üç ilkeden birisine öncelik vererek demokrasiyi tanımlayamayız" (Touraine, 2019, s. 135-136).

Alain Touraine'de *iktidarın sınırlanması, temsilcilik ve yurttaşlık* gibi üç ilke ile tanımlanan demokrasi, Habermas'ta liberal demokrasinin müzakereci biçimi olarak da üç öge ile tanımlanmaktadır. Bu ögeler de, *yurttaşların, devletin üyesi olarak kamusal özerkliği, yurttaşların toplumun üyesi olarak özel (kişisel) özerkliği ve devlet ile toplum arasında aracı olarak iş gören bir kamusal alanın bağımsızlığıdır*. Fakat demokrasi kendinde bir amaç değildir. "Dünyanın özel, birbirinden farklı aynı zamanda da insanlığın hiçbir zaman tamamlanamayacak, hiçbir zaman birliği sağlanamayacak söylemini beraberce üreten aktörler tarafından kurulması için kaçınılmaz olan kurumsal koşuldur" (Touraine, 2019, s. 192).

Kamusal Alan kavramının, çelişkilerin yaşanmayacağı şekilde içeriklendirilmesi gerekliliği de bu açıklamalar sonucunda daha net olarak görülebilmektedir. Özellikle Kamusal Alan kavramının siyaset ile yakın ilişkili olarak kullanılmasının sonucunda, eğer kamusal alan kavramı doğru ve anlaşılır biçimde tanımlanamamış ise insanlar farklı yasalara maruz kalmaktadırlar. Farklı yasalara maruz kalmak ta o toplumda

sosyal adaletsizliğin oluşmasına neden olabilir. Burası tam da kamusal alan tartışmaları veya kamusal alanda tartışmalar yapılırken “devlet, siyaset ve kamu kavramlarının birarada ve birbirleri ile ilişkilerinin düşünülmediği” (Kuçuradi, 2007, s. 48) durumdur. Kamusal alanın siyaset, kamu-yurttaş ve devlet kavramları ile ilişkili olarak düşünülmesi gerektiği burada açıklığa kavuşur. Devlet kendi başına bir özne olarak düşünüldüğünde ve siyaset de devleti bir grup tarafından ele geçirecek bir organ olarak gördüğünde, yapılan yasalarda ve uygulamalarında bazı gruplar dışarıda kalabilir. Başka deyişle bir olay veya bir durum ile ilgili yasa yapılması gerektiğinde farklı oluşturulmuş ya da farklı işletilmiş Kamusal Alanlar içinde farklı yasalar türetilmekte ve farklı uygulamalar söz konusu olmaktadır. Aynı yasa içine alınmayan gruplarda ya da farklı yasalara tabi olan gruplar arasında sosyal adaletsizlik oluşmaktadır.

Toplumsal alan, doğal yapısı gereği biraraya gelen insan topluluklarında, onlar farkında olmasa da kendiliğinden kurulabilen sosyal-kültürel normların üretilebildiği bir alandır. Bu alanın kuruluş ilkeleri ise gelenekler ile ahlaksal ve dinsel normlar olmaktadır.

Kamusal Alan ise, Toplumsal Alan'ın örgütlenmiş hali olan, kurumsal-hukuksal yapılardan oluşan ve siyasal-hukuksal normların üretildiği, insanların bilinçlenmelerinin sağlandığı alandır. Kamu Alanı'na çıkmak; Eğitim, Çalışma ve Siyaset olanaklarından yararlanabilmek ve bu olanakları kullanarak toplumsal yaşam içinde ürüne dönüştürmek olarak görülür. Eğitim, çalışma ve siyaset olanaklarından yararlanabilmek için kamu alanına çıkabilen birey pasif durumda bir yurttaştır. Gerek kamu alanında pasif şekilde görünür olan gerekse toplumsal alanda bulunan ama toplumsal alandaki yüz yüze kişi ilişkilerinin hukuksal-kurumsal rol ilişkilerine dönüştürülmesi gerektiğinin dile getirildiği kamusal alana çıkabilen kişi aktif yurttaştır. Gerek toplumsal alanda yüz yüze ilişkilerin değişimini isteyen kişilere, gerekse kamusal alanda görünür olan ve yüz yüze ilişkilerin hukuksal-kurumsal ilişkilere dönüşmesini talep eden kişilere, gerekse de hukuksal-kurumsal ilişkilerin değişime uğramasını talep eden kişilere toplumda kanaat önderleri adı verilmektedir.

Oluşturulan hukuksal-kurumsal yapıların zaman içinde bazılarının değiştirilebileceği, bazılarının ortadan kaldırılarak yerine yeni bir kurum oluşturulacağı söz konusu olabilir. Bu durumda bu değişime öncülük edebilecek kamusal alanın, devlet tarafından örgütlenmesi, kamu organı olarak oluşturulmasında kendine yer bulur. Türkiye'de TRT (Türkiye Radyo Televizyon Kurumu) ve Anadolu Ajansı bunlara örnek olarak verilebilir.

2. BÖLÜM : KAMUSAL ALAN ve İNSAN HAKLARI

Kamusal alan kavramı ile insan hakları kavramlarının birarada kullanılabilmesi için öncelikle bu kavramların neler ifade ettiklerinin açıklanması beklenir. Bu çalışmada şimdiye kadar yapılanlarda Kamusal alan deyince; kurumsal-hukuksal yapılardan oluşan ve siyasal-hukuksal normların üretildiği, insanların bilinçlenmelerinin sağlandığı alan akla gelmektedir.

Diğer taraftan da kamusal alanda üretilen siyasal-hukuksal normlar için yurttaş haklarının öncül kabul edildiği gözlemlenmiştir. Yani kamusal alanda üretilen siyasal-hukuksal normlar yurttaş haklarından türetilmektedir. Bu çalışmanın iddiası ise siyasal-hukuksal normların insan haklarından türetilmesi gerektiğidir. Nedir insan hakları ve kamusal alanda üretilen siyasal-hukuksal normlar neden insan haklarından türetilmelidir?

Kuçuradi, insan hakları ile ilgili yazılarında, insanın değerinden onun diğer canlılar arasındaki özel yerinin anlaşılması gerektiğini belirtir. İnsanın canlılar arasındaki bu özel yerinin de insanın sahip olduğu bazı olanaklar olduğunu, bu olanakların da insana özgü etkinlikler ve bu etkinliklerin ürünleri olarak görülebileceğini dile getirmektedir. Aynı zamanda insanın bu özelliklerini korumanın ve kişilerde insanın olanaklarının geliştirilmesinin insan türünün ödevi olduğunu söylemektedir. Böylece, bir hakkı insan hakkı yapanın da insanın sahip olduğu olanakların bilgisinin olduğudur (Kuçuradi, 2007, s. 1-10).

Kamusal alanda üretilen siyasal-hukuksal normların insan haklarından türetilmesinin ne gibi yararlarının olduğunu düşünelim. Ya da insan haklarını öncül olarak almadan türetilen, siyasal-hukuksal normlarda ne gibi eksiklikler görülebilmektedir. Kişi hakları olan insan hakları, Kuçuradi'ye göre iki kısımdan meydana gelmektedir. Birincisi temel haklar adıyla karşımıza çıkan, insanın olanaklarını gerçekleştirirken, kişinin herhangi bir engelle karşılaşmamasını talep eden haklardır. Diğer kısmı ise bu olanakların gerçekleştirilebilmesinin önkoşulları ile ilgilidir. Örneğin eğitim, sağlık, çalışma hakları gibi haklardır. Kişinin yaşama hakkı temel hak olup, kişiyle birlikte doğuştan gelen bir haktır. Herhangi bir devlet tarafından kişiye tanınabilecek bir hak değildir. Fakat kişinin yaşayabilmesi sadece onun yaşam hakkını tehdit edebilecek kişilerden korunması

değildir. Aynı zamanda kişiye gerekli olan beslenme olanağı sağlanamadığı durumda da kişinin yaşam hakkı tehlikeye girebilir. Bu nedenle doğrudan temel hak olmayan sağlık hakkı, bir temel hakkın koşulu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kuçuradi'ye göre "Bu haklarla ilgili karşılaşılan güçlük şudur: bu hakların sağlanması, başka bir tür haklara bağlıdır; ancak dolaylı olarak devletin kişilere tanıdığı sosyal-ekonomik-siyasal haklarla ve çoğu zaman da siyasal kararlarla kurulan kamu kuruluşları aracılığıyla korunabilirler" (Kuçuradi, 2007, s. 7). İnsan haklarının, kamusal alanla ilgisinin kurulabileceği nokta, temel kişi haklarının gerçekleştirilmesine önkoşul oluşturan ve yurttaş hakları olarak tanınan bu hakların oluşturulması sırasında karşımıza çıkmaktadır.

Kamusal alan; Aristoteles'te erdemli yurttaşların tercih yapabildiği, teorik ve pratik etkinliklerin yapılabilirdiği, Arendt'te yapılan tartışmalar sırasında orada bulunmayan insanların da dikkate alınarak kişisel kanaatlerin oluşturulabildiği, Habermas'ta ise müzakereler yoluyla kamuoyunun oluşturulabildiği alandır. Diğer taraftan, kamusal alanı en geniş anlamda, devlet ile toplum arasında aracılık yapan, laiklik özelliği gösteren ve özgürlüklerin kullanım alanı olan, yapılan politik yargılamalar sonucunda hukuksal-siyasal normların üretildiği, siyasal-hukuksal normların insan haklarından türetilmediği durumda sosyal adaletsizliklerin görülebileceği alan olarak tanımlayabiliriz. Ayrıca bir ülkenin yurttaşı olmayan fakat başka ülke toprakları üzerinde yaşayan insanlar için de gerekli olan kamusal alan neresi olacaktır ve bu alan nasıl çalışacaktır? Bu soruda insan hakları bakımından ele alınarak ve yanıtlanması gereken bir sorudur.

İnsan Hakları kavramı, günümüzün en popüler ve en çok tartışılan kavramlarından birisidir. Popülerlik ve yalınlık kavramlarının birbirinin zıttı olması nedeniyle de kavramın içeriğini belirlemek zorlaşmaktadır. İoanna Kuçuradi, içeriği bulanık kavramların çok tehlikeli olabileceğini ve insan hakları kavramının da içeriği bulanık olan kavramlardan birisi olduğunu söylemektedir (İnsan Hakları kavramları ve sorunları, sf:1). Bu karışıklığın kaynağı olarak iki neden gösterilebilir. Birinci olarak hakların sınıflandırılması ya da kategorize edilmesi sırasında yurttaş hakları ile insan haklarının birbirine karıştırılması. İkinci olarak da hak, özgürlük, yarar ve çıkar gibi kavramlar arasında fark gözetilmeksizin birinin yerine diğerinin rahatlıkla kullanılmasından kaynaklanmakta olduğu söylenebilir. Diğer taraftan İnsan Hakları kavramının bir hukuk normu olarak görülmesi, bu nedenle de hukuksal yönden içeriklendirilmesi ile aynı kavrama felsefi olarak bakılması ve içeriklendirilmesi sonucu ortaya çıkan farklılıklardır. Bir başka deyişle insan hakları kavramının hukuk yoluyla temellendirilmesi ile felsefi

yoldan temellendirilmesi bizi farklı yönler e götürecektir. Hukuk yoluyla temellendirilmesi sonucunda yurttaş hakları olarak tanınan hakların bazıları, insan hakları olarak görülecek ve öyle isimlendirilecektir. Felsefi yolla temellendirilmesi sonucunda ise insan haklarının, insanın sahip olduğu bazı olanakların gerçekleşebilmeleri için gerekli koşulların sağlanması olduğu görülecektir.

İnsan haklarını hukuk yoluyla temellendirmeye çalışıldığında öncelikle insan hakları hukukun bir dalı olarak görülmektedir. Bu kabul de farklı hukuk anlayışlarının olduğundan hareketle farklı insan hakları sınıflandırılması olabileceği anlayışını beraberinde getirmektedir. Buradan hareketle kuşaklara göre hakların sınıflandırılması, siyasal rejimlere göre sınıflandırma, pozitif haklar ve negatif haklar gibi sınıflamalar olmaktadır (Çotuksöken, 2021, s.135).

2.1. HUKUKSAL YAKLAŞIMLA İNSAN HAKLARI

İnsan Haklarının hukuksallaşması genellikle Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile başlamaktadır. Kuşak ismiyle yapılan sınıflandırmalarda birinci, ikinci, üçüncü hatta dördüncü kuşak hakları, isimlerini tarihsel olarak dile getirilişlerine göre almaktadırlar. İlk olarak birinci kuşak hakları sivil ve siyasal haklar olarak, ikinci kuşak hakları sosyal, ekonomik ve kültürel haklar olarak, üçüncü kuşak haklar ise grup hakları ya da dayanışma hakları olarak belirlenmiştir. Kuşaklara göre hakların sınıflandırılması, insan hakları hukukçusu Vasak tarafından 1979 yılında "A 30-year Struggle³⁷" adlı makalesinde ortaya konmuştur (Çotuksöken, 2021, s.136).

2.1.1. Birinci Kuşak Haklar

Birinci kuşak insan hakları sivil ve siyasal haklar olarak kategorize edilmişlerdir. Sivil haklar, doğuştan kazanılan yurttaşlık hakkına sahip olan kişiler için devlet tarafından tanınan haklardır. Bu haklar da, sivil haklar, yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı ile din ve vicdan özgürlüğü gibi her yurttaşın sahip olduğu haklardır. Siyasal haklar ise üyesi olduğu devletin siyasal yaşamına katılabilmek amacıyla yurttaşlara tanınmış olan

³⁷ Karel, Vasak, "A-30 year Struggle : the sustained efforts to give force of law to the Universal Declaration of Human Rights", Southern Africa at Groups with Racism The UNESCO Courier. Cilt XXX (1977), Sayı 10, s.20

seçme-seçilme hakkı, dilekçe hakkı, kamuda görev alabilme hakkı gibi haklardan oluşmaktadır.

Birinci kuşak haklardan oluşan; yaşam hakkı, adil yargılanma hakkı ile din ve vicdan özgürlüğü gibi, sivil haklar ile yurttaşların ait oldukları devletten bekledikleri, yurttaşların sahip olduğu bu haklara devletin hiçbir şekilde müdahale etmemesi olmuştur. Bu nedenle sivil haklar aynı zamanda negatif haklar olarak da adlandırılmaktadırlar. Bu haklar aracılığıyla devletten beklenen ise yurttaşlarının bu haklarına devlet tarafından dokunulmamasıdır. Diğer yurttaşlar tarafından ihlal edildiğinde de devletin görevi, güvenlik yargı organları aracılığıyla araya girerek, yurttaşın hakkını tekrar geri vermek olmalıdır.

Yaşama hakkı çerçevesinde sığınmacılar, mülteciler ve yurtsuz insanların durumları tartışmalıdır. İnsan hakları evrensel bildirgesi madde 14 de, “herkesin zulüm karşısında başka memleketlere sığınma ve bu memleketler tarafından mülteci muamelesi görmek hakkı vardır” denilmektedir. Fakat mülteci akını karşısında ekonomik nedenlerden dolayı her ülke sığınmacıları kabul etmemektedir. Sığınmacılar çoğu zaman ya sınırdan geri çevrilmekteler ya da sınırlara kurulan geçici çadır kamplarda zor yaşam koşulları altında konaklamaktadırlar. Sığınmacı akınına uğrayan ülkeler ekonomik nedenlerle sığınmacıların yaşamlarını idame ettirebilecekleri koşulları sağlayamayacaklarını belirterek; sığınmacıları geldikleri ülkelere ya da üçüncü ülkelere göndermek istemektedirler. Son çare olarak da Birleşmiş Milletler’den yardım talebinde bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nde Madde 14 yer almasına, herkese sığınma hakkı tanınmasına rağmen, ulusal devletler bunu kendi ülkelerinin iç işlerine müdahale olarak değerlendirmektedirler. Sığınmacıları kabul etmemektedirler. Böylece de uluslararası belgelerde yer almasına rağmen sığınma hakkı, bağımsız ülkelere karşı zorlayıcı değil sadece ahlaki ödev yüklemektedir. Kamusal Alan ve İnsan Hakları bağlamında tartışma konusu olabilecek en önemli konulardan bir tanesi de mülteciler, sığınmacılar ve yurtsuzlar için kamusal alan neresidir? sorusu olmaktadır.

2.1.2. İkinci Kuşak Haklar

Ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak gruplandırılan ikinci kuşak haklar olan eğitim hakkı, sağlık hakkı, sosyal güvenlik hakkı ve çalışma hakkıdır. Bu haklar devletler

tarafından yurttaşlarına karşı sağlanması gereken haklardır. Birinci kuşak haklar için devletlerin yapması gerekenler bu hakları yurttaşları için sadece tanımalarıdır. İkinci kuşak haklar ise devlet tarafından yurttaşları için sağlanması gereken haklardır. Bu nedenle devletin yapması gereken ödevleri olduğundan dolayı da pozitif haklar olarak tanımlanmaktadır. Birinci kuşak hakların negatif olmasına karşılık ikinci kuşak haklar pozitif özelliklidir.

İkinci kuşak haklar arasında çalışma hakkı yurttaşlar için özel önem arz etmektedir. Çünkü çalışma hakkı, yurttaşların seçtikleri veya kendilerine sunulanlar arasından kabul ettikleri işlerde çalışabilmeyi sağlar. Çalışma karşılığı olarak da kendilerinin ve geçindirmekle yükümlü oldukları kişilerin yaşamlarını sürdürebilme fırsatı sağlamış olurlar.

Çalışma hakkı, devletlere, kendi yurttaşlarına karşı herkese iş sağlama, eşit işe eşit ücret ve insan onuruna yakışır bir çalışma ortamı hazırlama ödevlerini yüklemektedir.

2.1.3. Üçüncü Kuşak Haklar

Üçüncü kuşak haklar kümesi olan barış hakkı, kalkınma hakkı ve çevre hakkı gibi haklar ise dayanışma hakları olarak adlandırılmaktadır. Bu haklar tek tek kişilerce değil de ancak insanlar tarafından topluca yapıldığında gerçekleştirilebileceğinden dolayı dayanışma hakları denilmektedir.

Dayanışma, bir grup içinde kişilerin birbirlerine karşılıklı destek veya bağlılığıyla, bir konu veya bir şeye karşı ortak ilgileri veya sempati ile oluşmaktadır. Bu kavram üçüncü kuşak haklar arasında yer alırken, özneleri bakımından diğer haklardan ayrılmaktadır. Daha önceki birinci ve ikinci kuşak haklar kişilere tanınırken üçüncü kuşak, dayanışma hakları, gruplara tanınmaktadır. Böylece gruplara tanınan bu haklar tüm insanlığın barışına ve tüm insanların sağlıklı bir çevreye sahip olmalarını içermektedir. Ayrıca yeryüzünde bulunan her halkın kendi geleceğini ve kendi kültürünü belirleme-yaşatma hakkına sahip olmasını kapsamaktadır (Tepe, 2018, s.81). Böylece bu haklar tüm ödevleri insanlığın tamamına yüklemektedir. Bütün insanları, insanlığın barışı ve temiz bir çevreye sahip olabilmeleri için, dünya çapında dayanışmaya davet etmektedir.

Bu birinci, ikinci ve üçüncü kuşak hakları isimlendirmesi 1789 yılında yapılan Fransız İhtilalinin ilkeleri referans alınarak özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkeleri ile özdeşleştirilmiştir. Birinci kuşak haklar olan yaşama hakkı, mülkiyet hakkı, seçme-seçilme hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ile kamuda görev alabilme gibi haklar, Fransız İhtilalinin özgürlük ilkesine karşılık gelmektedir. İkinci kuşak haklardan olan eğitim hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı ve sosyal güvenlik hakkı gibi, “*ekonomik-sosyal-kültürel haklar*” Fransız İhtilalinin eşitlik ilkesine karşılık gelmektedir. Üçüncü kuşak, dayanışma hakları ise Fransız İhtilalinin kardeşlik ilkesine karşılık gelmektedir. Burada kuşakları ifade etmek için kullanılan birinci, ikinci, üçüncü sözcükleri, o hak gruplarının ortaya konuldukları tarihlere referans vermektedir (Kara, s.137, Çotuksöken, 2021, içinde).

Bu gruplandırmalara göre yapılan isimlendirmeler ile insan haklarının tarihsel gelişimine vurgu yapıldığı gözlenmektedir. Aynı zamanda kuşaklara göre yapılan bu sınıflandırmalarda gelişmelerin motoru olarak, sanki burjuva sınıfı gibi bir sınıf ya da bir zümre tarihsel özne olarak kabul görmektedir. Oysa insan hakları bir sınıf ya da bir grubun hakları değil, insan olan her bir kişinin hakkı olduğu için hukuk temelli yapılan, insan hakları gruplandırmasında problematik alanlar görülmektedir. Birincisi insan hakları tanınan değil, korunması gereken haklardır. Diğer taraftan insan hakları kişi haklarıdır. Taşıyıcıları bireysel kişiliklerdir. Birinci, ikinci ve üçüncü kuşak haklar olarak yapılan gruplandırmada bazı hakların taşıyıcıları tek tek yurttaşlar iken bazı hakların taşıyıcıları gruplar olmuştur. Diğer taraftan haklarla beraber gelen ödevler bazen devletlere, bazen kişilere ve bazen de gruplara, yani tüm insanlığa verilmektedir. İnsan hakları ise ödev olarak genellikle kişilere verilmektedir. Sadece, kişiler, insan haklarının gerektirdiği gibi davranmadıkları, diğerlerinin haklarını ihlal ettiği durumlarda devletin araya girerek, insanlık durumunu eski haline getirmesi görevi devlete verilmektedir.

Hukuk temelli yapılan hak gruplandırmalarında, birinci, ikinci, üçüncü kuşak haklar isimlendirmeleri, haklar arasında öncelik sonralık ilişkisi varmış gibi izlenim uyandırmaktadır. Oysaki insan hakları diye tanımlanan haklar birbirleri ile ilişkili olmalarına rağmen aralarında öncelik sonralık ilişkisi kurulamaz. Çünkü bir insanın eğitim hakkı, çalışma hakkı, sağlık hakkı, sosyal ve kültürel hakları arasında öncelik ilişkisi kurulamaz. Bu hakların birçoğu aynı anda ve her tek kişi için sağlanması gereken haklardır.

İnsan hakları hukuk temelli değil de felsefe temelli gruplandırılmak istenildiğinde Kuçuradi'nin doğrudan ve dolaylı korunan haklar olarak insan hakları ile karşılaşılabılıriz.

2.2. FELSEFİ YAKLAŞIMLA İNSAN HAKLARI

Günlük hayatın akışı içinde çok değişik hak talepleriyle karşılaşmaktayız. Hak ise kişinin olan ve ona verilmesi gereken bir şey olarak tanımlanmaktadır. Haklar yaşam içinde yazılı olan ve yazılı olmayan talepler olarak karşımıza çıkmaktadırlar. Bu şekilde haklar etik ve hukuki olarak ayrılabilirler. Etik haklar karşıdakine yöneltilen etken ya da edilgen geçerli olan beklenti talepleridir. Hukuki haklar ise toplum yaşamın düzenlenmesi sırasında kişilere tanınan yapıp yapmamaları gerekenleri söyleyen yazılı önermelerdir. Hukuki talepler siyasi gücü elinde bulunduranlara karşı yapılır.

Hakların ve insan haklarının taşıyıcıları insanlardır. İnsan hakları kişilerin milliyetine, cinsine, yaşına, mesleğine, diline, toplumsal rolüne, cinsel eğilimlerine vb tüm belirlenimlerine bakmaksızın, sadece insan olduğundan dolayı sahip olduğu varsayılan haklardır. “İnsan hakları her insana ilişkin kimi gereklilikleri dile getirir. Bu gereklilikler insanın değerini tanıma ve koruma talepleridir, yani bu haklar kişileri yalnızca insan oldukları için korumayı talep ederler (Kuçuradi’den aktaran Tepe, 2018, s.19). Kuçuradi’ye göre insan hakları, temelini “ (...) tür olarak insanın, diğer varlıklarla ilgisi bakımından özel durumu, başka bir deyişle insanın varlıktaki özel yeri” olarak tanımlanan “insanın değeri”n den alır (Çotuksöken, 2021, s.144).

Bu noktada şu soru ile karşılaşabiliriz. Doğada, tüm canlılar arasında, insanın özel yerini, yani değerini ne belirler ya da insanın ayırt edici özellikleri nelerdir? Bu soruyu yanıtlayabilmek için öncelikle insan nedir? sorusunun yanıtlanması beklenir. İnsanı, sahip olduğu akıl, tin ya da dil gibi özelliklerinden birisine indirgmeden insanı bütünlüğünde ele alabilen görüşler mevcuttur. Bunlardan birisi, insanı temel yapabilirliklerinin taşıyıcısı olarak görebilen görüştür. Diğerisi ise insanın olanaklar bütünü olduğunu dile getiren felsefi antropolojide bulabiliriz. Felsefi antropolojiye göre insan, “fenomenler bütünü”dür ve bu fenomenler aynı zamanda “insanın varlık koşulları”dır. Bu koşullar, insan türünün her üyesinde bulunan ve her bir kişinin taşımakta olduğu olanaklardır.

İnsan hakları, insana özgü olan bu olanakların koşullarıyla ilgili talepler olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanın değeri tanımı ışığında insan hakları, “insanın

olanaklarının gerçekleştirilmesi” ve “geliştirilmesinin önkoşullarının talebi”dir. İnsana özgü olan bu olanakları korumak da insanın değerini korumak demektir.

« İnsan hakları kişi haklarıdır, ama bütün kişi hakları insan hakları değildir. ... kişi hakları ... istemler olarak bazı önemli farklar gösterirler: bu istemlerden bir kısmı insanın olanaklarıyla doğrudan ilgilidir; başka bir kısmı bu olanakların geliştirilmesi için genel olarak gerekli önkoşullarla, başka bir kısmı ise bazı (değişken) koşullarla ilgilidir. Bunun için ben, ‘insan hakları’ terimini, ancak ilk iki tür istemler için kullanmak ve insan haklarına kavramına, kişinin güvenliğine ilişkin istemleri ve/veya ‘temel özgürlükleri’ ile insanın olanaklarını korumanın genel olarak önkoşullarına ilişkin istemleri (sağlık için gerekli yaşama düzeyi, eğitim, çalışma v.b. hakları) kapsatmak eğilimindeyim. » (Kuçuradi, 2007, s. 4).

Kuçuradi, insan hakları sınıflandırmasını öncelikle hakların taşıyıcılarına göre yapmaktadır. Buna göre, “taşıyıcıları açısından iki tür haktan, kişi haklarından ve grup haklarından (kollektif haklardan); kişi haklarına baktığımızda da kişilerin insan olmalarından dolayı sahip oldukları haklardan (...) ve belirli bir devletin yurttaşı olmaktan dolayı sahip olduğu (ona tanınan) haklardan söz edebiliriz. Bu son haklar yurttaşlara çizilen sınırlardır (Kuçuradi, 2007, s. 142).

Kuçuradi’de birinci grup haklar insan hakları olarak ele alınmaktadır. Grup haklarını, kollektif hakları, insan hakları olarak tanımlamaz ama grup hakları tanımına bakıldığında bu hakların, kişi haklarıyla ilişkili olduğunu belirtir. Kuçuradi’ye göre grup hakları, “bir azınlık grubuna tanınan ayrıcalıklar değil, bir ülkede yurttaşların çoğunluğunun sahip olduğu bazı özelliklerden farklı özelliklere (...) sahip gruplara üye kişilerin kendi insansal olanaklarını geliştirebilmelerini olanaklı kılan kamusal düzenlemelere ilişkin normlardır” (Kuçuradi, 2007, s. 144-145).

İnsan hakları kişi haklarının kapsamına girmekle birlikte, kişi haklarının daha geniş bir kapsama sahip olduğu görülmektedir. İnsan hakları, doğrudan insanın olanaklarıyla ilgili haklardır; bu nedenle her hakkın insan hakkı olarak nitelendirilmemesi gerekmektedir. İnsan haklarını diğer kişi haklarından ayırabilmek ve insan haklarını koruyabilmek için insan haklarını doğru gruplayabilmek gerekmektedir.

Kuçuradiye göre olmaması gerektiği halde bazı kişi haklarının insan hakları olarak gösterilmesi iki nedenle ortaya çıkmaktadır.

- a) kişi haklarının farklı türleri arasında ayırım yapılmamasından
- b) kişinin temel haklarının iki farklı türünü koruma yollarının birbirine karıştırılmasından kaynaklanıyor (Kuçuradi, 2004, s. 26-27)

Özellikle kişi hakları olan ekonomik ve sosyal hakların, insan hakları sınıflarından birinin adı olarak verilmesi ve dolaylı korunabilecek hakların, doğrudan korunan haklar gibi kabul edilmesi insan hakları ihlallerinin önünü açmaktadır.

Kişi hakları arasındaki farklar şu şekilde dile getirilebilir. Bir kısmı insanın olanaklarıyla doğrudan doğruya ilgilidir, başka bir kısmı bu olanakların geliştirilmesi için genel olarak gerekli önkoşullarla ilgilidir. Başka bir kısmı ise bazı değişken koşullarla ilgilidir. Bunların yalnızca ilk ikisi yani “insanın olanaklarıyla doğrudan ilgili olanlar ve “olanakların geliştirilmesi için gerekli önkoşullarla ilgili olan”lar insan hakları kapsamına girmektedir” (Kuçuradi, 2007, s. 19-22).

Değişken koşullarla ilgili olan haklar, yurttaş hakları, kişi hakkı olmakla birlikte insan hakları olarak kabul edilmemelidir. Zira daha önce de belirtildiği gibi, insan hakları, tür olarak insanın özel koşullarından alırken, diğer kişi hakları temellerini belirli bir yer ve zamandaki mevcut koşullardan, bir ülkenin yurttaşı olmaktan dolayı, almaktadır. Üç farklı kişi hakkı grubundan sadece ikisi insan haklarını oluşturmaktadır: “insanın olanaklarıyla doğrudan ilgili olanlar” diğer bir adıyla doğrudan doğruya korunan haklar ve “olanakların geliştirilmesi için genel olarak gerekli önkoşullarla ilgili olanlar” yani “dolaylı olarak korunan haklar” (Kuçuradi, 2007, s. 12-13).

İnsan hakları iki sınıfa ayrılır. Doğrudan korunan haklar “kişiler insanın bu olanaklarını gerçekleştirip geliştirirken, onlara “hiç kimse” tarafından dokunulmaması istemidirler. Dolaylı olarak korunan haklar ise, ancak dolaylı olarak, bir ülkede devletin tanıdığı haklar (...) ile bazı kurum ve kuruluşlar aracılığıyla korunabilen” haklardır (Kuçuradi, 2007, s. 44).

Kuçuradi’de yapılan bu sınıflandırmaya göre insan hakları iki gruba ayrılmaktadır. Doğrudan korunan haklar ve dolaylı korunan haklardır. Doğrudan korunan haklar yaşama hakkı, işkence yaşağı gibi haklar, dolaylı korunan haklar ise yurttaş hakları olarak devlet tarafından yurttaşlara tanınan ama temel insan haklarının ön koşulu olan, eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi haklardır. Yurttaş hakları ise kişi hakları olup insan hakları gruplandırmasında yer almamaktadır.

Burada insan hakları normları ile hukuk normlarından da kısaca söz etmek gerekebilecektir. «Her şeyden önce insan hakları hukuktur, hukukun içindedir dendiği için, Kuçuradi buna karşı çıkıyor ve “insan hakları hukuk değildir” diye tepkide bulunuyor. İnsan haklarının hukukun türetildiği öncüller olduğunu söylüyor.» Aslında hukuk normları genelde iki kaynaktan türetilmektedir. Birisi etik ilkeler veya etik

normlardan ikincisi ise içinde bulunulan kültür normlarından türetilmektedir (Tepe, 2018, s.138). Hukuk kişi ile devlet arasında olan ilişkiyi düzenlemekte olduğundan dolayı hukukun hangi öncüllerden üretildiği büyük önem taşımaktadır. Eğer hukuk, insan haklarından türetilerek, kişi ile devlet arasındaki ilişkiyi düzenlediğinde, insan haklarına iki türlü bakılabilir. Birisi kişiyi merkeze alarak, kişinin insan hakları ile olan ilişkisine bakılabilir. İkincisi ise devleti merkeze alarak, devletin insan hakları ile olan ilişkisine bakılabilir.

“Kişi açısından bakıldığında insan hakları etkin ve edilgin muamele görme ilkeleri ya da normlarıdır”. Devlet açısından bakıldığında, devleti merkeze alarak bakıldığında ise insan hakları “bu muameleyi mümkün kılan koşulları dile getiren normlardır”. Başka bir deyişle, insan hakları “toplumsal ilişkilerin düzenlenmesinde dayanılacak normlardır” (Kuçuradi’den aktaran: Tepe, 2018, s.138-139).

Yurttaş hakları ve insan hakları arasındaki ilişki nedir diye sorulacak olursa: yurttaş hakları devlet tarafından o ülkenin yurttaşlarına tanınan haklardır. Bu hakların genişliği her ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilir. Örneğin bir ülkedeki çalışma ömrü yılı ile bir başka ülkedeki çalışma ömrü yılları farklılıklar gösterebilecektir. Aynı şekilde bir ülkedeki asgari ücretin değeri ile bir başka ülkedeki asgari ücretin değeri farklı olabilecektir. Bir ülkedeki zorunlu eğitim yılları ile bir başka ülkedeki zorunlu eğitimin yılları birbirinden değişiktir. Yurttaş hakları her insan için tanınan değil, üyesi olduğu ülkenin yurttaşları için tanınan haklardır.

İnsan hakları ise her insan için korunması gereken haklardır. Bu haklarda direkt ya da dolaylı korunan haklar olarak ikiye ayrılmaktadır. Direkt olarak korunması gereken haklar tüm insanlar için geçerlidir. Dolaylı korunması gereken haklar ise temel haklara ön koşul olan ama sınırları ülkeden ülkeye değişebilen eğitim hakkı, sağlık hakkı gibi yurttaş haklarıdır. İnsan hakları kişi hakları olup kişinin hakları da insan hakları ve yurttaş haklarından oluşmaktadır.

2.3. KAMUSAL ALAN İLE İNSAN HAKLARI ORTAK ÖZELLİKLERİ

Kamusal alan ile ilişkisi kurulacak olduğunda ve kamusal alanda sosyal-kültürel normlar ile siyasal-hukuksal normlar üretildiği hatırlanacak olursa, kamusal alanda yapılabilecek hukuk normları tartışmalarında öncüllerin kültürel normlar ile insan hakları normlarının olması bizi farklı yerlere götürecektir. Yurttaş hakları ile yapılan hukuk

normları türetilmelerinde en fazla yurttaşlara tanınan hakların sınırları konu olabilir. İnsan haklarını öncül kabul ederek yapılabilecek kamusal alan müzakerelerinde ise her bir yurttaşın korunması gereken hakları yanında, yurttaşlara tanınan hakların sınırları ve bu tanınan hakların temel hakları ne kadar koruyabildiği de konu olabilecektir.

Bu nedenlerle kamusal alan tartışmalarında öncül olarak insan hakları fikri alınmalıdır. Kamusal alanda yapılacak olan tartışmalarda tartışmayı yapabilecek kişilerde olması gereken özellikler olarak özgür ve laik düşünce temelli kişiler olmaları beklenir. Yapılacak tartışmaların sonucunda üzerinde uzlaşılarak ortaya çıkacak siyasal-hukuksal normların toplumda adaleti sağlayacak şekilde uygulanabilir olması beklenir. Aynı şekilde kamusal alanda üretilecek olan sosyal-kültürel normların da toplumda uygulama alanında etik değer temelli, etikten türetilmiş normlar olması beklenir.

Kamusal alanın çıktısı olan üzerinde uzlaşılmış fikirlerin uygulayıcısı olan devletin de kamusal alana kulak vermesi beklenen ve arzu edilen bir durumdur. Kamusal alanda yapılacak olan tartışmalarda doğru değerlendirme yapabilmenin de önemi büyüktür. Çünkü doğru değerlendirme yapabilmek için sorunun ve soruna ait konu nesnesinin doğru belirlenmiş olması yanında sorunun bütün bağlantıları ile birlikte ele alınması gerekmektedir. Müzakerelerin başlangıcı olarak yurttaş hakları yerine insan hakları öncül olarak alındığında, sınırları devlet tarafından çizilen yurttaş haklarının aynı zamanda yurttaşların temel haklarını da koruyacak şekilde oluşturulduğu görülecektir. Bunun sonucunda da toplumda sosyal adaletin gerçekleşebilecektir.

Bu bağlamda kamusal alanın Özgürlük, Devlet, Laiklik, Hukuk, Doğru Değerlendirme, Sosyal Adaletsizlik ve Vatansız İnsanlar gibi kavramlar ile olan ilişkilerinden bahsedilecektir. (TEPE, 2018)

2.3.1. Kamusal Alan Ve Özgürlük

Kuçuradi, özgürlük kavramını da açıklığa kavuşturmaya çalıştığı “Uludağ Konuşmaları” adlı eserinin “Özgürlük” başlıklı yazısında, özgürlüğün tür olarak üçe ayrılabilceğinden söz etmektedir. Bunları da sırası ile

a) insan türünün özgürlüğü- antropolojik özgürlük,

b) etik özgürlük –kişi özgürlüğü,

c) toplumsal özgürlük olarak belirlemektedir.

Aynı çalışmada bu üç tür özgürlüğün tanımları da şöyle verilmektedir. “Birincisi, değerli eylemde bulunma olanağı olarak insan türünün özgürlüğüdür. İkincisi, değer bilgisine sahip ve bu bilgiyi hesaba katarak yaşayabilen kişilerin özelliği olarak Etik özgürlüktür. Üçüncü olarak da bir ülkedeki toplumsal ilişkilerin kurulması, değiştirilmesi ve yürütülmesi gibi düzenlemelerde geçerli kılınan ilkelerin özelliği olarak toplumsal özgürlüktür” (Kuçuradi, 2007, s. 6-7).

Burada sözü edilen toplumsal ilişkilerin kurulması, değiştirilmesi ve yürütülmesi işlemleri ise gerçekte o ülkedeki hukuk normlarının oluşturulması, değiştirilmesi ve geçerli kılınmasıdır. Hukuk normlarının kamusal alanda oluşturulduğu hatırlanmalı ve de hukuk normlarını üretenlerinde insan oldukları unutulmamalıdır. Dolayısıyla hukuk normlarının türetilmesi sırasında geçerli kılınan ilkelerin neler olduğu “o ülkede kamu yönetimi ve siyasal yönetim işleriyle uğraşanların çoğunluğunun etik özgürlüğüyle ilgilidir” (Kuçuradi, 2007, s. 8). Hukuk normlarının türetilmesi sırasında etkin olarak görülen, yasa yapıcıların etik özgürlüğe sahip olmalarıyla beklenen de hukukun oluşturulması sırasında insanın yüzünün görülebilmesidir. “İhtiyaç duyulan etik kavramı, insanın görülmesini mümkün kılan kavramdır. İnsanın yüzünü unutturan bir kavram değildir” (Uygur, 2020, s. 14). İnsanın görülebilmesiyle ilgili sorun ise Uygur’a göre iki türlü karşımıza çıkmaktadır. “Birincisi hukukta adalet kavramıyla, ikincisi ise ilgilenmeyle ilgilidir. Bu bağlamda ilgilenme ise görme kavramının, her tek durumun özelliklerine yoğunlaşmak ve katılanlar olarak kendimizi görmekle ilgili olduğudur” (Uygur, 2020, s. 86).

Kuçuradi’ye göre bir ülkedeki toplumsal özgürlük sorunu hukuk normlarının türetilmesi sırasında, değer bilgisinin hesaba katılıp katılmamasıyla ilgili görülebilmektedir (Kuçuradi, 1997, s. 8). Hukuk normlarının türeticileri de kullanıcıları da o ülkenin insanları olacağından, hukuk normlarının türeticileri/kullanıcıları olan kamu görevlileri ile normların uygulama nesnelere olan yurttaşlar birlikte dikkate alınmalıdır.

Kuçuradi’ye göre, toplumsal özgürlük kavramı açıklığa kavuşturulurken, bu kavramın içeriğinin çeşitli özgürlüklerden oluştuğu ve bu kavrama biri kişi açısından, diğeri de devlet açısından olmak üzere iki açıdan bakılması gerektiği belirtilmektedir.

“Kişi merkeze alınarak bakıldığında, toplumsal özgürlüğün, kişilerin insan olarak olanaklarını geliştirebilmelerinin önkoşullarıyla ilgili olduğu dile getirilmektedir. Bunlar da sağlık hakkı, eğitim hakkı, çalışma hakkı gibi istemlerdir. Bu haklar, yaşadıkları ülkede kişilere devletçe tanınan sosyal, ekonomik, siyasal haklar aracılığıyla ve de çeşitli kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla dolaylı olarak korunabilen haklardır. Aynı soruna devleti merkeze alarak bakıldığında, toplumsal özgürlüğün, bir devlette yapılan düzenlemelerle yurttaşlara sağlanan olanaklar bütünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kamu özgürlükleri olarak adlandırılan bu olanaklar da bir ülkede yurttaşların temel haklarının fiilen korunabilmesi için devletin yarattığı olanaklardır” (Kuçuradi, 1997, s. 11-19).

Kamusal Alanın, Özgürlüğün üç türü ile yani, Antropolojik, Etik ve Toplumsal Özgürlük ile ayrı ayrı bağlantıları kurulmaya çalışıldığında şunları söyleyebiliriz. Kamusal Alan, kamusal özgürlüklerin, yani bir ülkenin kendi yurttaşlarına yaratabildiği olanakların tümünü kapsayan bir üst kavram gibi görünmektedir. Bir devlette, kendi vatandaşlarına yaratılacak hakları hazırlayan ve oluşturan da yine o ülkenin yönetiminde söz sahibi olan insanları olacaktır. Buradan hareketle, Kuçuradi aynı adlı eserinde, Toplumsal Özgürlük ile Etik Özgürlük arasında koparılmaz bir bağın olduğunu vurgulamakta ve toplumsal özgürlüğün yaratılmasında, etik özgürlüğün olmazsa olmaz bir koşul olduğunu dile getirmektedir. Kendisi bir ide ve gereklilik yani, toplumsal ilişkilerin, kişilerin değer bilgisi tarafından düzenlenmesi gerektiği düşüncesi olan, “toplumsal özgürlüğün, gerçekleşebilmesini ancak ve ancak etik olarak özgür olan kişilerin sağlayabileceğini” belirtmektedir (Kuçuradi, 1997, s. 12).

İnsan türünün özelliği olarak her bir kişi tarih sahnesine yeni fikirler, yeni düşünceler getirebilir. Tarih sahnesine yeni fikirler getirebilecek olan insanlar, bu fikirlerini nerede ve nasıl dile getirebilecekler? Aynı zamanda, o günün koşullarında yaşadıkları veya içinde buldukları toplulukta geçerli olan ahlaksal normlara karşı aykırı fikirler dile getirdiklerinde, diğer insanlar tarafından zarar görmemeleri ve onlara da tolerans gösterilmesi beklenmektedir. Bu hoşgörü nerede ve nasıl sağlanacaktır?

Kamusal Alan'a katılabilen ve orada görünebilen kişilerin, etik özgürlüğe sahip olup olmamalarına göre kamusal alanda tartışılabilen konular ve içerikleri farklılıklar gösterecektir. Çünkü etik özgürlüğe sahip olan kişilerin değer korumaya yönelik tutum ve davranışları ile etik özgürlüğe sahip olmayan kişilerin, kendi çıkarlarını korumaya yönelik tutum ve davranışları farklılıklar gösterecektir. Ya da gerektiğinde, toplumda geçerlikte olan ahlaksal normlara aykırı tutum ve davranışlar sergileyebilen kişilerle, toplumda geçerlikte olan ahlaksal normlara aykırı tutum ve davranışlar sergilemeyecek kişiler, etik özgürlüğe sahip olanlar ve olmayanlar olarak adlandırılacaktır. Etik özgürlüğe sahip yani değer bilgisine sahip ve sahip olduğu değer bilgisini hesaba katabilen, kişilerin sayesinde toplumsal özgürlükler

gerçekleşebilecektir. Aksi takdirde etik özgürlüğe sahip olmayanlar ya da değer bilgisini hesaba katarak eylemde bulunamayan kişiler sayesinde de toplumsal özgürlükler gerçekleşemeyebilecektir.

Burada Etik Özgürlük ile Toplumsal Özgürlük arasında diyalektik bir ilişki olduğu görülmektedir. Bir taraftan Etik Özgürlüğün sürekli kılınabilmesi için Toplumsal Özgürlüğe ihtiyaç duyulmaktadır. Diğer taraftan Toplumsal Özgürlüğün yaratıcıları olarak Etik Özgürlüğe sahip kişilere ihtiyaç duyulduğu görülmektedir.

Daha önceki sayfalarda, Kamusal Alanın kurulabilir olma özelliğinden ve bu özelliği de ancak ve ancak etik özgürlüğe sahip kişilerin gerçekleştirebileceğinden söz edilmişti. Buradaki kurma eylemi, insanların kendiliklerinden bir araya gelerek “Haydi arkadaşlar bir Kamusal Alan kuralım!” şeklinde bir kurma olmayacağı açıktır. Kamusal alan, bazı kişilerin, insanlığı ya da ülkesinin yurttaşlarını daha iyi bir duruma getirebilecek bir konu hakkında yeni fikirler dile getirebilmeleri veya yeni çözüm önerileri sunabilmeleri için yaratılacak olan, konuşabilme ve düşünce yayabilme gibi olanaklardır. Burada sözü edilen kamusal alan, ticari pazarlıkların yapılabildiği bir alan değildir. Galileo, Erasmus, Martin Luther ve Atatürk gibi tarihsel kişiliklerin tarih sahnesine getirdikleri yeni fikirlerini dillendirebilmeleri, yayabilmeleri gibi bazı olanaklarını gerçekleştirebilmeleri için onlara tanınması gereken yasal güvenceler ve onlara gösterilmesi gereken tolerans ortamıdır.

Kamusal alan ile özgürlükler arasındaki ilişkiyi görebilmek için Platon’un, Devlet adlı eserinde *iyi*’nin ne olduğunu araştırırken kullandığı metinlere başvuracak olursak: Ona göre “iyi dediğimiz şey, halk için zevkte, aydın kişiler içinse düşüncededir” (Platon, Devlet, 2005, s. 505b)

- Gözlerimizde istediği kadar görme gücü olsun, onları istediğimiz gibi kullanalım. Her şeyde istediği kadar renk olsun. Bir başka cinsten üçüncü bir şey işe karışmazsa, gözlerimiz görmez, renklerde görülmez.
- Nedir, bu demek istediğin?
- Işık dediğin şey.
- Doğru (Platon, 2005, s. 507e-508a).

Bu diyalogda Işık kaynağı olarak güneş gezegeni kabul edilmektedir.

Kamusal alan ile özgürlükler arasında kurulabilecek ilişkiyi güneş ve görme ilişkisindeki analogi ile açıklayabiliriz. Görebilmek için gerekli olan güneş ışığı iken, güneş aynı zamanda gözlerle görülebilen de bir nesnedir. Kamusal alan özgürlüklerin kullanılabilirdiği bir alan iken, aynı zamanda toplumsal özgürlükler de kamusal alana

katılan insanlar tarafından, kamusal alanda yurttaşlar için yaratılan toplumsal olanaklardır.

2.3.2. Kamusal Alan Ve Devlet

Siyasal yaşamda, yurttaş ve devlet kavramları bir arada kullanılmakta olup tanımları da birbirlerine bağlıdır. Kamusal alan ile devlet kavramları arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için öncelikle bu kavramların tanımları yapılmalıdır. Bu tez boyunca ulaşılmaya istenen hedef kamusal alanın ne olduğu ve insan hakları ile olması istenen bağın nasıl olması gerektiği sorusudur. Devlet ile olan ilişkisinden yararlanarak, kamusal alan tanımının yapılabilmesine katkı sağlamaya çalışacağız. Öncelikle, devlet kavramının Platon, Aristoteles ve Kuçuradi'ye göre tanımlarını belirlemeye çalışalım.

Antik Yunan kent devletlerinde, Polis'te, tartışılan temel sorun toplum için mutlu bir hayat ne tür bir siyasal yönetimle mümkündür? sorusudur. Sokrates, antik çağda felsefenin ilgi alanını doğadan insana çeviren filozof olarak bilinmektedir. Sokrates, Polis'te mutlu yaşamın yolunun yurttaşların erdemli ve ahlaklı olmasıyla mümkün olabileceğini söylemiştir. Bu düşünceler, Sokrates'in öğrencisi olan Platon'un siyaset felsefesi alanındaki görüşleri üzerinde de etkili olmuştur. Platonun siyaset felsefesi alanındaki üç temel eseri Devlet, Devlet Adamı ve Yasalar olarak bilinmektedir. Devlet diyalogunda, adalet kavramının devlet ve toplumda nasıl uygulanabileceğinin cevabını aramaktadır. Öncelikle düzenli toplumun neden ve nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır. "Toplum, insanın tek başına, kendi kendine yetmemesi, başkalarına gereksinim duymasının sonucudur. İnsan bir eksiği için bir başkasına başvurur, başka bir eksiği için de bir başkasına. Böylece birçok eksikler birçok insanların biraraya toplanmasına yol açar. Hepsi toplanarak bir ortaklık içinde yaşarlar. Bu türlü yaşamaya düzenli toplum deriz" (Platon, 2005, s. 369a-b). Toplumsal yaşamla birlikte artan ihtiyaçların karşılanması için *işbölümü* kavramını ele alır. İşbölümüne göre toplum, üç sınıflı olarak yöneticiler, koruyucular ve çiftçilerden oluşmaktadır. "Bu üç sınıf içinde yönetici ve koruyuculara denk düşen erdemler vardır: Yöneticilerin erdemi bilgelik ve ölçülülük, koruyucuların erdemi ise cesaret ve yiğitliktir, çiftçilerin erdemi ise çalışkanlık ve itaattir" (Topakkaya, 2014, s. 162). Toplumda adaletin sağlanabilmesinin de bu üç

sınıfın akıl öncülüğünde doğru dengede tutulabilmesiyle olanaklı olduğunu söyler. Aynı zamanda, «“herkesin kendi işine bakması, başkalarınınkine karışmaması doğru bir şeydir. Kendi işimizi istenilen biçimde yapmak, işte bu doğruluk –*adalet*- tur”, “yurttaşlar ne kimsenin malını yiyecek, ne de kendi malından olacak” » (Platon, 2005, s. 433a-b). Böylece adaleti “herkesin kendi üzerine düşeni yapması ve kendi payına sahip olmasıdır” (Topakkaya, 2014, s. 163) olarak tanımladıktan sonra ideal devletin ölçütleri olarak bilgelik, cesaret, ölçülülük ve adaleti belirlemiştir. İdeal devlette yöneticilerin görevleri olarak adaleti sağlamak, adaleti dağıtmak ve toplumun mutluluğunu sağlamayı belirlemiştir. Platon bu ideal devlet tasarımında yöneticilerin filozof olması gerektiğini dile getirmiştir. Filozofların yönetici olduğu devlette, “böylelikle akıl gücüyle devletin gücü birleşecek, bu da devletlerin refahını sağlayacaktır” (Güzel, 2003, s. 110).

Platon yaşadığı dönemin Atina’sında bulunan siyasal ve sosyal sorunlar nedeniyle Atina Demokrasisini de eleştirmiştir. Bu eleştirisini de Protagoras diyalogunda aşağıdaki ifadelerle dile getirmiştir.

«Oysa meclislerde tartışılan konu, inşaatla ilgiliyse mimarlara, gemicilikle ilgiliyse tersanecilere ya da diğer öğretilerle ilgili şeylerde de o işin uzmanlarına başvuruyorlar. Bu konularda işin uzmanı olmayan biri bir şeyler söylemeye kalkışırsa, işte o zaman o kişi ne kadar soylu ve düz düzgün bir insan olursa olsun asla sözü dinlenmez. Hatta bu insan fikrini değiştirene kadar eleştirilir, bazen meclis başkanı okçuların bu adamı uzaklaştırmalarını ister. Evet, Atinalıların davranışları bu şekildedir. Eğer söz konusu olan devlet yönetimi hakkında bir şeyse, ancak o zaman ayakkabıcı, marangoz, tüccar, gemici, zengin, fakir, soylu, halktan herkes bir şeyler söylemeye başlar. Bu insanların konu hakkında hiçbir eğitimleri yoktur ancak konuştukları zaman diğerleri tarafından eleştirilmezler. Evet, bu da siyaset biliminin öğretilerle ilgili bir şey olmadığını gösterir» (Platon, 2017, s. 37, 319).

Bununla da Menon diyalogunda erdemın öğretilemez olduğunu söylediği gibi Protagoras diyalogunda da siyaset biliminin öğretilemez olduğunu göstermiştir.

Aristoteles ise gerçek ve gözönünde olan fenomenlerden hareket ederek insanın, toplum içinde uyum halinde yaşayabileceği koşulların ilkelerini bulmaya çalışmıştır. Politika adlı eserinde birey ile devletin ilişkilerini, toplumsal, ekonomik ve etik boyutlarını göz önünde bulundurarak belirlemiştir. Aristoteles’te insan akıllı ve konuşabilme yeteneği olan, doğası gereği, zorunlu toplumsal– siyasal bir varlıktır. Ona göre insan tek başına hayatını sürdürebilme olanağına sahip değildir. Doğası gereği insanlarla birarada yaşamak zorundadır. İhtiyaç sahibi insanlar biraraya gelerek toplumu oluştururlar. İnsan gerçek mutluluğu ancak toplum içinde yaşayabilir. Bunun da ancak Polis’te mümkün olabileceğini söylemektedir. Polis’in varlığını sürdürebilmesinin de adaletli toplumla mümkün olacağını belirtir. En yüksek erdem olan

adalet erdemine sahip olan yurttaşlar bu erdemlerini, yasalara uygun davranarak ve polis'te diğer yurttaşlarla birarada yaşamayı sağlayarak gösterebilirler.

Aristoteles politika adlı eserinde devleti “devlet bazılarının sandığı anlamda doğal bir birlik değildir ve toplumlar için en yararlı olduğu söylenen şey, gerçekte onların çökmelerine yol açar; oysa bir şey için gerçekten iyi olan, onun korunmasına yarar” (Aristoteles, 2000, s. 33) şeklinde tanımlamaktadır. Aristoteles, dostluğun devleti birarada tutan bir bağ olduğunu kabul etmektedir. «Bir kimse, görüşme (yasama) ya da yargılama yetkesine katılmaya hak kazanır kazanmaz o kişiyi bu devletin yurttaşı sayarız. Kendi kendine yetebilecek kadar çok sayıda bu kimselerden olunca da, bunlara aşağı yukarı bir devlet yani “Devlet yurttaşlarının toplamıdır” diyebiliriz» (Aristoteles, 2000, s. 71). Polis'de bulunan yurttaşların görevi de ortak iyi'yi belirlemektir.

«Ortak İyi'yi gerçekleştirmeyi amaçlayan Polis'in, siyasal yaşamına katılabilen ciddi ve ödevlerine bağlı iyi bir yurttaşın iyiliği ile iyi bir adamın iyiliği ya da iyi bir yöneticinin iyiliği aynı mıdır? Bir kişinin, gemicinin, mürettebatın biri olduğu gibi yurttaş da topluluktan birisidir. Mürettebat'tan her birinin kendi işlevine göre kürekçi, dümenci, gözcü gibi bir adı olmasına ve de her birinin kendi alanında bir ustalığı olmasına rağmen, bütün mürettebatın sahip olması gereken bir iyilik türü olmalıdır. Bu iyilik türü de “yolculuğun güvenli geçmesi”dir. Yani tayfalardan her birinin hedefi bu “güvenli yolculuğu” sağlamaktır. Benzer bir biçimde, birbirlerinden ne kadar ayrı olursa olsunlar, bütün yurttaşların hedefi topluluğun yani yurttaş olarak öğelerini oluşturdukları anayasanın güvenliğidir. Onun içindir ki, yurttaşın iyiliği anayasaya ilişkin bir iyiliktir. İyi bir *adam*'ın bir tek yetkin iyilik bakımından iyi bir kişi olduğunu söyleyebiliriz. Öyleyse iyi bir adamı iyi kılan iyiliğe sahip olunmadan da bir kişi iyi bir yurttaş olabilir. Bir yurttaşın manevi erdemi olması beklenecektir. Fakat bu normal olarak, iyi bir adamla aynı bir yurttaşın erdemlerinin özdeş olması demek değildir. Yönetici bir kişinin hem iyi bir yönetici hem de bilge olacağına kesin gözüyle bakabiliriz. Çünkü devlet işleri ile uğraşan bir kişi için bilgelik zorunludur. Yöneticinin iyiliği ile yurttaşın iyiliği de aynı değildir. Yurttaşın iyiliği yönetmeyi ve yönetilmeyi iyi bilmektir. Yöneticinin ise yönetmede iyi olması beklenir» (Aristoteles, 2000, s. 74-75).

Polis'te belirlenen ortak iyi, bireylere erdeme dayalı mutlu bir yaşam sürebilme olanağı kazandırmaktadır. Devlet de anayasal bir devlet olmak zorundadır. Devletin görevleri de vatandaşların refahını sağlamak, onların eğitimiyle ilgilenmek ve onları dış saldırılara karşı korumaktır. Anayasal bir devlet olan polis'te yurttaş olabilmenin koşulu da yasama ve yürütme faaliyetlerine katılım sağlamaktır. Bu da mahkeme ve hükümet süreçlerine katılım demektir.

Kuçuradi'de ise devlet, siyasal yaşamda kullanıldığı bağlamlara bakılırsa, ne olduğu pek belli olmayan "kendi başına bir varlık" olarak kavrandığı dile getirilmektedir. Gerçekte ise “bir insan kurumu olarak devletin amacı; grup halinde yaşayan insanlar arasında kendiliğinden kurulan hak-ödev ya da rol ilişkilerini adalete dayanan hukuk

ilişkilerine çevirmek, aynı zamanda kamuyu, bir grupta herkesin ve her birinin olan herşeyi işletmektir” (Kuçuradi, 2007, s. 47).

Kamu-devlet-politika arasındaki ilişki, insan haklarının bilgisi ışığı altında kurulabildiğinde, devletin temel iki görevi şu şekilde ifade edilmektedir: “yurttaşlar arası ilişkileri, temel kişi haklarını hesaba katarak düzenlemek ve kamuyu bütün yurttaşların temel kişi haklarına ilişkin ihtiyaçlarının eşitçe karşılanabilmesini sağlayacak şekilde yönetmektir” (Kuçuradi, 2007, s. 47).

Hukuksal olarak insan kurumu olan Devlet kendisine ait olan bu iki temel görevini yerine getiremediğinde toplumda sosyal adaletsizlikler oluşabilmektedir. Nedeni ise kişi haklarından olan ve devlet tarafından tanınan sosyal-ekonomik-siyasi haklar aracılığıyla bazı gruplar mağdur edilebilmektedir. Örneğin: Kapalı alanlarda sigara içme yasağı yasası³⁸ ile kapalı alanlarda sigara içilmesi yasaklanmıştır. Nedeni de aynı ortamı paylaşan insanlar arasında sigara içmeyenlerin pasif sigara içen insanlar gibi muamele görmemeleri içindir. Ancak açık havada, toplu taşıma araçlarından yararlanabilmek için otobüs duraklarında belediye otobüs kuyruklarında insanlar arka arkaya sıralı şekilde sıralı olarak dizilmektedirler. Otobüs kalkış saati gelinceye kadar da kuyrukta beklemektedirler. Sigara kullanmakta olan kişiler otobüs kuyruklarında sigara içebilmektedirler. Sigara içmeyen kişiler otobüs kuyruğunda sigara içilmemesi gerektiği konusunda uyarı yapacak olurlarsa, “burası açık hava alanı” sigara içebiliriz demektedirler. Bu duruma maruz kalan bir kişi polise başvurduğunda, polis yasa tanımı gereği burada hiçbir müdahalede bulunamıyoruz demektedir. Yasanın çıkarılması sırasında insanların sadece kapalı alanlarda birbirlerine yakın olabilecekleri düşünülmüş olmalı ki yasa içeriği buna izin vermektedir. Yasa oluşturulması esnasında kişinin fiziksel konumu referans olarak metin oluşturulmuş görünüyor, eğer ki kişiyi mağdur edebilecek durumlar gözönüne alınarak yasa metni oluşturulmuş olsaydı, açık havada kuyrukta bekleyen insanlar sigara dumanına maruz kalamayacaklardı.

Kamusal alan ile devlet arasında kurulabilecek bir ilişkide, kamusal alan devlet ile toplum arasında aracı bir kurumdur. Kamusal alan bir toplumda denetleme ve kanaat üretme alanı olarak çalışmaktadır. Bu nedenle devleti yönetenler kamusal alanın çıktıkları olan fikirlere kulak vermelidirler.

³⁸ 07 Kasım 1996 tarihinde ve yayımlanan 4207 sayılı Kanun ile evler hariç tüm kapalı alanlarda tütün mamülleri tüketimi yasaklanmıştır
<https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/22829.pdf>. Erişim:21.02.2022

2.3.3. Kamusal Alan Ve Laiklik

Ülkemizde laiklik sözcüğünün geçtiği her durumda din ve devlet ilişkileri yanında kavramın ülkemize geldiği ülke olarak Fransa akla gelmektedir. Bu bağlamda İstanbul Fransız Kültür Merkezi ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği ile İstanbul Barosu ve Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin işbirliği çerçevesinde 25-26 Kasım 1999 tarihinde gerçekleştirilen “Laiklik ve Demokrasi” toplantısında sunulmuş bildirilere topluca bakacak olursak:

Kolokyumun yapıldığı yıllarda Fransa Danıştay üyesi olan Jean Michael Belorgey'e göre, «Türkiye ve Fransa, iki ülke benzerlikleri arasında bugün cumhuriyet-demokrasi tartışmaları var. Laikliğin birinci önermesi, “din, devlet işlerine karışmaz” ilkesi ise laikliğin ikinci önermesi, “devlet de din işlerine karışmaz” ilkesidir. Laikliğin üçüncü önermesi, hiç kuşku yok, “din ve vicdan özgürlüğü” ilkesidir» (Belorgey, 2001, s. 35-38).

Fransız Anayasası³⁹'nin birinci maddesine, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının ise 2. Maddesine⁴⁰ göre bu devletler demokratik, laik ve sosyal birer hukuk devletleridirler. “Laiklik kavramı farklı iki doktrin tarafından taşınmaktadır. Birisi Cumhuriyetçi doktrin, diğeri Liberal Demokratik doktrindir. İkisinin de özellikle uzlaşmadığı nokta sosyal ve kamusal alanlardır. Doğal olarak en hassas unsur olan okuldur” (Bockel, 2001, s. 50-52). Okul hem kendisi kamusal alan görevi yapmakta ve hem de kamusal alana insan yetiştirmektedir. Bu cümlede geçen kamusal sözcükleri iki farklı anlam içermektedirler. Birinci anlamda kamusal alan, kamu sözcüğünden türetilen kumsal alan, tarım sözcüğünden türetilen tarımsal alan gibi, kamu sözcüğünden üretilmiş kamusal alan sözcüğüdür. Buradaki kamusal alan sözcüğü kamu ile ilgili, kamu binalarını, okulları ve üniversiteler gibi alanları göstermektedir. İkinci anlamda kamusal alan sözcüğü ise hukuksal-siyasal ve sosyal-kültürel normların üretilbildiği alan anlamında kamusal olup “*kamusal alan*”dır. İkinci anlamda “*kamusal alan*” iki ayrı sözcüğün birleştirilmesi ile oluşan birleşik isimdir. Kamusal alan için konu nesnesi olabilen okullar, aynı

³⁹ Madde 1 — Fransa bölünmez, lâik, demokratik ve sosyal bir Cumhuriyettir. Madde 2 — Milli alâmet eşit büyüklükte dikine üç sıra mavi, beyaz, kırmızı üç renkli bayraktır. Milli marş, Marseyedir. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/634412> Erişim 21.02.2022

⁴⁰ MADDE 2. — Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, milli dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, lâik ve sosyal bir hukuk Devletidir. https://www.anayasa.gov.tr/media/6382/gerekceli_anayasa.pdf Erişim 21.02.2022

zamanda kamusal alana da insanlar yetiştirebilen kurumlardır. Bu nedenle devlet tarafından, kamunun kaynakları ile verilen eğitim hizmetleri herkesi kapsayacak şekilde olmalıdır. Topluma verilecek eğitim hizmetleri sadece toplumdaki baskın grupların isteklerine uygun eğitim olmamalıdır.

Diğer taraftan, Laiklik, dinsel alan ile kamuya ait alanların birbirlerinden ayrılması, devletin belli bir dini temsil etmemesi, devletin dinler ve inançlar karşısında yansız olması ve herkese eşit uzaklıkta bulunması olarak da tanımlanmaktadır. Kolokyumda bildiri sunan Aliefendioğlu'na göre, Laiklik, felsefi, siyasal ve hukuksal açılardan ele alınabilen bir kavramdır. Felsefi anlamda laiklik, düşüncelerin inanç temelli değil aklın egemenliğinde türetilmesidir. Siyasal açıdan laiklik, siyasal iktidarın egemenliğinin dinsel güce bağlı değil halkın egemenliğine dayanmasıdır. Hukuksal açıdan laiklik ise, din ve devlet işlerinin ayrılması olup yasaların türetilmesinde din kurallarına dayanılmamasıdır. Başka bir deyişle devletin, din ve dinsel inançlar karşısında yansız olması şeklinde dile getirilmektedir (Aliefendioğlu, 2001, s. 73-74).

Geçmişte ve günümüzde aynı ülke sınırları içinde, farklı dinlere sahip kişiler aynı ülkenin yurttaşı olabilmektedir. Aynı zamanda aynı dine mensup insanları olan birbirinden farklı ülkeler de bulunmaktadır. Buna en iyi örnek olarak, Türkiye ve İran gibi ülkeler verilebilir. Türkiye'de farklı dinlere sahip insanlar Türkiye Cumhuriyeti Devleti vatandaşlarıdır. Aynı zamanda Müslüman topluluğun insanları da Türkiye ve İran gibi iki ayrı devletin vatandaşları olabilmektedirler.

Kuçuradi de aynı kolokyumda sunmuş olduğu 'Laiklik ve İnsan Hakları' başlıklı bildirisinde; "Laikliğin, bir devlette hukuksal ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili bir gereklilik ilkesi olduğunu onun da, bir 'şeyin' yapılması veya yapılmaması gerektiğine ilişkin bir talebi dile getirdiğini belirtmiştir. Ama laikliğin gerektirdiği talebin, kişiler arası ilişkilerin belirlenmesine ilişkin olmayıp toplumsal-hukuksal ilişkilerin ya da rol ilişkilerinin belirlenmesine ilişkin olduğunu söylemiştir" (Kuçuradi, 2001, s. 216).

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz, kamusal alanda sosyal-kültürel ya da hukuksal-siyasal normlar üretilirken aynı zamanda toplumsal-hukuksal ilişkiler ya da toplumsal rol ilişkileri belirlenmektedir. Bu da demektir ki, toplumsal-hukuksal ya da toplumsal rol ilişkileri belirlenirken referans noktası akılcı-eleştirel müzakereler olmalıdır. Kamusal alan ile ilişkisinde ise laiklik, kamusal alanın bir niteliği olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.4. Kamusal Alan Ve Hukuk

Kuçuradi, *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları* başlıklı eserinde (Kuçuradi 2007), İnsan Hakları'nın, her bir kişinin diğer kişilerle ilişkilerinde, eylemlerine ilişkin *Etik İstemler* olduğunu dile getiren normlar olduğunu belirtmektedir. Birbirlerine karşı etik eylemde bulunabilme bakımından insanların hakları ve aynı zamanda da ödevlerinin olduğunu dile getirmektedir. Etik Muamele görmek isteyen insanın, aynı zamanda diğer insanlara karşı da etik eylemde bulunma ödevleri vardır. Fakat bazı insanların eylemlerini, çıkarlarının belirlemesi sonucu tam anlamıyla etik eylem gerçekleştirememektedir. Etik eylemde bulunamayan kişiler de başka kişilerin haklarını da gasp edebilmektedirler. Bu durumda hakkı olanın hakkının, diğer kişilerden alınarak hak sahibine geri verilmesi gerekmektedir. Hakkı, sahibine geri verme işlemini ise mevcut organları aracılığıyla sağlayacak olan da devlet olacaktır. Buradan hareketle insan hakları kavramına, bir, kişi merkezli, bir de devlet merkezli bakılacak olursa:

“Kişi merkeze alınarak bakıldığında etik muamele etme ve görme normları olan insan haklarına, devlet merkeze alınarak bakıldığında, bu hakların aynı zamanda toplumsal ilişkileri düzenleme ilkeleri ya da kamu düzeninin oluşturulmasına ilişkin temel normlar olduğu görülmektedir. Pozitif hukuk bunlara göre türetildiğinde ve kamu işleri bunlara göre yönetildiğinde kişiler insansal olanaklarını gerçekleştirebilirler. İşte insan hakları, toplumsal düzenlemeler için, hukuk ve siyaset için etik ilkeler getirme girişimidir” (Kuçuradi, 2007, s. 61).

Aynı adlı eserinde, Kuçuradi, İnsan Haklarının hukuk olmadığını ancak adaleti gerçekleştirecek olan hukukun türetileceği öncüller olması gerektiğini belirtmektedir. “Hukuk sistemi içinde yasalar, açık kavranılmış insan hakları normlarına dayanarak oluşturulursa kişiler insan türüne özgü bazı olanakları gerçekleştirebilirler” (Kuçuradi, 2007, s. 61).

Kamusal alanı, düşünce ve ifade özgürlüğü pratiğinin yapılabildiği ve yeni bir toplumsal rol ilişkisi yaratabilme olanağının pratikte görülebilmesi olarak kabul ettiğimizde; acaba toplumsal rol ilişkisi ne türden bir ilişkidir ve etik ilişki ile toplumsal rol ilişkisi arasında benzerlikler ya da farklılıklar nelerdir?

Dünyaya yeni gelen her bir birey çeşitli bağlantıları ile birlikte gelmektedir. Yani bir kişi dünyaya geldiğinde annesi-babası, kardeşleri, içinde yaşayacağı bir toplum ve üzerinde yaşayabileceği bir mahalle-köy-şehir v.b mekân içine doğmuş olmaktadır.

Dünyaya gelen kişi doğumu sonrasında, bu sosyal-toplumsal çevrede yaşayarak büyüyecek, çocuk olacak arkadaşları ile oyunlar oynayacaktır. Okula başlayacak ve okulda bir öğrenci olacaktır. Aynı zamanda bir okulu, bir öğretmeni, okul arkadaşları olacaktır. Bu kişiler ile farklı düzeylerde ilişki kuracaktır. İlerleyen yıllarında bir meslek sahibi olacak, işyeri ve işyeri arkadaşları ile farklı düzeylerde ilişkiler, bağlar kuracaktır. Evlenecek, anne-baba rollerinden birisinin taşıyıcısı olacaktır. Yurttaşı olduğu ülkenin siyasal kararlarına katılarak iyi bir yurttaş rolü olacaktır.

Bu süreç içinde karşılaşacağı ve kuracağı ilişkilerin bazıları zorunlu kurulan ilişkiler olacaktır. Bazıları ise kendisinin tercihine bağlı olacaktır. Örnek olarak: okula başladığında *öğretmen-öğrenci ilişkisi* zorunlu olarak kurulan bir ilişki olup ilişki türü de toplumsal bir ilişki türü olacaktır. Ama aynı okulda farklı kişilerle kurabileceği ilişki ise kendi tercihi olup, kurulan ilişki türü de etik ilişki türü olacaktır.

Bir *öğretmen-öğrenci ilişkisi* ancak ve ancak kişi okulun bir öğrencisi olduğu zaman, hemen ve kendiliğinden var olacaktır. Kişi okulun öğrencisi olmadığı sürece öğretmen-öğrenci toplumsal rol ilişkisi oluşmayacaktır. Okul arkadaşları arasında ise bazı kişilerle kuracağı ve yaşayacağı etik ilişkiler olabilecektir.

«Birincileri kurulmakla varlanır, ikincileri ise yaşanarak varlıkta yer alır. Yaşayan her insan, başka insanlarla ilişkilerini kişi olarak yaşamakta, hangi türden ilişkide olursa olsun, belirli bir bütünlüğü olan bir kişi olarak eylemde bulunmaktadır. Etik ilişki, belirli bir bütünlüğü olan bir kişinin başka insanlara yönelen eylemleriyle yaşayarak var kıldığı ilişkiler türüdür. Bunun dışında, diğer bütün insanlararası ilişkiler, bir grup üyesi olarak kişinin içinde bulunduğu veya kurduğu ilişkilerdir” (Kuçuradi, 1999, s. 5).

“Çeşitlemeleri ne olursa olsun toplumsal ilişkilerin ana ortak özelliklerinden biri, yalnızca ilişki olarak varolmalarıdır. Başka bir deyişle, karı veya koca diye birer varlık yok, karı-koca ilişkisi vardır. Yöneten veya yönetilen diye bir varlık yok yalnızca yöneten-yönetilen ilişkisi vardır. Toplumsal ilişkilerin yalnızca ilişkiler olarak varolma özelliğine karşılık, etik ilişkilerin özelliği, yaşanan gerçek ilişkiler olmalarıdır. İlişkide olanlar da gerçek kişilerdir. Etik ilişkiyi yaşayan kişiler ise o ilişkiden bağımsız olarak vardılar. Toplumsal ilişkilerde olduğu gibi ilişkiden dolayı ortaya konan kavramlar değildir” (Kuçuradi, 1999, s. 6-7).

Kamusal alan ile toplumsal ilişkiler arasında nasıl bir bağlantı kurulabileceği sorusu da şöyle yanıtlanabilir. Daha önceleri söylenildiği gibi kamusal alan sosyal-kültürel ve siyasal-hukuksal normların üretildiği alandır. Başka bir deyişle, yüz yüze yaşanabilen

etik ilişkiler yanında kendiliğinden kurulan sosyal-toplumsal ilişkilerin hukuk ilişkilerine çevrilmesi işlemi yapılmaktadır. İşte bu dönüştürme işlemlerini kapsayan sürecin olduğu varsayılan alana, kamusal alan denilmektedir.

Richard Sennett "*Kamusal İnsanın Çöküşü*" isimli kitabında, Kamusal Alan ile Özel Alan arasındaki dengenin bozulduğundan, sınırların kaybolduğundan söz etmekte ve bu görüşünü temellendirmeye çalışmaktadır. Ona göre, Kamusal Alan ile Özel Alan arasındaki denge modern çağda özel alan lehine değişmiştir (Sennett, 2013, s. 18). Günümüzün insanları; ailesi ve yakın arkadaşlarıyla baş başa ya da kendi başına kalmayı bir amaç haline getirmiş durumdadır. Günümüz bireyinin benliği, bireyin kendisinin temel problemi haline gelmiştir.

Sennett'e göre, İnsanlar eskiden sessizlik içinde yaşarken şimdi gürültü içinde yaşamaktadır. Eskiden insanlar yapayalnız, tek başlarındaydı şimdi ise kalabalıkların arasında kaybolmuş vaziyettedir. İnsanlar eskiden ayda bir kez gelebilecek mektuplar ile haberleşiyorlardı şimdi ise mesaj bombardımanına tutulmaktadırlar. Eskiden yerel ve daracık alanlarda yaşıyorlardı şimdi modernlik dünyasında kitle kültürünün içinde tüketim alışkanlıkları ile avunmaktadırlar. Eskiden kullanabilmek için sahip olmaya çalıştıkları ürünler için şimdi sadece seyirci olmaktadır. "Şimdi yığınla insan, daha önce hiç görülmemiş bir ölçüde kendi yaşam öyküleri ve özel tutkularıyla ilgileniyor. Oysa bu ilginin bir özgürleşme değil, bir tuzak olduğu ortaya çıkmıştır." (Sennett, 2013, s. 18).

Toplumsal ilişkilerin kurulması sırasında dikkate alınabilecek iki durumla karşı karşıya gelmiş bulunuyoruz. Toplumsal ilişkiler, yani toplumsal rol ilişkileri kurulurken amaç, kişilerin edinebilecekleri özel kanaatleriyle, akılcı ve eleştirel düşüncenin egemen olabileceği bir kamu yaşamı arasında belirgin bir özel-kamusal ayırıcı belirleyebilmektir. Diğer taraftan toplumsal ilişkilerin kurulmasında, aklın egemen olabilmesi için kişilerin de laik bir eğitimden geçmiş olması gerekli görülmektedir. Toplumsal ilişkilerin kurulabilmesi ve bunların hukuksal normlara dönüştürülebilmesi için kamusal alanda yapılabilecek tartışma ve müzakerelerde de laiklik ilkesinin geçerli kılınması gerekmektedir. Peki o zaman laiklik ilkesi nedir ki, kamusal alanın ayırt edici bir özelliği olmaktadır. Kamusal alanın her ülkede ve her toplumda var olmasına rağmen her ülkede laiklik ilkesi bulunmamaktadır. Bu koşullar altında Laiklik ilkesi nasıl oluyor da kamusal alanın niteliği hakkında ayırt edici bir nitelik kazanıyor? Çünkü, kamusal alanda hukuksal-siyasal normlar üretilebildiği kabul edilmektedir. Diğer taraftan da hukuksal normların üretilmesi sırasında laiklik ilkesi geçerli kılındığında, hukuksal

normlar eleştirel-akılcı süzgeçten geçirilebilecektir. Laiklik ilkesi geçerli olmayan toplumlardaki kamusal alanda üretilen hukuksal-siyasal normlar, ya genel ahlak normlarının ya da dinsel temelli normların öncül önermeler olarak kabul edilmesi sonucunda türetilecektir. Laiklik ilkesinin geçerli olduğu ülkelerde oluşturulan normlar ise o ülke vatandaşlarının insansal olanaklarını gerçekleştirebilmelerine yardımcı olabilecektir. Laiklik ilkesinin geçerli olmadığı toplumlarda üretilen normlar ise insanların insansal olanaklarını gerçekleştirebilmeleri yönünde kısıtlayıcı ve cezalandırıcı nitelikte olabilecektir. Kamusal alanda üretilen siyasal-hukuksal normların ya da toplumsal rol ilişkilerinin akılcı-müzakereler yoluyla oluşturulabilmesi için Laiklik ilkesi kamusal alanın vazgeçilemez bir niteliğidir.

2.3.5. Kamusal Alan, Yargı, Yargı Gücü ve Yargılama Ya Da Doğru Değerlendirme

Kamusal alan denildiğinde sosyal-kültürel normlar ile hukuksal-siyasal normların üretilmesi anlaşılacağına göre çıktıları normlar olan bu süreç nasıl çalışmaktadır? İnsanlar karşılıklı müzakereler yaparlarken, farklı düşünceler için ya da farklı düşünceler üzerinde neler yapmaktadırlar? Kültürel-sosyal ya da hukuksal-siyasal normlar üretilirken kamusal alanda yargılama yapılmaktadır. Her fikir ya da düşünce kamusal alanda aklın mahkemesinde yargılanmaktadır.

Birçok düşünür ve aydın insan tarafından Aydınlanma ile Eleştirel düşünebilme arasında bağlantılar kurulmaktadır. Bu bağlamda, 1784'te bir gazetenin kendisine sorduğu 'Aydınlanma nedir?' sorusuna Kant'ın verdiği cevap kısaca şudur:

«Aydınlanma, insanın kendi kabahati sonucu ortaya çıkan ergin olmama durumunu aşmasıdır. Ergin olmama, kişinin kendi anlama yeteneğini başkasının yol göstericiliği olmadan kullanamaması demektir. Kendi kabahati olması bu ergin olmamanın, anlama yeteneğinin eksikliğinden değil, başkasının yol göstericiliği olmadan bu yeteneği kullanma kararlılığı ve cesareti eksikliğinden kaynaklanması demektir. Kant'ın aydınlanmayı bu tanımlamasında önemli olan, aydınlanmanın, çoğu zaman sayıldığı gibi bir dünya görüşü olarak görülmemesi, bir kişi yeteneği olarak görülmesidir. Yani,

kişinin kendi adına yargıda bulunabilme yeteneğidir. Bu yeteneğin de felsefi değer bilgisiyle beslenmesi gerekir» (Kuçuradi, 2007, s. 192).

Aydınlanma düşüncesinin Kamusal Alan kavramı ile olan ilişkisi ise siyasette yargı etkinliği üzerinden kurulabilmektedir. Yani aydınlanmış kişi, kamusal alanda herkesi ilgilendiren konularda, mevcut durumdan hareketle, olması gereken durum hakkında görüşlerini belirtecektir. Bunun içinde karşılaşılan bir durumun tarihselliğinde ki tekilliğini belirlemeye çalışacaktır. Bunun için bir yargıda bulunması gerekecektir.

«Siyasi kişi için siyasi hayatta iyi bir muhakeme yapabilmek ya da siyasette doğru bir değerlendirme yapabilmek ne demektir? Siyasi kişilik, siyaset bilimi açısından bilgi kişi olmak mıdır ya da yöneticilik bakımından yetenekli birisi olmak mıdır yoksa toplumsal fayda sağlayabilme bakımından bir şeyleri nasıl elde edeceğini bilen kişi midir? Siyasi kişinin bilmesi gerekenler, bilimsel bir bilgi mi, keşfedilecek yasalar mı yoksa öğrenilmesi gereken kurallar mı? Bütün bu soruları da kapsayacak şekilde sorulursa, devlet adamlarına siyaset bilimi denen bir şey öğretilir mi?» (Platon, 2017, s. 37, dizin 319).

Platon, *Protagoras* adlı diyalogunda siyaset biliminin insanlara öğretilmeyeceğini belirlemiş ve siyaset biliminin öğretilir bir şey olmadığını göstermiştir. *Siyasi kişinin yanında, ister sanayi alanındaki işadamı, ister sosyal sorumluluk projelerinde görev yapan sosyal yardım görevlisi ya da devlet adamı* sıfatını taşıyan *eylem adamlarından şunları yapabilmeleri beklenir*. Eylem adamlarının, gerçekleri doğru sınıflandırabilmeleri, onları düzgün bir şekilde sıralayabilmeleri ve gerçeklerin aralarında doğru bağlantılar kurabilmeleri gibi yaratıcılık özelliğine sahip olmaları beklenir. Bu yaratıcılık özelliği ise yargılama yapabilme yeteneği olarak düşünülebilir.

«Yargı, özeli genelin altında saymaya dayanan her zaman karmaşık bir işlemdir. Yargı adamı, her zaman bir sanat adamıdır: Örneğin bir uzman, bir hukukçu, bir doktor gibi. Yargı, gerçek bir yeteneği, bir sezgiyi içerir. İlk kez Kant yargı sorununu kendi tekniği ve kendi özgünlüğü düzeyinde ortaya koydu. Ünlü yazılarında iki durumu birbirinden ayırmaktadır. Ya genel verilmiştir, bilinir, uygulamak yeterlidir, diğer bir deyişle, uyguladığı özeli belirlemek (“*akıl zorunlu kullanımı*”, “*belirleyici yargı*”); ya da genel sorun olur ve sorunu kendisi bulmalıdır (“*akıl varsayımsal kullanımı*”, “*yansıtıcı yargı*”))» (Deleuze, 2007, s. 73-76) yapılmış olur.

Gilles Deleuze, *Kant'ın Eleştirisi Felsefesi* adlı çalışmasında belirleyici ve dönüşlü yargılama yapabilmek için her zaman genelde özeli aramanın gerekli olduğunu belirtir. Belirleyici yargıda, genel verilmiş olduğu zaman bile, genelde özeli aramak için “yargı” veya yargılama gerekli olacaktır. Deleuze’e göre, bir kişide bulunan yargı gücü, birçok yeteneği kendi içinde taşımakta ve bu yeteneklerin kendi aralarında uyumlu olması gerekmektedir. “Yargı gücü, kendisi belirleyici olan bir yeteneğin altında yeteneklerin uyumunu dile getirdiği zaman, diğer bir deyişle, önce yasa koyucu gibi ortaya konan bir yeteneğe uygun olarak bir nesneyi belirlediği zaman, belirleyicidir denir. Benzer şekilde, eğer olası eylem ahlaksal yasaya boyun eğen bir durum olduğunda ise onu belirleyen pratik bir yargı gücü vardır denebilir” (Deleuze, 2007, s. 74).

Deleuze aynı adlı eserinde *belirleyici ve dönüşlü* iki yargılama tipine uygun olabilecek bir hekim örneği vermektedir. “İşte size bir doktor ki tifoyu kavram olarak biliyor ama onu özel bir durumda, yargı ya da tanı olarak bilmiyor. Bir yeteneği ve sanatı kapsıyor olan tanı’da belirleyici bir yargı örneğini görme eğilimi vardır, çünkü kavramın bilindiği varsayılır. Ama özel olarak verilmiş bir duruma göre kavramın kendisi verilmemiştir” (Deleuze, 2007, s. 75). Açık bir ifadeyle burada Tifo kavram olarak bilindiği varsayılır. Ama özel olarak verilmiş bir duruma göre Tifo’nun içeriği yani kavramın kendisi verilmemiştir.

Dönüşlü/Yansıtıcı yargıda ise yargılama yapacak kişinin yeteneklerini harekete geçirebilmek bakımından verilmiş hiçbir şey bulunmamaktadır. Bir olay ya da bir durum, yargılama yapacak olan kişinin önünde işlenmeyi bekleyen sadece bir hammadde gibi durmaktadır. Bu durumda belirleyici yargı ile dönüşlü yargı arasındaki ilişkiyi, Deleuze şöyle açıklamaktadır. “Gerçekte belirleyici yargı gücü ve dönüşlü-yansıtıcı yargı gücü bir cinsin iki ayrı türü gibi değildir. Dönüşlü yargı gücü, ötekinde de yani belirleyici yargıda saklı kalan bir özü açıklar. Bu öz de tekilin genele olan uyumluluğunu sağlayacak olan nesnenin bulunmasıdır denebilir” (Deleuze, 2007, s. 76).

Yargılamayı yapacak olan kişide, bilgelik, doğru bağlantı kurabilme, zorunlu çıkarımları yapabilme gibi bazı yeteneklerin bulunması beklenecektir. Ayrıca, yargılama yapabilecek kişide, bir sezginin olması da gerekecektir. Ki bu sezgi belirli durumda o durumu tekilliği içinde hızlıca anlayabilmek ya da kavrayabilmektir. Örneğin, acil bir durum nedeniyle hızlı araba sürmekte olan bir sürücünün, aniden karşılaştığı bir engel karşısında neler yapması gerektiğini hızlıca değerlendirebilmesi beklenir. Yani aynı hızla devam edecek olursa bu engeli geçip geçemeyeceğine, ani fren yapması

durumunda kendisini takip etmekte olan araca engel oluşturup oluşturmayacağına v.b hızlıca karar vermelidir. Böyle bir durum karşısında sezgi gücü, kişiye faydalı olması bakımından, aniden devreye giren bir bilgi kümesi, bir yarı içgüdüsel beceri ya da aynı anda bütün kuralların farkında olmadan mevcut durumu okuyabilme yeteneği gibi bir dil olarak, kişinin bir iç sesi olarak düşünülebilir.

İnsanın, yaşamakta olduğu dünya üzerindeki ilişkileri kategorize edildiğinde bunlar iki şekilde gruplandırılabilir. Biri insan-doğa ilişkileri diğeri ise insan-insan ilişkileridir. İnsan-Doğa ilişkilerinde karşılaşılan sorunlar genellikle nedensellik ilkesine göre çözülebileceklerinden dolayı, mühendislik alanlarında oluşturulan yasalarla bu problemler çözülebilir. Bir başka deyişle durumları açıklayan genelleştirilmiş yasalar ve bu yasaları temsil eden formüller ezberlenerek, karşılaşılan tekil durum bu formüller hatırlanarak çözülebilirler. Bu işlemleri en iyi yapabilen kişiler de toplumda mühendisler olarak anılmaktadırlar.

Fakat insan-insan ilişkilerinde, özellikle siyasi eylem alanında ise yasalar gerçeklikten çok uzaktır ama siyasi alanda doğru değerlendirme yapabilme becerisi son derece önemlidir. Siyasi eylem alanında karşılaşılan problemleri doğru tanımlayarak aynı problemleri çözebilen kişilere devlet adamı denilmektedir. Araba sürücülerini gibi devlet adamlarını da karşılaştıkları problemler karşısında başarılı kılan şey, eşsiz ve tekil bir durum karşısında, uzun süre düşünmemeleri ve hızlı karar verebilmeleridir. Devlet adamlarının bir durum karşısında yani tekil durumu oluşturan benzersiz özelliklerini çabucak kavrayabilmeleri ve bu tekil durum hakkında doğru değerlendirme yapabilmeleridir. Fakat bu beceri öğretilen bir şey değildir. Bu nedenle devlet adamı kime denir sorusunun cevabı şöyle verilebilir. Karşılaştığı bir durumu hemen ele geçirebilen, görmesi gereken ilgili verileri sadece genel özelliklerini tanıyarak, bu verileri sınıflandırabilen ve onlar hakkında mantık yürütebilen, sonucunda bu verileri topluca analiz ederek gerekli sonuçlara ulaşabilen ve onlar hakkında bazı teoriler oluşturabilen kişilere devlet adamı denir. Bir başka deyişle, devlet adamından beklenen karşılaştığı tekil bir durumu genel bir yasa altına alabilmesidir. Evet, genel bir yasa varsa özel bir durum kolayca bu genel yasanın altına kolayca alınabilir. Yani belirleyici yargılamaya yapılmış olabilir. Eğer ki karşılaşılan tekil durum bütün yönleriyle tikel bir durumsa, bu durumda da devlet adamı ya da yargıda bulunacak olan kişiden, tekil bir durumdan genel bir yasa çıkarması beklenir. Devlet adamı, bunu nasıl yapacaktır? Tikel bir durumla karşılaştığında devlet adamının yapacakları bir mühendisin yaptığı gibi açıklama, hesaplama, mantıksal çıkarım yapabilme, teorik bilgi aktarabilme gibi

işlemler olmayacaktır. Bu tikel durumda karşısında devlet adamından beklenen doğal bilgeliktir yani yaratıcı anlayıştır. Adına doğal bilgelik ya da yaratıcı anlayış denilen erdem, yargılama yapacak olan kişide varsa ve sahip olduğu bu erdemleri de tikel olaylar karşısında gösterebiliyorsa, siyasi eylem alanında yapmış olduğu eylemden dolayı bu kişiye, işte o zaman devlet adamı denilmektedir.

Kamusal yaşama büyük etkileri olan tarihteki tikel olayları doğru değerlendirebilen kişilere örnek olarak ülkemizden Atatürk, yansımali değerlendirme yapabilen devlet adamı olarak gösterilebilir.

Pratik bilgelik ya da yaratıcı anlayış denilen erdemler, karşılaşılan tikel durumlar hakkında, “pratik sebepler olarak görülen veriler için, belki de *ne işe yarayacaklar* veya *bunlarla neler olmayacak* sorularıyla ilgili bir sentez⁴¹ yapabilme kapasitesidir” (Berlin, 2016, s. 26-30). Bir başka deyişle, deneyimleri ve gözlemleri sonucunda işlerin nasıl sonuçlanabileceğini başarılı bir şekilde tahmin edebilme yeteneğine *pratik bilgelik* denilmektedir. Bu yeteneği olan ve tarihi, tekil olaylar karşısında başarıyla kullanabilen kişilere de devlet adamı denilmektedir.

Kamusal Alan, Siyaset, Devlet Adamı ve Toplum kavramları arasında ilişki kurulacak olursa: Berlin'e göre, insanın hayatına, birçok pencereden bakılabilir. Bu pencerelerin ya da insan hayatına bakan farklı bakış açılarının, biri diğerinden daha saydam ya da daha donuk, daha az ya da daha çok çarpıtıcı değildir. “Her birey, her millet ve her bir kültür kendi standartlarına sahiptir. Beşeri dünyamızın esasını teşkil eden şey, bunlar arasındaki diyaloglar veya çatışmalardır. Beşeri hayatın trajik tabiatı, bu gerilimin sonucudur. Bu nedenle, siyaset felsefesinin özü, çatışan amaçların çoğulluğunun ve insanların bunlar arasından tercih yapabilme haklarının olduğunun tanınmasına dayanır” (Berlin, 2016, s. 14).

Bir kişinin, siyaset felsefesi tartışmalarında, Adalet, Özgürlük, Toplumsal Değerler, Toplumsal Roller ve Toplumsal İlişkiler gibi kavramların neler olduğuna dair bir bakışa, bir bilgiye sahip olması beklenir. Bu kişiden aynı zamanda da özgürlük, otorite, ödev v.b şeylerin türlerini birbirinden ayırabilmesi de beklenir. “Siyaset teorileri, çoğu zaman temel bir soruyu cevaplandırmada birbirinden ayrılırlar. ‘Neden bir kimse bir başkasına itaat etmeli?’ , ‘Neden İtaat ederler’ değildir” (Berlin, 2016, s. 51-56). Fakat neden itaat etmeliler ve nereye kadar itaat etmelidirler. Çoğu siyaset teorisi bu tür sorulara cevap

⁴¹ Sentez : Bu budur demektir. Sentezin ilkesi tanımadır. Sentezin kuralı tanıma sürecidir. Sentezin iki görünümü vardır: yakalama, kavrama ve bunlarla yeniden üretmedir. İşte bunlarla sonlu bir mekân ile sonlu bir zaman belirlenmiş olur (Deleuze, 2015, s. 118-119).

niteliğindedir. İşte bu ve benzeri soruların cevaplarının, kişilerce karşılıklı müzakereler yoluyla ve uzlaşmayla bulunabilmesi etkinliğinin tümüne birden verilen isim de kamusal alandır.

Kamusal alanda en geniş anlamında siyaset ve ahlak felsefesi birlikte yapılmaktadır. Siyaset felsefesinin görevi ise hayatın amaçlarını incelemektir. Siyaset felsefesi, esasında siyasi organizasyonları, bireyin toplumla ilişkisini, devleti, toplumların ve devletlerin birbirleriyle ilişkisini kapsayan toplumsal durumlara uygulanmış ahlak felsefesi olarak düşünülebilir. Bu nedenle kamusal alan, etik ile siyasetin uzlaştırılabileceği bir alan olarak görülebilir. “Siyaset felsefesinin işi, çeşitli toplumsal amaçlara dair ortaya konulan çeşitli iddiaların geçerliliğinin incelenmesi ve bunları belirleme ve gerçekleştirme metotlarının doğrulanmasıdır. Bütün felsefi incelemeler gibi, o da bu görüşlerin ifade edildiği kelimeleri ve kavramları izah etmeye çalışır ve böylece insanlar, neye inandıklarını ve eylemlerinin ne anlama geldiğini anlarlar.”(Berlin, 2016, s. 60-61).

Bu sorular için aranılan cevaplar, özgür tartışma ortamı olarak tanımlanan ve kamusal alan olarak adlandırılan yerde yapılabilmektedir. Kamusal Alan bu bağlamda, siyaset teorilerinin uygulama alanı yani praksis alanı olarak görülebilmektedir.

Kamusal Alan ile demokrasi arasında kurulan ilişkilerde de kamusal alan demokrasinin olmazsa olmazı olarak görülmektedir. “Totaliter ülkelerde insanlar, soruları cevaplamak yerine, soruların sorulmasını engellemeye çalışır. İnsanların soru sormasını engellemenin bir yolu onları baskı altında tutmaktır. Dogmatik cevaplar verirsiniz ve kabul etmezlerse onları susturursunuz. İnsanların, kuralları veya görüşleri veya kurumları sorgulamalarına izin vermezsiniz; eğer izin verirseniz, soru sorma alışkanlığının kendisini yıkıcı diye ortadan kaldırırsınız” (Berlin, 2016, s. 144). Burada, kamusal alanın, kişinin özgürce soru sorabilme yeteneğini kullanabildiği alan olduğu da söylenebilir.

Kamusal Alan ve siyaset ilişkisinde tartışılan konuların başında, bazı ahlaki, toplumsal ve siyasi değerlerin çatışması gelmektedir. İnsanların yaşamına yön veren bazı nihai değerler, sadece pratik nedenlerle değil, aynı zamanda, ilkesel olarak da kavramsal olarak da, birbirleriyle uzlaştırılmaz veya bir araya getirilemez olabilirler. Örneğin:

«Hiç kimse aynı anda hem titiz bir planlamacı hem de bütünüyle içinden geldiği gibi davranan biri olamaz. Tam özgürlükle tam eşitliği birleştiremezsiniz; kurtlar için tam özgürlük, koyunlar için tam özgürlükle birleştirilemez. Adalet ve merhamet, bilgi ve mutluluk

çatışır. Eğer bu doğrudur, o zaman nasıl yaşanacağına dair beşeri problemlere mükemmel bir çözüm fikri, tutarlı biçimde tasavvur edilemez. Bu tür mükemmel bir ahengin meydana getirilememesi, sadece pratik zorluklardan kaynaklanmaz, bu uyum fikrinin kendisi kavramsal olarak tutarsızdır. Belli insani değerler bir araya getirilemez, çünkü birbirleriyle uyumsuzdur; dolayısıyla tercihler olmak zorundadır. Tercihler ise sıkıntılı olabilir.» (Berlin, 2016, s. 145).

Bunun için birarada yaşayan insanların tercihleri söz konusu olduğunda, öncelikler için uzlaşma kaçınılmazdır. Bu ise ancak kamusal alanda yapılabilecek müzakereler ve karşılıklı görüş alışverişleriyle mümkün olacaktır.

“Yapabileceğimiz tek şey, tercihlerin aşırı ölçüde ıstırap verici olmasını engellemektir. İhtiyacımız olan şey, insanları en derin ahlaki inançlarına zıt bazı şeyleri yapmaya zorlayacak hiçbir durumun mümkün merteye ortaya çıkmadığı, farklı değerlerin benimsenmesine imkân tanıyacak bir tür sistemin kurulmasıdır. Çoğulcu türden bir liberal toplumda tavizden kaçınmak mümkün değildir ve taviz verilmesi gerekir. Ne kadar eşitlik, ne kadar özgürlük? Ne kadar adalet, ne kadar merhamet? Ne kadar nezaket, ne kadar samimiyet?” (Berlin, 2016, s. 145). Bunlar ancak uzlaşmayla sağlanabilecek konulardır. Bu uzlaşabilme olanağının yaratılabilmesi ise kamusal alanın varlığıyla ya da insanlar tarafından kurulabilmesiyle mümkün olabilecektir.

İnsan-insan ilişkilerinin yaşandığı toplumda, gelecek için her şey tahmin edilebilir değildir. Ama insanların belli durumlar karşısında tercih yapabilecekleri durumlar da vardır. Gerçekte, tercih yapmadan beşeri eylem yapabilmek de mümkün görünmemektedir.

“Eğer Churchill 1940'ta İngiliz başbakanı olmasaydı, Naziler Avrupa'yı işgal edebilir ve bu durumda da, Avrupa'nın tarihi, Karl Marx'ın tahmin ettiğinden bile çok daha farklı olurdu. Eğer Lenin 1917 Nisanında ölseydi veya etkisiz hale getirilseydi, Bolşevik Devrim olamazdı. Muhtemelen, liberaller ve sosyalistler ile monarşistler arasında bir iç savaş çıkardı. Fakat Bolşevik rejim de Lenin'den başkası tarafından kurulamazdı. Dolayısıyla tarihte dönüm noktaları vardır. Bu dönüm noktalarında bireyler bazen olayların yönünü birdenbire değiştirebilirler” (Berlin, 2016, s. 188-193).

Bu insanlar tarih sahnesinde büyük adamlar olarak anılırlar. Büyük adamlar da varlıklarını kamusal alanda gösterebilirler. Çünkü kamusal alan her şeyin kamuya açık olarak yapıldığı veya kamuya açık olarak dile getirilebildiği alandır. Büyük adamlar, kendileri el atmadığı sürece, gerçekleşme ihtimali düşük görülen önemli olayları veya şeyleri; iradelerini ortaya koyarak, bu olayları kamusal alanda görünür kılabilen ve gerçekleştiren adamlardır. Büyük adamlar tarihe,

kendisinden başkasının veremeyeceği, bir yön verebilmiş olan adamlardır. Büyük adamlar tarihe hiç kimsenin tahmin edemediği kadar geniş ve etkili bir yön verebilen kişilerdir. Bu kişiler sahip oldukları pratik bilgilerini, yaratıcı anlayışlarını ancak ve ancak insanların gözü önünde, yani kamusal alanda, insanları ilgilendiren konulara getirdikleri çözümlerle gösterebilen kişilerdir.

Aynı zamanda tarihin akışını değiştirebilen bu kişilerde, devlet adamlarında, bulunan ve bulunması gereken en temel özellik pratik bilgeliktir. Yani, Aristoteles'te karşımıza çıkan *Phronesis*⁴² kavramıdır. Fakat bilim insanları, bu yeteneğe ihtiyaç duymazlar. Çünkü doğa bilimcileri, tümdengelimli disiplinlerde veya laboratuvarlarda, insan-doğa ilişkisinde, insanların hayatını kolaylaştıracak olan şeyleri yapmaktadırlar. Fakat siyasi hayatta, insan-insan ilişkilerinde yapılanların sonuçları kesin olarak bilinemezler. O yüzden, tarihi kişilerin içinde buldukları koşullara göre, siyasi alanda doğru yargılama yapabilmeleri için, geçmişe dönük olaylarda tarih biliminden yararlanabilmeleri, bugünkü olaylar için doğru gözlemler yapabilmeleri ve geleceğe dair olaylarda da iyi tahminler yapabilmeleri zorunludur. Bu kişiler de bu yargılama işlemlerini kamusal alanda yapabilirler.

Yargılama işlemleri yapılırken, önemli olan çok sayıda kişinin kamusal alanda bulunması değildir. Kamusal alanda bulunan kişilerin, orada bulunmayan kişilerin de haklarını gözönünde bulundurarak eylemler yapmasıdır. Kamusal alan problemleri Etik, Felsefi ve siyasal problemlerdir.

Platon Devlet adlı eserinde, insan yaşamında her şeye bağlı üç sanattan ve bunların da kullanma, yapma ve benzetme sanatları olduğundan söz etmektedir. Kullanma ve yapma sanatlarına örnek olarak kaval çalan kişi ile kavalı yapan kişinin özelliklerini örnek vermektedir.

- Örneğin, kaval çalan çaldığı kavalı yapana bilgi verir, kavalın nasıl olması gerektiğini söyler, o da sözünü dinler.
- Elbette

⁴² *Aristoteles* akli başındalığı, zihni yetenek olarak ortaya koymakta, soyut bir kapasiteden ziyade ona atfedilen kişinin yetenekleriyle değerlendirmektedir: Akli başındalık, insanlar için olan ve kötü olana ilişkin akla yatkın olarak davranma alışkanlığıdır.

Kişilerin davranışları ve seçimleriyle ilgili akli başındalık, pratik kavrayışın kazanıldığı partiküler deneyimleri önceden varsayar. Bu bağlamda akli başındalık, geçmiş deneyim ışığında belirli olay ve bağlamın özellikleri eşliğinde müzakere etmeyi mümkün kılar. (Uygur, 2020, s. 69)

- Demek ki kavalın iyi ve kötü taraflarını, çalmasını bilen söyleyecek, yapan da inanacak ona.
- Evet.
- Bir çalgıyı yapan, onun iyiliği, kötülüğü üstünde aldanmaz; çünkü çalana danışmış ve dediklerini tutmuştur; ama asıl bilgi çalgıyı kullananadır.
- Doğru. (Platon, 2005, s. 601e).

Benzetme sanatıyla uğraşan benzetmecilerin ise “benzettikleri şeylerin ne aslını kendilerinin bildiklerini ne de başkalarından öğrendiklerini dile getirir” (Platon, Devlet, 2005, s. 602a). Yukarıdaki örnekle ilişkisi kurulduğunda, kullanma sanatının icracısı olan ve kavalı çalan kişi kaval hakkında gerçek bilgiye sahip olan kişidir. Yapma sanatının icracısı olan kavalı yapan kişi ise yapacağı kavalın iyi ve kötü yanlarını kavalı çalan kişiden öğrenmişse iyi kaval yapabilecektir. Kavalın resmini çizen benzetme sanatını kullanan kişi ise ne kaval hakkında kendisi bilgi sahibidir ne de kavalı kullanan kişiden bilgi almıştır. Sadece kavala bakarak kavalın resmini yapmıştır.

Kamusal alanın da toplum ile devlet arasında aracı bir rolü olduğu hatırlanırsa, kamusal alanda türetilen siyasal-hukuksal normların içeriği hakkında da daha çok kamusal alanı kullanan kişilerin bilgi sahibi olacağı aşikârdır. Kamusal alanda üretilen siyasal-hukuksal normları kodifiye eden, yani yasallaştıran kişiler kamusal alanda üretilen bilgileri dikkate alırlarsa doğru yasaları üretebilirler. Aksi takdirde nesnesi ile uyuşmayan bilgiler içeren yasaları üreteceklerdir.

Kamusal alan hakkında esasen bilgi kamusal alanı kullanan kişilerdedir. Devleti yönetenler de kamusal alanı kullanan ve kamusal alanın çıktısı olan kamuoyu olarak adlandırılan grubun fikirlerine kulak vermelidir. Çünkü devleti yönetenler de birer insandırlar ve her şeyi bilemezler.

2.3.6. Kamusal Alan Ve Sosyal Adaletsizlik

Kamusal alan ile kamusal alanın çıktısı olan kamuoyu arasındaki ilişkide kamuoyu fikrinin yurttaş haklarından hareketle oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Yurttaş hakları ile insan hakları arasındaki ilişkiyi birbirini iki noktada kesen iki çemberden oluşan şekil

gibi düşünerek sembolize edebiliriz. Birinci halka yurttaş haklarını, ikinci halka ise insan haklarını temsil etmektedir. Yani yurttaş haklarını devlet tarafından yurttaşlara tanınan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal haklar olarak tanımlayabiliriz. İnsan haklarını ise insanın doğuştan gelen ve tanınması değil korunması gereken haklar olarak tanımladığımızda, iki halkanın kesişim bölgesi yurttaş hakları olarak görülebilen fakat insan haklarının gerçekleşebilmeleri için ön koşul olan haklardır. Bu haklar da eğitim, sağlık gibi haklardır. İki halkanın bileşim kümesi ise kişi haklarını temsil edebilmektedir.

Kuçuradi'ye göre,

«Sosyal adaletsizliğin temelinde, bir ülkede gelir dağılımındaki uçurumun yattığı kanısı yaygındır. Soruna insan haklarıyla ilgisinde bakıldığında, sosyal adaletsizlik çok daha geniş boyutlu bir olgu olup “dolaylı korunan bütün temel haklarla”⁴³ ilgili bir sorun olarak karşımıza çıkıyor. Tanınan hakların bazıları ise kişi hakları olup temel insan haklarından değildir. Bunlar, tanınan ama dolaylı korunan haklar olarak, sınırlarının genişliği ülkeden ülkeye farklı olmasının doğal ama bir ülkedeki ilgili bütün yurttaşların eşit olduğu haklardır. Sosyal adaletsizlik, bu tür tanınan haklar ile dolaylı korunan temel kişi hakları arasındaki ilgi sorununda ortaya çıkar. Kişilere tanınan hakların ne olduğu, yani bir ülkede sosyal ve ekonomik ilişkileri düzenleme ve yürütme tarzıyla; dolayısıyla bazı kurumların ve kuruluşların kurulup işletilmesi veya kurulmamasıyla ilgili bir durumdur» (Kuçuradi, 2007, s. 13-14).

Ulusal düzeyde, sosyal adaletsizlik sorununa, insan haklarıyla ilgisinde, “Kişi merkeze alınarak bakıldığında, sosyal adaletsizlik, dolaylı korunan temel kişi haklarının ilgili bütün yurttaşlar için korunmadığı durumdur. Bütün insanların eşit olduğu ama ancak dolaylı korunabilen hakların, bir ülkede devletçe bütün yurttaşlar için aynı derecede korunma olanaklarının sağlanmamış olduğu durumdur. Bu açıdan bakıldığında, sosyal adaletsizlik etik bir sorundur. Devlet merkeze alınarak bakıldığında, sosyal adaletsizlik, siyasal bir olgu olarak: toplumsal ilişkilerin düzenleniş, kuruluş ve yürütülüş tarzıyla ilgilidir. Yurttaşlara devletçe tanınan veya tanınmayan haklarla, sağlanan veya sağlanmayan olanaklarla ilgili bir olgu olarak karşımıza çıkar” (Kuçuradi, 2007, s. 15).

Sosyal adaletsizliğin, Kamusal Alan ile ilgisi kurulmaya çalışıldığında ve kamusal alanın, hukuksal-siyasal normların üretilebildiği bir alan olduğu düşünüldüğünde,

⁴³ ‘İnsan hakları’ denen haklar, yani bütün insanların eşit olduğu ve her kişinin sırf insan olduğu için sahip olduğu haklar —nedenleri ve temellendirilmesi burada bir yana—, ki insan haklarının bir kısmını: temel kişi haklarını oluştururlar. Temel’ kişi haklarının bir bölümü, kişilerde İnsanın yapısal olanaklarının doğrudan doğruya korunmasına ilişkin istemlerdir. Kişiler insanın bu olanaklarını gerçekleştirir ve geliştirirken, onlara “hiç kimse” tarafından dokunulmaması isteminde bulunurlar. Kişi güvenliğine ilişkin bütün yasaklayıcı istemler ve/veya temel özgürlükler ile alakalıdır. Diğer bölümü ise, kişilerin insanın yapısal olanaklarını gerçekleştirip geliştirebilmesinin genel ön koşullarıyla ilgili istemlerdir. Beslenme, sağlık, eğitim, çalışma gibi haklar, bu tür haklardandır. Bunlar da her kişinin sırf insan olduğu için sahip olduğu haklar, yani insan hakları ya da temel kişi haklarıdır. Şu farkla ki bunlar ancak dolaylı olarak: bir ülkede devletçe tanınan ekonomik ve bazı siyasal haklar ile bazı kurum ve kuruluşlar aracılığıyla korunabilirler (Kuçuradi, 2007, s. 4).

yurttaşlar için tanınan haklar, dolaylı korunan temel kişi hakları dikkate alınmadan türetildiklerinde sosyal adaletsizlik ortaya çıkmaktadır. Kamusal Alanda yapılan karşılıklı müzakereler sonucunda oluşan sosyal-kültürel ve hukuksal-siyasal normların türetilmesi sırasında, temel kişi haklarının öncül önermeler olarak dikkate alınmaması durumu sonucunda sosyal adaletsizlik oluşmaktadır.

İnsanlar için Hukuksal bir kurum olan, devletin, kurulması ve yürütülmesi insanlar aracılığı ile yapılmaktadır. İnsanlar arası toplumsal ilişkileri düzenlemesi ve yüz yüze ilişkileri hukuk ilişkilerine çevirmesi beklenen devletin insan haklarından türetilmiş hukuk normlarına sahip olması beklenmektedir.

2.3.7. Kamusal Alan Ve Vatansız İnsanlar

Hukuki varlığı olan ve toprak bakımında sınırları belirli olan bir ülkenin yurttaşları için olması beklenen ya da kurulabilmesi arzu edilen kamusal alan, ülkesinden kovulmuş ya da yurttaş kimliğini kaybetmiş insanlar için nerelerde ve nasıl oluşturulabilecektir?

Bir ülkenin yurttaşı olan kişilerin, gerek yurttaşlık hakları gerekse de temel insan hakları genellikle o ülke sınırları içinde korunabilmektedir. Fakat ülkesinden sınır dışı edilmiş, yurttaşlık hakkını kaybetmiş kişilerin, siyasi düşünceleri nedeniyle ülkesini terk etmiş kişilerin ve yersiz-yurtsuz kişilerin temel insan haklarını kimler savunacaklardır? Bu yurtsuz kişiler ya da bu yurtsuz kişilerin haklarını savunacak olan insanlar bu hakları nerede savunabileceklerdir?

Seyla Benhabib, Uluslararası bir insan hakları rejiminin birbiriyle bağlantılı en az üç alandaki problemler ile uğraşmakta olduğunu ve bunlarında,

- “• İnsanlık suçları, soykırım suçları ve savaş suçları
- İnsani müdahaleler
- Uluslarötesi göç” olduğunu belirtmektedir (Benhabib, 2014, s. 65).

İnsanlık suçları kavramının ilk kez, Nazi savaş suçlarının Müttefik güçler tarafından Nürnberg'teki mahkemelerinde dile getirildiğini, buradaki anlamının etnik temizlik,

soykırım, toplu idamlar, tecavüz, geniş kapsamlı ve sistemli saldırı durumlarında gerçekleşen, uzuvların kesilmesi türünden düşmana yönelik cezalandırma yöntemlerini çağrıştırdığını ve bu hareketlerin yasaklanmış olduğunu belirtmektedir. Benhabib'e göre,

«Uluslararası insan hakları ihlallerinin görülebildiği bir diğer alan olarak: İnsani müdahaleler kavramı ise ABD'nin ve NATO'daki müttefiklerinin Bosna ve Kosova'da sivil nüfusa karşı işlenen suçlara ve etnik temizliğe karşı giriştikleri eylemleri gerekçelendirmek için başvurdukları bir yöntemin adı olmuştur. Bu konudaki uygulamalar egemen ulus-devletin, dinleri, ırkları, etnik kökenleri, dilleri ve kültürlerinden dolayı, nüfusunun bir kısmının temel insan haklarını ihlal etmesi durumunda soykırım ve insanlık suçu gibi eylemlerini sona erdirmesine yönelik genelleştirilmiş bir ahlaki yükümlülüğü olduğunu ileri sürmektedir» (Benhabib, 2014, s. 19).

Böyle durumlarda insan hakları normlarının egemen devletin taleplerine baskın çıkmakta olduğunu, devletin hükümrانlığının artık vatandaşların ve mukimlerin kaderleri üzerinde tek başına söz sahibi olmadığını, devletin hükümrانlığının ulusal sınırlar içinde uygulanmasının dahi, soykırım, etnik temizlik, kitlesel ihraçlar, köleleştirme, tecavüz ve zorla çalıştırmayı yasaklayan ve uluslararası alanda kabul edilen normlara giderek daha fazla tabi olmakta olduğunu belirtmektedir (Benhabib, 2014, s. 19).

Bizim konumuz olan kamusal alan ile ilgili olarak, “Acaba uluslararası siyaset ve diplomasi alanında kabul gören bu normlar nerelerde ve kimler tarafından, nasıl üretilmektedir”? Ulusal yasaların bile üstüne çıkabilen uluslararası normların varlığı ve kabul edilmesi, aynı zamanda olması istenen uluslararası kamusal alanın da kısmen var olduğunu gösterir nitelikte görülmektedir.

Uluslararası kabul gören denetleme normlarının ortaya çıkması ve kabul görmesi, ikinci dünya savaşı sonrası gerçekleşen önemli bir gelişme olup insanlık suçları olarak adlandırılan suçlar bugün yalnızca uluslararası çatışma durumlarında değil, aynı zamanda, hükümrان devletin sınırları içinde o devletin görevlileri tarafından barış zamanında uygulanabilir hale getirilmiştir.

İnsanlığa karşı işlenen suçlardan en kötüsü olan ‘Soykırım’, bir topluluğun yaşamının savaş, ırksal temizlik ya da etnik temizlik yoluyla bilerek ve isteyerek yok edilmesidir. İnsan çeşitliliğinin ve farklı insan topluluklarının yok edilmesini amaçlayan soykırım en büyük insanlık suçudur.

Benhabib, İnsan haklarının uluslararası uygulamalarının, egemen ulus-devletlerin iradesi üzerinde bağlayıcı yönergeler oluşturduğu üçüncü alan ise uluslararası göç olduğunu belirtmektedir. “Birleşmiş Milletler, NATO gibi uluslararası kuruluşların zaman zaman yapmış olduğu insani müdahalelerle, ulus-devletlerin vatandaşlarına ve mukimlerine karşı takındıkları tutumlarla ilgilenirler. Yine aynı uluslararası kuruluşlar, İnsanlık suçları ve savaş suçları gibi konularda müdahale edecekleri zaman, düşmanlar arasında ya da ulusal sınırlar içindeki muhalifler arasında var olan ilişkileri ele almaktadırlar. Buna karşılık, uluslar ötesi göçler bireylerin haklarıyla, somut biçimde sınırlandırılmış toplulukların üyeleri olmaları bakımından değil, temasa geçme, giriş hakkı talep etme ya da bölgesel olarak sınırlandırılmış toplulukların üyesi olmayı istemeleri halinde sırf insan oluşları bakımından ilgilidir” (Benhabib, 2014, s. 20).

«İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (Birleşmiş Milletler 1948) sınırlar arasında hareket etme özgürlüğünü tanıyor. Ancak, dışarıya göç etme hakkını, bir ülkeyi terk etme hakkını, kabul etse de, dışarıdan içeriye göçü yani bir ülkeye girme hakkını tanımıyor (13. Madde). Beyanname'nin I. Maddesi herkesin "bir tabiyete sahip olma hakkı" olduğunu bildirirken, 14. Madde sadece belli koşullar altında sığınma hakkından yararlanmayı güvence altına alıyor. 15. Madde'nin ikinci kısmı "Hiç kimsenin keyfî olarak vatandaşlıktan çıkarılamayacağı veya vatandaşlığını değiştirme hakkının esirgenemeyeceği" koşulunu koyuyor (www.unhchr.ch/udhrflang/eng.htm)» (Benhabib, 2014, s. 20)

Benhabib'e göre, «Evrensel Beyanname'de; kişilerin yurttaşı olduğu devletten ayrılabilmesine olanak tanınmasına rağmen devletlerin göçmenleri kabul etme, onların girişine izin verme ve sığınmacılara vatandaşlık hakkı verilmesi konusunda sessiz kalıyor. Devletlere, yabancı sığınmacıları kabul etme ve vatandaşlık hakkı tanıma konusunda devletleri serbest bırakmaktadır. “Bu hakların muhatapları belli değil ve ikinci, üçüncü tarafların uyacakları belli yükümlülükleri güvence altına alır görünmüyorlar”. Böylece de ‘İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’ olan bir doküman içinde insanların insansal olanaklarını gerçekleştirebilmelerinin önü kesilebiliyor. Beyanname bu hakların sınır ötesi karakterine karşın, insan hakları problemleri karşısında ulus-devletlerin egemenliğine sessiz kalabilmektedir. Böylece, dünyanın en

kapsamlı uluslararası hukuk belgelerinde evrensel insan hakları ile 'bölgesel egemenlikler arasında bir dizi içsel çelişki vücut buluyor' » (Benhabib, 2014, s. 20-21).

Uluslararası denetleyici normların geçerlik kazanmasıyla devletlerin sınırları içindeki vatandaşlarına karşı kullandıkları egemenlik hakları yetkisi artık kontrol edilebilir durumdadır. “Devletlerin vatandaşlarına karşı takınabilecekleri tutumlar, serbestlik iddiasında bulunabilecek bir yetkiye dayanmamaktadır. Westfalen hükümlerinin köşe taşlarından biri, yani ulus devletlerin kurulmasını onaylayarak, devletin kendi sınırları içindeki tüm nesnelere ve özneler üzerindeki nihai otoritesini tanıyan yasa, uluslararası hukuk vasıtasıyla tek başına meşru olmaktan çıkarıldı. O zaman, giderek bölgesel politikadan uzaklaşan bir dünyaya üye olmanın, normatif ilkelerine kılavuzluk etme görevini üstlenecek olan nedir? Sivil ve politik birleşimin hangi uygulamaları ve ilkeleri liberal demokrasilerin kendi felsefi kavrayışlarına ve anayasal taahhütlerine en uygunu dur” (Benhabib, 2014, s. 22).

Bu tartışmalar kimler tarafından, nerede yapılacak ve geçerli olacak normlar da nasıl üretileceği sorusunun cevabı da uluslararası nitelikte bir Kamusal Alan olabileceği şeklindedir. Aynı şekilde, uluslararası bir kamusal alan olabilmesi gerektiği düşüncesi, yurttaşlık kavramında da yeni bir tanımlamayı gerektirmektedir. Yurttaşı olduğu ülke sınırları içinde bazı haklar ve ödevlerle yükümlü kılınan kişi olarak tanımlanan yurttaşlık kavramı yerine politik üyelik kavramı önerilmektedir.

Benhabib'e göre, Politik üyelik kavramına, söylem etiği ve müzakere demokrasisine ilişkin normatif teori açısından yaklaşmaktadır.

«Söylem etiğinin temel öncülü, söylem olarak adlandırılan özel muhakemeler sırasında yalnızca, tüm ilgililer tarafından kabul edilebilir olan normlar ve normatif kurumsal düzenlemelerin geçerli olduklarını belirtir. Söylem etiği içinde, kapsam sorunu, yani söyleme kimlerin dahil edilip kimlerin dışarıda bırakılması gerektiği sorusu daima bir güçlük yarattı. Konuşma ve eylem kapasitesinin ne denli güçlü biçimde tanımlandığına bağlı olarak, ahlaki özneler ve ahlaki kurbanlar olarak kabul etmek isteyebileceğimiz kişiler, örneğin çok küçük çocuklar, psikolojik engelliler ve zihinsel engelliler ahlaki etkileşimin dışında bırakılabilir. » (Benhabib, 2014, s. 22-23)

Söylem kavramının içeriğinin bir eylemin düşünsel hazırlayıcıları olduğu görülebilecek ve aynı zamanda kamusal alanın da, söylem geliştirilebilen bir alan olduğu çıkarılması yapılabilecektir.

Kamusal alana ya da geliştirilecek olan söyleme kimlerin dahil edileceği ya da kimlerin dışarıda bırakılabileceği gibi sorular da politik üyelik uygulamalarını inceleyen söylem kuramcıları için ikilem oluşturabilecektir. “Üyelik normları özellikle dahil bulunan insanları dışarıdakilerden, vatandaşları, vatandaş olmayanlardan ayırarak üye olmayan kişileri etkiler” (Benhabib, 2014, s. 24). “Yasal ve politik normlar, ahlaki normlar ile nasıl uzlaştırılabilir? Üyeliğe ilişkin sorular bizi sürekli olarak uzlaşmaya ilişkin böylesi güçlüklerle karşı karşıya bırakıyor.” (Benhabib, 2014, s. 25).

Yasal ve politik normlar ile ahlaki normların uzlaştırılabilmesi mümkün olabilirse acaba kimler tarafından, nerede ve nasıl yapılabilir? Devlet ile sivil toplum arasında konumlandırılabilen kamusal alan kavramına doğal olarak iki yönlü bakılabilecektir. Bir yanda, sivil toplum tarafından kişi merkezli bakış açısı, diğer tarafında ise devlet merkezli bakış açısı olacaktır. Kişi merkezli bakıldığında, kamusal alanın yaratıcıları, toplumsal özgürlüklerin yaratıcısı olan etik özgürlüğe sahip kişiler olmaktadır. Temel kişi haklarının ve bunların sürekli olabilmesi için gerekli ve ön koşul olan hakların, özgürlükler olarak görülmesine dayalı olarak da kamusal alan birinci anlamda temel kişi haklarının ve bu hakların anayasal güvence altına alınmasının talep edildiği alan olduğu söylenebilir.

Devlet ile Sivil toplum arasında konumlandırılabilen kamusal alan kavramına acaba devlet merkezli bakıldığında nasıl görülebilecektir? Her şeyden önce şunu kabul etmeliyiz ki, “devlet gibi hukuksal kurumlar birer canlı özne değildirler” (Kuçuradi, 2007, s. 40). Sen, ben, biz veya herkes gibi eylemlerde bulunmazlar, bulunamazlar. Devletin organlarını çalıştıranların da birer kişi olduklarını hatırladığımızda, devlet içinde görev alan kişilerin; toplumsal yaşamın düzenlenmesinde, yürütülmesinde ve değiştirilmesinde görev aldıkları bilinen bir gerçektir. Birincil anlamda kamusal alanın temel kişi haklarının güvence altına alınmasının da talep edildiği alan olarak görülmesi hatırlandığında, kamu görevi yapmakta olan bireylerin etik bakımdan özgür kişiler olup olmadıklarına göre toplumsal yaşamı düzenleyen hukuk normlarının içeriği de farklı olacaktır. Çünkü toplumsal yaşamı düzenleyen hukuk normlarını oluşturanlar kişilerdir. Bu bakımdan, kamu görevi yapmakta olan ve yasama organlarında görev alan kişilerin, etik değer bilincine sahip olup olmadıklarına bağlı olarak, kamusal alanda yapılan talepleri, yasal güvence altına almak isteyebilirler de istemeyebilirler de. Sözü edilen taleplerin yasal güvence altına alındığı durumlardaki özgürlükler, kamusal özgürlükler olarak adlandırılmaktadır.

Kamusal Alan kavramına, özgürlükler bağlamında ve devlet merkezli bakıldığında; kamusal alan, yurttaşlarının temel haklarını kullanabilmelerine olanak sağlayan, ön koşul olarak değerlendirilen yasaların, yurttaşlık haklarına dair sınırlarının çizilebilmesi için gerekli tartışmaların yapılabildiği alan olarak görülebilmektedir.

Gerek içinde yaşadığımız toplum-devlet düzeninde gerekse de çevre ülkelere baktığımızda, her ülkede kamusal alanın var olduğu görülebilir. Fakat her ülkedeki kamusal alanın kuruluş ilkeleri ya da çalışma ilkeleri ile biçimleri farklılıklar göstermektedir. Bunu da ülkelerin gelişmişlik düzeylerine bakarak anlayabiliyoruz. Burada gelişmişlik kavramını ekonomik anlamda ve kültürel anlamda gelişmişlik olarak ikiye ayırmalıyız. Bu iki gelişmişlik kavramının karşılık geldiği nesnel farklılıklar göstermektedir. Ekonomik gelişmişlik için günümüzde yaygın olarak kişi başına düşen ulusal gelir rakamları gösterilmektedir. Kültürel gelişmişlik ise kişilerin sahip oldukları değer bilinci ve eylemlerini buna göre belirleyerek yaşamaları olarak anlaşılabilir. Kamusal alan her ülkede var olmasına rağmen başlangıç ilkeleri ve çalışma ilkeleri farklılıklar göstermektedir. Bazı ülkelerde sosyal adaletin gerçekleştirilebilmesi ve insanların insansal olanaklarını gerçekleştirebilmeleri hedeflenmektedir. Bazı ülkelerde ise devletin yaratmış olduğu hukuksal-siyasal normların dayatılarak sadece bunlara uyulması istenmektedir. Kamusal alanın kullanımı biçimindeki farklılıklarda ise bazı ülkelerde insanların karşılıklı tartışarak, müzakere ederek normlar oluşturulmasının olanağı sağlanırken, bazı ülkelerde devlet/hükümet tarafından propaganda alanı olarak kullanılabilir. Bazı ülkelerde temel kişi haklarının anayasal güvence altına alınmış olduğunu buna bağlı olarak da bu ülkelerdeki insanların, diğer gelişmemiş ülkelerdeki insanlara göre kendi insansal olanaklarını kişisel ve toplumsal düzeyde daha fazla gerçekleştirebilmiş olduklarını görebiliyoruz. İnsanların insansal olanaklarını kişisel ve toplumsal düzeyde daha fazla gerçekleştirebilmeleri için toplumsal düzeni sağlayan ve bu olanakları yaratan devletin hukuk sistemini oluştururken, insan haklarını, hukukun öncülleri olarak alması beklenir.

SONUÇ

Kamusal Alan kavramı hem tarih hem de düşünce kategorilerine ait bir kavramdır. Bu nedenle aynı tarih-zaman dilimi içinde farklı toplumlarda farklı içeriklendirilebileceği gibi farklı tarih-zaman dilimi içinde aynı toplum içinde de farklı içeriklendirilebilen bir kavramdır. Bir kavramın bilimsel kullanımı ile gündelik yaşamdaki kullanımı arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Bu nedenle kamusal alan kavramı çok tartışmalı bir kavramdır.

“Bu kavram hem araştırmacılar hem de aktörler tarafından kullanılmakta olduğundan birçok zorluğu da beraberinde getirmektedir. Araştırmacılar tarafından toplumsal yaşamı kavramak için kullanılırken, toplumsal gerçekliği değiştirmek için de aktörlerin alanı olarak ele alınmaktadır. Aynı kavram araştırmacılar ve aktörler tarafından farklı kabullere gönderme yapmaktadır: evsel (domestique) olmayan mekânlar bütünü, halkın toplandığı fiziksel mekanlar, politik tartışmaların yapıldığı medyatik alanlar ile aleniyet ilkesine tabi olan demokratik talepler gibi” (Dacheux, 2012, s. 14).

Demokrasi sözcüğü Yunanca kökenli olup demos (halk) ve cratein (yönetmek) sözcüklerinden meydana gelmektedir. Demokrasi kavramı da halkın kendi kendisini yönetmesi olarak içeriklendirilmektedir. Demokraside herkes sınıf, ırk, din ya da bilgi şartı olmaksızın iktidarı ele geçirebilir. Bu düşünceyi dile getiren demokrasi varlığını bazı kurallar ve kuruluşlar üzerinde gösterebilmektedir. “Demokrasi, aynı zamanda karşıt tartışmalarla bir kamuoyu oluşturabilmenin ve devlet ile sivil toplum arasında aracılık eden bir mekânın kuruluşunu da simgeleyen bir siyasal rejimin adıdır. Totaliter rejimlerde var olmayan bu alan ise kamusal alandır” (Dacheux, 2012, s. 14).

Demokrasi ile ilişkisinde ele alındığında, Kamusal alan kavramı, kendi kendini kuran bir toplumsal ilişki kavramına gönderme yapar. Bu politik kabulün kökeni de Kant’ın ‘Kozmopolit Açısından Evrensel Bir Tarih Düşüncesi’ ile ‘aydınlanma nedir?’ sorusuna cevap verdiği eserlerine kadar uzanmaktadır. Kamusal alan kavramının başlangıcı Kant’ta bulunmaktadır. “Yeryüzündeki tek akıllı yaratık olarak insanda, kendi aklını kullanması amacına hizmet eden doğal yetilerin, bir bütün olarak sadece tür içinde gelişmiş olabileceğini, bireyin kendisinde gelişmemiş olduğunu, doğanın yüce tasarısına ulaşmak amacıyla kusursuz biçimde, adil sivil kurum tesis edebilen insan benzerleriyle birlikte alenen düşünmemekte özgür bırakılmalıdır. İnsanların kendi değersizliklerinden kurtulmalarına olanak sağlayan, aklın kamusal kullanımı, halkın

mantığı ve yönetim ilkeleri üzerinde de etkili olur” (Dacheux, 2012, s. 16). Böylece, insanoğlu sahip olduğu akıl yürütebilme, konuşabilme v.b doğal yeteneklerini ancak insan topluluğu içinde geliştirebilir. Bir başka deyişle, insanoğlu aklını kamusal olarak, topluluk içinde ve topluluğun her bireyini dikkate alarak, kullandığında kendi doğal yeteneklerini geliştirebilir.

İnsan toplulukları için bu kadar önemli olan ve Habermas tarafından tanınılır hale getirilmiş olan kamusal alan kavramı ise dört farklı açıdan eleştiri konusu olabilmektedir.

1. Habermas’a göre kamu, kamusal iyiyi birlikte müzakere eden, kendi aralarında eşit ve özel kişilerden oluşur. Bu tanımdaki eşit ve özel kavramları ile yurttaşlık kavramına itirazlar gelmektedir. En basitinden Liberal yurttaşlık ile Cumhuriyetçi yurttaşlık kavramları çelişmektedir.
2. Özel Alan – Kamusal Alan ile Kamusal Alan-Devlet ayrımlarına itiraz gelmektedir. Habermas, burjuva kamusal alanının özel kişilerin kamusal sorunları tartıştıkları bir arena olarak savunur. Bu tanım beraberinde özel alan ile kamusal alan ayrımının nasıl yapılabileceği sorununu getirmektedir.
3. Akılcı bir iletişim araçlığıyla evrensel normlara dayalı bir konsensüs oluşturmayı başarabilme olanağıdır. Bu olanak ise üç kategoride eleştirilmektedir. Birincisi, toplumsal baskılar sonucu bazı koşullarda yurttaşlar, kendi kanaatlerini açıklamamaya zorlanabilirler. İkincisi, insanın akılcılığı kendi bilişsel yetileri ve etkileri ile sınırlı olduğundan karmaşık sistemleri yönetemeyebilirler. Üçüncüsü ise özneler arası bir akıldan hareket ederek normlar oluşturma iddiasıyla ilgilidir.
4. Burjuva kamusal alanının biricik ve tekilliğinin iddiasına karşılık “proleterya kamusal alanı” gibi karşıt kamusal alanlarında var olduğunun dile getirilmesidir (Dacheux, 2012, s. 16-18).

Habermas bütün bu eleştirilere cevabını “Liberal Demokrasiyi Üç Farklı Okuma Biçimi” adlı makalesiyle vermiştir.

Liberal olan ilki, bireysel haklar üzerinde temellenir. Tüm düşünceler eşdeğer düzeydedir ve tümüne saygı duyulması gerekmektedir. Bu durumda kamusal alan nötr olmak zorundadır.

Cumhuriyetçi olan ikincisi, politik katılım ödevi üzerine kuruludur. Her yurttaş, kamusal alana girişiyse genel çıkarın tanımlanmasına katılabilir.

Üçüncüsü ise sistemiktir. Karmaşık toplumlarımızın yurttaşlardan bağımsız biçimde kendi kendini düzenleyen alt sistemlere bölünmesine vurgu yapar.

Bu üç kurama dayalı olarak, “kamusal alan, devlet sistemi, ekonomik alan ve sivil toplumu birbirine bağlayan bir aracılık mekânıdır. Bu mekân yurttaşlara, genel çıkarın tanımlanmasına katılabilme olanağı sunar. Kamusal alan bir kurum değildir, tüm aktörlere açık potansiyel bir alandır” (Dacheux, 2012, s. 19).

Kamusal alan kavramı söz konusu olunca, Habermas dışında Arendt ve Richard Sennett’in adları da birlikte anılmaktadır. Bu iki düşünür, Arendt ve Sennett, kamusal alan ile özel alan arasındaki sınır problemlerini sorgulamaktadırlar.

Richard Sennett, kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırların belirsizliğini sorgular. Özel duyguları sergilemek uğruna gitgide izleri silinen kamusal yaşamın çöküşünü betimler. Bunu yaparken de toplumsal rollerin geçirdiği değişimleri göstermeye çalışmaktadır. Şimdi yığınla insan, daha önce hiç görülmemiş bir şekilde kendi yaşam öyküleri ve özel tutkularıyla ilgilenmekte ve bunu da özgürleşme olarak görmek eğilimindedir. Bunun sonunda da kamu yaşamı ile mahrem yaşam arasında bir karışıklık görülmektedir.

Hannah Arendt ise antik kamusal alanın tarihsel analizi yaparak başladığı eleştirilerinde, Kamusal Alan’ın, Habermas’ın söylediği gibi 18.yüzyılda değil, bundan iki bin yıl önce Atina’da doğmuş olduğunu dile getirir. Arendt’te iki farklı alan vardır: bir tarafta zorunluluğa bağlı olan aile yaşamı, diğer yanda özgürlüğün alanı olan politik yaşam vardır. “Politik etkinlik, site içinde kendi kendini gerçekleştiren insanların bir teması olarak görülür. Kişi, kanıtlamadan çok kendinin temsiline, betimlemeden ziyade akla itaat eden, müzakere edilmiş ortak bir eylemdir. Kamusal alan teorik bir kavram değil, sözler ve eylemlerle görünürlük kazanmış bir yerdir. Aktörlerin kendi gerçek varlıklarına kavuşarak kamusal yargılamaya açıldıkları bir alanın ta kendisidir” (Dacheux, 2012, s. 21).

Kamusal alan kavramına farklı disiplinler içinden farklı şekillerde bakılabilmektedir. Toplum bilim, felsefe, siyaset bilimi, iletişim bilimleri ve mimarlık alanlarında kullanıldığına rastlanılmaktadır.

Toplum bilimi açısından, toplumsal değişimin temel dinamiği nedir? diye sorulduğunda : “Toplumsal değişim sürecinin altında, insanoğlunun tüm birikimi yatar. Bu birikim maddi kültür alanında teknoloji, manevi kültür alanında da ideolojidir. Toplumsal değişimi, insan-doğa çelişkisinin belirlediği teknoloji ile insan-insan çelişkisinin belirlediği ideoloji arasındaki etkileşim biçimlendirir” (Kongar, 1999, s. 60).

“Teknolojinin gelişmesi, bir toplumun, üretim örgütlenmesi ile yepyeni uzmanlık alanlarında yeni ve farklı işlevler yapmasını zorunlu kılmıştır. Gelişen teknolojinin gerektirdiği yeni örgütlenmeler karmaşık ilişkilerin kurumsallaşmasını da zorunlu kılmaktadır. Mesleki bürokrasi modeli işte bütün bu gelişmeler sonunda ortaya çıkmıştır. Modelin ardında yatan ana yaklaşım bürokratik model ile insan ilişkileri modeli arasında, her ikisinin de zorunlu işlevlerini aynı anda yerine getirebilen bir yapı oluşturmaktadır” (Kongar, 1999, s. 295).

Toplumsal değişimin motoru olarak görülen teknoloji ve ideoloji kavramları, toplum içinde nerelerde oluşturulmaktadır? Nerelerde yapılan tartışmalar ile kabul görmektedirler? İdeoloji alanında farklı fikirleri taşıyan insanlar arasında asgari düzeyde anlaşılabilir olan fikirler nerelerde oluşturulmaktadır? diye sorulduğunda cevabın kamusal alan olacağını söyleyebiliriz.

Siyaset felsefesi açısından, kamusal alan kavramına bakıldığında birbirinden farklı üç farklı kamusal alanın varlığından söz edilmektedir. Bunlarda, liberal kamusal alan, toplumcu-cemaatçi- kamusal alan ve müzakereci kamusal alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Üç farklı şekilde karşımıza çıkan kamusal alan kavramlarına daha yakından bakıldığında bunların yurttaş haklarına göre yapılmış tanımlar olduğu görülmektedir.

Bilindiği gibi bugüne kadar yurttaşlık tanımı iki şekilde yapılmaktadır. Liberal yurttaşlık ve Cumhuriyetçi yurttaşlıktır. Liberal yurttaşlık kişinin haklarını öncelerken, cumhuriyetçi yurttaşlık ise kişinin toplumdaki ödevlerini öncelemektedir. Üçüncü yurttaşlık tanımı ise Habermas tarafından yapılmış ve yeni olup Haklar ve Ödevleri birarada düşünen ve buna bağlı olarak da yeni bir demokrasi tanımı getirmektedir. Bunları sırası ile özetleyecek olursak:

Herhangi bir devlet ya da hükümet biçiminin demokratik olarak nitelenebilmesi için devlet ya da hükümetin halk tarafından seçilmiş olması ve seçilenlerin de halka hizmet etmesi beklenmektedir. Halkın iradesi de seçimler yoluyla tecelli edebilmelidir ve

siyasal gücü taşıyan hükümetin de halkın desteğine sahip olduğunu göstermesi gereklidir.

“Demokratik bir toplumda halkın rızasının, siyasal sistemin işleyişinde yapıcı bir rol oynayabilmesi için düşüncelerin serbestçe ifade edilebildiği ve tartışmaların sınırlama endişesi olmadan gerçekleşebildiği, bir özgürlük ortamına ihtiyaç vardır. Bu nedenle liberalizm yasaların ne olması gerektiği üzerine bir doktrinken, demokrasi, yasaların ne olması gerektiğine nasıl karar verileceğinin öğretisidir” (Kırık, 2005, s. 4). Beklenen sonucun da azınlık haklarına saygılı, sınırlı ve sınırlandırılmış bir çoğunluk iradesinin olmasıdır.

Vatandaşlar arasında karşılıklı etkileşimin gerçekleşmesi, toplumsal iletişimin ve demokratik toplumsal düzenin kurumlarla ilişkisi, kamusal alan kavramında netleşir. Fakat kamu ve onunla ilişkili olan kamuoyu ve kamusal alan kavramları son derece kaygan anlamlara sahiptirler.

“Kamusal alan, bireylerin kamuoyunu oluşturabilmek adına özgürce hareket edebildikleri, söylesel bir alandır” (Kırık, 2005, s. 8). Bu yaklaşım altında kamusal alan, kamuoyunun oluşturulabildiği bir alan olarak görülmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir nokta, kamuoyu, üzerinde uzlaşma sağlanan bir fikri mi imlemektedir? Yoksa üzerinde uzlaşılan fikrin oluşumuna katkıda bulunan ve fikrin taşıyıcıları olan kişileri mi imlemektedir?

Kamusal alan kavramı içinde, aklın kamusal kullanımı fikrinin kökeni Kant'ta bulunmaktadır. Kant, düşüncelerimizi bakış açılarımız üzerine yansıtmadığımız sürece, düşünmenin, tek başına fazla bir değer taşımayacağını ileri sürer. Kamusal alanda diğer vatandaşlarla girdiğimiz müzakereler ve fikri alışverişleri sayesinde, bireysel akıllarımızı ayrıntılarıyla dile getirebiliriz. Dolayısıyla aydınlanma, kişinin aklını kamusal alanda kullanması anlamına gelmektedir. Habermas şöyle der:

Kamusal alan, erişimin tüm vatandaşlara açık olduğu toplumsal bir alemdir. Vatandaş bireylerin bir araya gelip kamuyu vücuda getirmek adına tartışmaya girdiği her durumda kamusal alan oluşur. Bu durumda bireyler ne özel işlerini çözüme kavuşturmaya çalışan birer işadamı veya profesyoneller gibi ne de devlet bürokrasisinin yasal sınırlamalarına tabi anayasal düzenin öznesi gibi davranamazlar. Vatandaşlar genel çıkara ilişkin konularla ilgili sınırlandırılmamış bir görüş alışverişinde buldukları durumda kamusal alan vücut bulur” (Kırık, 2005, s. 13).

Bunun sonucunda, kamusal alanda, fikirlerin özgürce dile getirilebilmesi gerektiğini ve sonucunda kamuoyunun ortaya çıktığı söylenebilir. Kamusal tartışmalar yoluyla ortaya çıkan kamuoyu aynı zamanda baskıcı olmayan hukuk sisteminin arayışı olarak da değerlendirilebilir. Aynı şekilde kamusal alanın, hukuk normlarının üretildiği bir alan olduğu da görülebilir. Diğer taraftan devlet ya da hükümetlerin de meşruiyet kazandığı alan olarak görülmektedir.

Habermas'a göre kamuoyunun oluşabilmesi için iki temel koşulun yerine getirilmesi gerekmektedir. Bunlardan birincisi bireysel vatandaşların ortak çıkarına olan bir konuyu tartışabilmek adına özgürce biraraya gelebilmeleri ve konu hakkında nitelikli söylemlerde bulunabilmeleridir.

Hak temelli yurttaşlık tanımını benimseyenlere göre ise kamusal alan "insan için iyi olanı meydana getiren şey, en iyi biçimde yaşanmış bütün bir insan hayatıdır. Erdemler zorunlu olarak bu hayatın merkezinde yer almalı ve böylesi bir hayatın yaşanmasına kılavuzluk etmelidir. Dolayısıyla erdemlere gönderme yapılmadan insan için iyi olanın ne olduğuna, yetkinlikle karar verilemez. İnsan olmanın anlamı, kişiye verilen ve her birinin bir sebebi ve amacı olan bir takım rolleri yerine getirmektir. Aristotelesçi erdem anlayışına gönderme yaparak, iyi belirlenmiş ve yüksek oranda belirleyici olan roller ve statüler sisteminin varlığı durumunda, bu rol ve statülerin insanın kimliğini belirlediğine inanılır" (Kırık, 2005, s. 51).

Hak temelli yurttaşlık tanımının geçerli olduğu kamusal alanda, toplum bireyi öncelemektedir. Bireyin tekil kimliği her bakımdan toplumun ortak kimlikleri ile bağlantılı görülmektedir. Toplum, ortak dilin de dahil olduğu, ortak kültürün oluşturucusudur. Topluma ve toplum içinde ilişkide bulunduğumuz diğer kişilere bazı değerlerin yüklenilmesi beklenmektedir. Bu değerlerin en başında kişilere yüklenmesi gereken ödev duygusu gelmektedir. Bu ödev duygusu da toplum içinde geçerli kılınmak istenen belirli bir "toplumsal iyi" anlayışından kaynaklanmaktadır. Ortak İyi'nin egemen olacağı kamusal alanda egemen olan kavramlar olarak aile, komşuluk, dinsel organizasyonlar, işçi sendikaları, şirketler, profesyonel kuruluşlar kooperatifler ve üniversiteler görülebilmektedir.

Toplumsal iyinin ne olması gerektiğinin belirlendiği alan olarak kamusal alan çağdaş bir toplum oluşturabilmenin pratik alanı olarak da görülebilir. "Siyasal meşruiyet kaynağı ve çıkar çatışmalarının uzlaşma alanı olarak formüle edilen liberal kamusal alan anlayışına

karşı, toplumcu kamusal alan, medeni toplumun işlevsellik alanı olarak karşımıza çıkar” (Kırık, 2005, s. 59)

İdeal konuşma ortamı olarak kamusal alan tanımında Habermas, Kant’çı liberal düşünceyle Rousseau’cu toplumsal kamu anlayışını uzlaştırmaya çalışmaktadır. Kantçı liberal geleneğin taşıyıcıları olan özgür ve eşit yurttaşlar, adil siyaset düzeni kurabilmek için kamuyu oluşturmaya çalışırlar. Toplumcu kamusal alandaki yurttaşlar ise bazı ortak amaçları paylaşan birey-yurttaşların ortak iyiye ulaşmak amacıyla toplanıp uzlaşma aradıkları, kamuoyunu oluştururlar.

Modern dünya referanslı kamusal alan için, Habermas’ın uzlaştırmacı yaklaşımı, toplumsal adaleti sağlamayı amaçlayan siyasal-etik ya da evrensel hukuku her şeyin üstünde tutan etik-siyaset olarak görülebilir. Habermas, aynı zamanda, yeni bir yurttaşlık tanımı yaparak, kamusal alanı yeniden belirlemeye çalışmaktadır.

Burada şu saptama yapılabilir. Habermas, yeni bir yurttaşlık –anayasal yurttaşlık- tanımı yaparak, kamusal alan tanımında ikinci aşama olan ve aynı zamanda liberal demokrasinin de üçüncü tarzını belirlemektedir. Bu ikinci aşamada kamusal alan, birinci aşamada toplumsal gelişmenin sonucuna bakılarak tanımı yapılan kavram değil, toplumsal gelişmenin nedeni olarak görülen ve tanımı buna göre yapılan bir kavramdır.

Habermas ikinci aşamada, modern yaşamı iki kategorik alana bölmektedir. Bir tarafta devletin “sistem dünyası” ile toplumun “yaşam dünyası”nı birbirinden ayırmaktadır. Aynı zamanda “yaşam dünyasını” da iletişimsel eylem kuramı etrafında rasyonalize etmektedir. İletişimsel eylem kuramı ise taraflar arasında uzlaşmayı arayan bir etkileşimdir. Anlamaya eğilimli eylemlerde konuşma ve anlama arasında araç-amaç ilişkisinin olduğu görülebilir.

Devlet ve devlete ait herhangi bir alan ya da mekan kamusal alan değildir. Liberal düşüncede kamusal alan kavramı, kamu ve özel ayırımından yola çıkılarak yapılmaktadır. Özel alan, bireylerin günlük hayatlarını sürdürdükleri ihtiyaçlarının karşılandığı zorunluluk alanıdır. Burası aynı zamanda toplumsaldır. Arendt’te karşımıza çıkan özel, kamusal ve toplumsal alan ayırımında ise toplumsal alan ekonomi temelli ve de toplumun büyük bir aile gibi görüldüğü alandır. Buna karşılık kamusal alan “özgürlükler” alanı olup aynı zamanda siyasal nitelik taşımaktadır. Bireyler, yurttaşlar olarak, temel hak ve özgürlükleri garanti altına alınmış bir şekilde kendilerini ilgilendiren olay/konularda siyasal karar alma süreçlerine katılabilirler. Kamusal alan, yurttaşların iletişimsel eylem yoluyla ortak kararlar alabilmeleri, yani kamuoyu oluşturabilmeleri

durumuna karşılık gelmektedir. Burada ortak anlamlar ve ortak semboller üretilir. Kamusal alan ile bağlantılı olarak düşünülen kamusal alan ise kamusal alanda tartışmaya katılabilecek kişilerde olması beklenen üst ilkedir. Tartışmaların amacını yani bütün kamuyu ilgilendirmesi durumunu belirlemektedir.

Toplumla devlet arasında aracılık yapan kamusal alanın nitelikleri neler olmalıdır:

1. Kamuyu ilgilendiren problemi, araştırmak veya çözmek için biraraya gelmiş olunmalıdır. Özel ya da grup çıkarlarını en yüksek seviyeye çıkarmak amaçlı olmamalıdır.
2. Toplumsal roller ve statüler dışarıda kalmak üzere eşit yurttaşlar olarak biraraya gelmiş olunmalıdır. Din, dil, ırk, mezhep ve etnik köken farkı gözetilmemelidir.
3. Problemleri tanımlama ve çözme yolunda inanç temelli değil, akılcı yaklaşım temelli olunmalıdır. Dinsel dogmalar ya da kültürel temelli ön kabuller öncül olarak ele alınmamalıdır.
4. Özgürlükçü olunmalıdır. Devlet ya da toplum tarafından sınırlayıcı kural veya kabuller olmamalıdır (Kırık, 2005, s. 135-136).

Yukarıda tanımlanan dört özellik mevcut kamusal alanın nasıl çalışması gerektiğini açıklayan özelliklerdir.

Peki, ilk kamusal alan nasıl kurulmaktadır. Devlet yokken bile insanlar biraraya gelerek bazı kurtuluş yolları aramaktadırlar. Ülkemizden örnek vermemiz gerekirse, 1919-1923 yılları arasında yapılan Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı, ortada devlet yokken, ülkenin her tarafı düşman işgali altındayken, bir kişi, Atatürk, çıkıyor ve halkı ikna ederek Türk Halkı'nı aynı ülkü etrafında toplayabiliyor. Amasya genelgesi ile başlayan süreçte, Erzurum ve Sivas Kongreleri tarihsel birer kamusal alan örneği olarak görülebilir.

Beşinci özellik olarak kamusal alanın kurulabilir olma özelliği taşımasıdır. Dolayısıyla kamusal alan, özel alan ve devlet alanından bağımsız olup her ikisini birbirine bağlayan üçüncü bir alandır.

Habermas'a göre devlet ve toplum birbirlerinin alanlarına girdiğinde kamusal alan işlevini yitirmekte ve 'yaşam dünyası' sömürgeleşebilmektedir.

Kamusal Alan kavramına insan hakları açısından bakıldığında, kamusal alanın insan haklarını öncül önermeler olarak ele aldığı durumlarda toplumda sosyal adaletsizliğin oluşmayacağı görülecektir.

Bilindiği gibi kişi hakları, temel insan hakları ve yurttaş hakları olmak üzere iki kategoriden meydana gelmektedir. Temel haklar tanınması söz konusu olmayan, kişilerde doğuştan gelen ve devlet tarafından korunması gereken haklardır. Yurttaş hakları ise kişinin yurttaşı olduğu devlet tarafından, kişiye tanınan haklardır. Kuçuradi'ye göre üçüncü tür bir hak kategorisi vardır ki, bu haklar tanınan haklardan olup ama temel hakların da ön koşulu olabilen haklardır. Kişinin temel haklarına ön koşul olabilecek, eğitim hakkı, sağlık hakkı, çalışma hakkı gibi haklar tanınan bu haklara örnek olarak verilebilir. Sosyal adaletsizlik, yurttaş hakları olarak görülen ama gerçekte temel hakların ön koşulu olan hakların tanınması sırasında iki hak kategorisi arasındaki bağlantının görülememesi durumunda ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle, devlet tarafından yurttaşlarına tanınan haklardan görülen eğitim hakkı, sağlık hakkı ve çalışma hakkı gibi haklar için yasalar oluşturulurken, bu yasalar için çizilen sınırları nelerin belirlediğine göre toplumda bazı kişiler bu sınırların dışında kalabilmektedir. Sosyal adaletsizlik bu durumda ortaya çıkmaktadır.

Kamusal Alan'da sosyal-kültürel ve hukuksal-siyasal normların belirlendiği kabul edildiğinde ve kamusal alan kavramına insan hakları ile bakıldığında; kamusal alanda üretilen normlar için ve toplumda sosyal adaletsizliğin görülememesi için kamusal alanın belirleyici ilkelerinin insan hakları olması gerektiğini söyleyebiliriz.

Kamusal alanda belirlenen ya da üretilen normların ne türden varlıklar olduğunu gösterebilmek için de ikinci bir analogi kuralım. Bir müzik topluluğunda bir araya gelen müzik enstrümanlarının seslerinin uyumlu hale getirilmesi için yapılan işleme akord etme denilmektedir. Yani, birbirinden farklı müzik aletlerinin çıkardığı farklı seslerden, birbirleri ile uyumlu ortak bir ses çıkarabilmesi sağlanmaktadır. Uyumlu sesler çıkarabilmek adına, seçilmiş bir nota sesi referans noktası olarak belirlenerek, diğer enstrümanların seslerinin bu referans seçilen sesi vermesi hedeflenir. Uyumlulaştırma işleminin adı akord etme iken, ortaya çıkan, uyumlu ses, akord etme eyleminin ürünüdür.

Bu işlemi kamusal alana taşıdığımızda, müzik alanında farklı seslerin uyumlulaştırılması hedeflenirken, kamusal alanda da farklı düşüncelerin uyumlulaştırılması hedeflenmektedir. Farklı düşünceleri uyumlulaştırma işlemlerinin

yapılabildiği her türlü etkinlik, aklın kamusal kullanımı olarak adlandırılırken, üzerinde mutabık kalınan ve uzlaşmayla onay gören düşünceler de sosyal-kültürel ya da hukuksal-siyasal normlar olarak görünürlük kazanmaktadır. Bu normlar sayesinde de bir toplumda birarada yaşayabilmenin önkoşulları sağlanmış olmaktadır. Normların içeriği kamusal alanda belirlenirken, normların geçerli kılınması farklı merciler tarafından yapılmaktadır.

Kamusal alan da insanın toplumsal bir varlık olarak 'birarada yaşayabilme "ide"si olan insansal bir olanağının adı olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aliefendioğlu, Y. (2001). Laiklik ve Laik Devlet. İ. Ö. Kaboğlu içinde, *Laiklik ve Demokrasi* (s. 73-128). Ankara: İmge.
- Arendt, H. (2012). *Devrim Üzerine*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2016). *İnsalık Durumu* (8.Baskı b.). (B. S. Şener, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2018). *Şiddet Üzerine* (9. Baskı b.). (B. Peker, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arendt, H. (2019). *Kant'ın Siyaset Felsefesi Üzerine Dersler* (1.Baskı b.). (D. Sezer, & İ. Ilgar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Aristoteles. (2000). *Politika*. (M. Tunçay, Çev.) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Belorgey, J. M. (2001). Açık Bir Toplumda Laiklik. İ. Ö. Kaboğlu içinde, *Laiklik ve Demokrasi* (s. 35-47). Ankara: İmge.
- Benhabib, S. (1996). *Kamu Alanı Modelleri*. İstanbul: Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi, Sayı 8 ss 238-258.
- Benhabib, S. (2005). *Eleştiri, Norm ve Ütopya* (1.Baskı b.). (İ. Tekerek, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Benhabib, S. (2014). *Ötekilerin Hakları* (2.Baskı b.). (B. Akkıyal, Çev.) İstanbul: 2014.
- Berlin, I. (2016). *Isaiah Berlin'le Konuşmalar*. (R. Jahanbegloo, Dü., & Z. A. Kılınç, Çev.) Ankara: YKY Yapı Kredi Yayınları.
- Bockel, A. (2001). Laiklik ve Anayasa. İ. Ö. Kaboğlu içinde, *Laiklik ve Demokrasi* (s. 49-58). Ankara: İmge.
- Cevizci, A. (1999). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma.
- Çaha, Ö. (1998, Kasım-Aralık_Ocak). İdeolojik Kamusalın Sivil Kamusala Dönüşümü. *Doğu-Batı*(5), 81-103.
- Çotuksöken, B., Uygur, G., Tepe, H. (2021, Etik, Hukuk ve İnsan Hakları. Ankara : Türkiye Felsefe Kurumu Yay.
- Dacheux, E. (2012). *Kamusal Alan*. (H. Köse, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Deleuze, G. (2007). *Kant'ın Eleştiri Felsefesi*. İstanbul: Cem.
- Deleuze, G. (2015). *KANT Üzerine Dört Ders*. İstanbul: Kabalıcı.
- Demir, Ş. (2005). Yurttaşlık Kavramı Ve Türkiye İçin Bir Model Önerisi: Anayasal Yurttaşlık. *Yüksek Lisans Tezi*.
- Erincik, S. (2012). Charles Taylor'da Modernliğin Sıkıntıları Olarak Üç Mesele. *Toplum Bilimleri*, 147-168.

- Geuss, R. (2007). *Kamusal Şeyler, Özel Şeyler* (1. b.). (G. Koçak, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Göle, N. (2000). *İslamın Yeni Kamusal Yüzleri*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Göle, N. (2019). *Modern Mahrem - Medeniyet ve Örtünme* (14. Baskı b.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Güzel, C. (2003). Platon'un Bilgi Görüşü. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 20(2), 105-115.
- Habermas, J. (2015). *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (13 b.). (T. Bora, & M. Sancar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kalaycı, N. (2007). *Kamusal Alan Kavramı Üzerine Bir Çalışma: "Aristoteles", "Marx", "Habermas"*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, N. (2013). Farklılıkların Temsili ve Kamusal Alan, TODAİE Amme İdaresi Dergisi. 46, s. 1-25.
- Kant, I. (2000, Temmuz 11). "Aydınlanma Nedir?" Sorusuna Yanıt 1784. *ToplumBilim*, s. 17-21.
- Kaygı, A. (2003). Kimlik ve Ulus, Egemenlik ve İnsan Hakları. *FelsefeLogos*(21), 33-43.
- Kırık, H. (2005). *Kamusal Alan ve Demokrasi*. İstanbul: Salyangoz.
- Kongar, E. (1999). *Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği*. İstanbul: Remzi.
- Kuçuradi, İ. (1997). *Uludağ Konuşmaları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (1999). *ETİK*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2001). Laiklik ve İnsan Hakları. İ. Ö. Kaboğlu içinde, *Laiklik ve Demokrasi* (s. 211-220). Ankara: İmge.
- Kuçuradi, İ. (2004). Elli Yıllık Deneyimlerin Işığında Türkiye'de ve Dünyada İnsan Hakları (s. 26-27). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2007). *İnsan Hakları Kavramları ve Sorunları*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kuçuradi, İ. (2010). *Çağın Olayları Arasında* (4.Baskı b.). Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Mengüşoğlu, T. (2000). *Felsefeye Giriş*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Negt, Oskar Reinhard; Kluge, Alexander. (2018). *Kamusallık ve Tecrübe*. İstanbul: Nota Bene Yayınları.
- Nussbaum, M. C. (2018). *Yapabilirlikler Yaratmak* (1.Baskı b.). (S. Somuncuoğlu, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nutku, U. (2003). " 'Haddini bil' buyruğunun egemenliğine karşı felsefenin 'kendini bil' çağırısı". *FelsefeLogos*(21), 29-32.

- Özcan, M. (2009). *Kaygı, Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi*(13), 113-131.
- Platon. (2005). *Devlet* (9.Baskı b.). (S. Eyuboğlu, & M. A. Cimcoz, Çev.) İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Platon. (2017). *Protagoras*. Ankara: Say .
- Platon. (tarih yok). *Devlet Adamı*. (B. Boran, & M. Karasan, Çev.) Ankara: Say Yayınları.
- Ross, D. (2014). *ARİSTOTELES* (2.Basım b.). (A. Arslan, Çev.) İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Rousseau, J. J. (2012). *Toplum Sözleşmesi*. (İ. Yerguz, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Sennett, R. (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (4.Baskı b.). (S. Durak, & A. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınevi.
- Taylor, C. (2018). *Modern Toplumsal Tahayyüller*. (H. Koyukan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.
- Tepe, H. (2003). *Doğruluk ve Hakikat*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tepe, H. (2018). *İnsan Hakları Felsefesi*. Ankara: BilgeSU Kitabevi.
- Timur, T. (2012). *Habermas'ı Okumak* (2.Baskı b.). İstanbul: Yordam Kitap.
- Topakkaya, A. (2014). *Platon-Aristoteles Karşılaştırması*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Touraine, A. (2018). *Modernliğin Eleştirisi* (11.Baskı b.). (H. U. Tanrıöver, Çev.) İstanbul: YKY.
- Touraine, A. (2019). *Demokrasi Nedir*. (O. Kunal, Çev.) İstanbul: YKY.
- Uygur, G. (2020). *Hukuk'ta Adaletsizliği Görmek*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Zabcı, F. (1997). *Siyasal Kuramda Kamusal Alan Sorunsalı: Habermas ve Arendt*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EK 1. Orijinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih:05/01/2023</p> <p>Tez Başlığı : KAMUSAL ALAN VE İNSAN HAKLARI</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin, 05/01/2023 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turutın adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 10 'dur.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☐ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">05.01.2023</p> <p>Adı Soyadı: BAYRAM YILMAZ</p> <p>Öğrenci No: N09142555</p> <p>Anabilim Dalı: İNSAN HAKLARI</p> <p>Programı: İNSAN HAKLARI</p> <p>Statüsü: ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR.</p> <p style="text-align: center;">Prof.Dr Cemal GÜZEL</p> <p style="text-align: center;">(Unvan, Ad Soyad, İmza)</p>

EK 2. Etik Kurul/Komisyon İzni ya da Muafiyet Formu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ TEZ ÇALIŞMASI ETİK KOMİSYON MUAFİYETİ FORMU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p> <p style="text-align: right;">Tarih: 13/05/2023</p> <p>Tez Başlığı: KAMUSAL ALAN VE İNSAN HAKLARI</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmam:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan ve hayvan üzerinde deney niteliği taşımamaktadır, 2. Biyolojik materyal (kan, idrar vb. biyolojik sıvılar ve numuneler) kullanılmaması gerektirmemektedir. 3. Beden bütünlüğüne müdahale içermemektedir. 4. Gözlemsel ve betimsel araştırma (anket, mülakat, ölçek/skala çalışmaları, dosya taramaları, veri kaynakları taraması, sistem-model geliştirme çalışmaları) niteliğinde değildir. <p>Hacettepe Üniversitesi Etik Kurullar ve Komisyonlarının Yönergelerini inceledim ve bunlara göre tez çalışmamın yürütülebilmesi için herhangi bir Etik Kurul/Komisyon'dan izin alınmasına gerek olmadığını; aksi durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p> <p style="text-align: right;">13.05.2023</p> <p>Adı Soyadı: BAYRAM YILMAZ</p> <p>Öğrenci No: N09142555</p> <p>Anabilim Dalı: İNSAN HAKLARI ANABİLİM DALI</p> <p>Programı: İNSAN HAKLARI</p> <p>Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Doktora</p>
<p>DANIŞMAN GÖRÜŞÜ VE ONAYI</p> <p>Bu çalışmada ETİK Kurul onay ve iznine gerek duyulmamıştır.</p> <p style="text-align: center;">_____ (Prof.Dr Cemal GÜZEL)</p> <p>Detaylı Bilgi: http://www.sosyalbilimler.hacettepe.edu.tr Telefon: 0-312-2976860 Faks: 0-3122992147 E-posta: sosyalbilimler@hacettepe.edu.tr</p>

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı : BAYRAM YILMAZ

Doğum Yeri ve Tarihi : TOKAT 1964

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi Elektrik-Elektronik
Mühendisliği Bölümü, Mezuniyet 1988

Yüksek Lisans Öğrenimi : Gazi Üniversitesi Elektrik-Elektronik
Mühendisliği Bölümü, Mezuniyet 1997

Bildiği Yabancı Diller : İngilizce

Bilimsel Faaliyetleri : ArGe Mühendisi

İş Deneyimi

Stajlar :

Projeler :

Çalıştığı Kurumlar : TÜBİTAK, SIEMENS, Türk Telekom

İletişim

E-Posta Adresi : bayram.yilmaz1964@gmail.com

Tarih : 25.01.2023

